МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

КАФЕДРИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 3

Дніпро НМетАУ 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

КАФЕДРИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Збірник наукових праць

Випуск 3

Затверджено Вченою Радою НМетАУ
Протокол № 5 від 28.04.2021

Дніпро НМетАУ 2021

УДК 002

Затверджено Вченою радою Національної Металургійної академії України: протокол № 5 від 28.04.2021.

В 90 Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДІД) НМетАУ: зб. наук. праць. Вип. 3 / ред. кол.: О. В. Михайлюк (голова ред. кол.) та ін. – Д.: НМетАУ, 2021. – 180 с.

Досліджено питання документознавства, інформаційної діяльності та керування персоналом підприємства в історико-культурному та соціально-комунікативному контекстах, вивчено роботу архівних, бібліотечних, інформаційних тощо установ. Збірник побудовано на матеріалах роботи кафедр гуманітарного факультету НМетАУ.

Для документознавців-фахівців, викладачів вищих, середніх спеціальних навчальних закладів, аспірантів та студентів-документознавців.

Редакційна колегія:
д-р іст. наук, проф. **О. В. Михайлюк**
(голова редакційної колегії),
канд. тех. наук **О. В. Іващенко**
канд. філол. наук, доц. **К. А. Прокоф'єва**
(заступник голови редакційної колегії, відповідальний секретар),
канд. пед. наук **О. М. Решетілова**,

Рецензенти:
д-р іст. наук, проф. **Є. І. Бородін**
(перший заступник директора
ДРІДУ НАДУ при Президентові України),
д-р філос. н., доц. **О. Є. Висоцька**
(завідувач кафедри філософії
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР)

© Національна Металургійна академія України, 2021
© Автори статей, 2021

ЗМІСТ

СТАТТІ

О. П. Лучанінова
ЧЕТВЕРТИЙ ВИМІР ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ ПАРАДИГМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ …….....6

Н. Г. Мосюкова
ПОЛЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА КАТЕРИНОСЛАВА (ДНІПРОПЕТРОВСЬКА) В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ КОРЕНІЗАЦІЇ …….11

О. М. Решетілова, А. В. Трофимчук
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ В ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ……...19

К. А. Прокоф'єва
СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ТВОРЧОСТІ О.М. ОСТРОВСЬКОГО-ДРАМАТУРГА У КОНТЕКСТІ ОПАНУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТАМИ ФАХУ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА» (бакалаврський та магістерський рівні) ……..……..25

О. М. Решетілова, О. В. Мішина
ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ БІБЛІОТЕЧНИХ ПОСЛУГ …….35

К. А. Прокоф'єва, Т. Е. Галушко
ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ З ІСТОРИЧНОЇ МЕТРОЛОГІЇ НА ТЛІ ПИТАНЬ СУЧАСНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ……...43

О. М. Решетілова, І. М. Білецька
ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ …….....48

А. В. Савич
ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ГУМАНИТАРНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА ……56

Г. А.Коцюбовська
ПРИЄДНУВАЛЬНА ФУНКЦІЯ СПОЛУЧНИКА *АЛЕ* ……..…61

А. М. Жорняк
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СУСПІЛЬСТВО ……..66

С. Ш. Айтов
ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНІ УСТАНОВКИ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ ……72

І. М. Безена
ПРОФЕСІЙНИЙ СТАНДАРТ ВЧИТЕЛЯ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ ДОСЯГНЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РЕЗУЛЬТАТУ ……..83

Н. П. Іванова, О. С. Киченко
ПАРОДІЯ ЯК ПРИЙОМ (аспект інтертекстуальності) ……..88

Ю. С. Якубенко
ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ ГАМЛЕТА В РОМАНІ А. МЕРДОК «ЧОРНИЙ ПРИНЦ» ……...……91

М. В. Бурла
ОБРАЗ ДЕТЕКТИВА-АМАТОРА У ТВОРЧОСТІ А. КОНАН-ДОЙЛЯ …….97

А. В. Михайлюк
ЗНАК И ТЕКСТ: ВЗАИМОСВЯЗЬ, ВЗАИМООБУСЛОВЛЕННОСТЬ, ВЗАИМООБРАТИМОСТЬ ……...……...…104

М. І. Недошівіна
РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ БІБЛІОТЕКИ …….....109

В. И. Палагута
ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЕДИНОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ: МИФ ИЛИ РЕАЛЬНОСТЬ …….....116

ТЕЗИ, ПОВІДОМЛЕННЯ

К. А. Прокоф'єва, Р. В. Кожанов
ГЕНЕЗА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ЯК НАУКИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ……..129

О. М. Решетілова, О. Р. Козар
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ.....132

В. Б. Остапчук
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ ……...135

А. І. Макабула
ОСОБЛИВОСТІ МЕДІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ……..137

Т. Ш. Балтабаєв
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ……..142

А. А. Безродная, А. С. Киченко
ФАБУЛА И ФИНАЛ: О ЧЕХОВСКОМ ПРИЕМЕ СЮЖЕТОСЛОЖЕНИЯ ……..145

И. Н. Новоселецкая
ЧЕРТЫ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ СТРУКТУРЫ РОМАНА М. Ю. ЛЕРМОНТОВА «ВАДИМ» ……149

Э. Г. Галустян
КОНЦЕПТЫ «ВЕРА», «ЧЕЛОВЕК» И «ЦЕРКОВЬ» В ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА (на материале религиозных паремий) ……153

А. А. Безродная
ИРОНИЧЕСКИЙ ДИСКУРС РАННИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ А. П. ЧЕХОВА ……..157

Д. В. Ткаченко
РОМАН-АНТИУТОПІЯ: ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ ……...161

В. Г. Галацька
СУЧАСНА ТЕАТРАЛЬНА ПУБЛІЦИСТИКА УКРАЇНИ: ЖАНРОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ……...164

К. А. Прокоф'єва, А. Р. Лук'яненко
ФІКСАЦІЯ ДІЛОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ЗАСІБ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ ……..…….167

Ю. А. Киба
РАБОТА СЕКРЕТАРЯ РУКОВОДИТЕЛЯ УЧРЕЖДЕНИЯ: ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОБЯЗАННОСТИ И ИХ ОПТИМАЛЬНАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ ……..…….170

Відомості про авторів……175

УДК 37.378

О. П. Лучанінова

(Дніпро)

ЧЕТВЕРТИЙ ВИМІР ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ ПАРАДИГМ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Розглядається в умовах глобалізаційних викликів успішність освіти, яка полягає вже не в оволодінні певним обсягом знань, а в розширенні цих знань і отриманні навичок їх застосування в нових ситуаціях.

Ключові слова: глобалізаційні виклики, четвертий вимір, освітньо-виховні парадигми.

Considered in the context of globalization challenges, the success of education is no longer in mastering a certain amount of knowledge, but in expanding this knowledge and gaining skills to apply them in new situations.

Keywords: globalization challenges, fourth dimension, educational paradigms.

Глобалізація є найфундаментальнішим викликом, з яким зіткнулася вища школа за всю понад тисячолітню історію існування, вона прямо стосується університетів, адже робить особливо актуальним завданням поширення національних культур, сприяє стандартизації навчання (під впливом сучасних інформаційних технологій і появи глобальних дослідницьких мереж), а також обмежує бюджетні можливості розвинених країн, від яких залежить більша частина фінансування університетської освіти.

Сьогодні ми сприймаємо глобалізацію як чинник упровадження в університети елементів ринкової економіки, що сьогодні змінює і національні, і світову системи вищої освіти. Разом із тим її сприймають різновидом прогресу.

В умовах інформаційного суспільства ЗВО кардинально змінює такі свої основні складові, як організаційна структура, методи і форми навчання, викладацький склад. Так, наприклад, під час пандемії викладачі працюють на різних доступних дистанційних платформах у мережі Інтернет.

В. Кремень ще на початку XXI ст. наголошував: «Завдання в освітній політиці модернізувати, змінити освіту таким чином, аби вона найбільше відповідала реаліям сучасності і готувала людину бути конкурентоспроможною в дорослому житті» [3, с.2]. Ґрунтується це положення на новому парадигмальному підході – самоосвіті та самовдосконаленні особистості.

Заклади вищої освіти України (адже українці належать до європейської спільноти) повинні запропонувати таку освіту, яка б не давала лише конкретне знання у межах певної наукової чи фахової сфери, але формувала цілісний світогляд, заснований на цінностях гуманізму. Саме тут закладено нове історико-філософське переосмислення завдань освітньо-виховного процесу у вищій школі – навчитися і навчити цінувати життя власне, суспільне. Такий саморозвиток особистості неможливо запланувати. Сучасна вища технічна школа, педагогічна практика, зокрема, потребує якщо не радикальних змін, то глибокого переосмислення.

Делор (Delor J., 1996) вірив у силу знань і виховання, говорив про суспільство як «суспільство освіти», а також запропонував розуміння моделі сучасної освіченої людини в термінах, на яких ґрунтується освіта – навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися бути [6].

Відзначимо, що XXI століття диктує нові вимоги до освіти й виховання сучасного суспільства, яке вже не є ні соціалістичним, ні капіталістичним. У ньому не актуальне змагання як ознака соціалістичної системи. Сьогодні це скоріш суспільство одночасно надмірного достатку й морального зубожіння, неймовірних можливостей, свободи для молодої людини й екзистенційного вакууму. Правомірною є думка Б. Бессонова, який вивчає людину з позицій соціальної філософії, «…формування людини розумної, відповідальної, висококваліфікованого спеціаліста, який вільно, творчо ставиться до життя, праці і культури, – ось мета освіти» [1].

В організації процесу навчання та виховання важливу роль відіграють умови його реалізації, особливе місце в яких посідає так званий освітньо-виховний простір, що характеризується педагогічним потенціалом (оцінюється наявним в ньому багатством духовної та матеріальної культури); мірою розвитку (визначається часткою молодого покоління, охопленого

освітньо-виховною системою, ефективністю функціонування інших компонентів), керованістю простору [2, с.88].

Саме слово «парадигма» у перекладі з грецької означає «приклад», «взірець». У сучасній довідковій літературі його тлумачать по-різному: у «Філософському словнику» під парадигмою науки розуміється строга наукова теорія, втілена в системі понять, що виражають істотні риси дійсності; способи бачення і моделі пізнаваної реальності; стандарти й цілі науки; вихідна концептуальна схема, модель постановки проблем і методи їх вирішення; оцінка на істинність результатів дослідження за науковими канонами, які панують протягом певного наукового періоду в науковому співтоваристві [5].

Парадигми представляють собою ціннісно-смислове ядро, стрижневу лінію ідеології виховання, яка відображає глибинну онтологічно-філософську основу «освіти» людини в її ставленні до людства, Всесвіту, родини, держави, народу, класу (соціальний стан); до ближніх; праці (навчання, дозвілля, гри); майбутнього. Із часових параметрів особливо виділяється саме майбутнє, а не минуле чи теперішнє.

Із таких позицій правомірно говорити, що сьогодні проявляються суперечності між бінарними опозиціями у парадигмах, що сприяє вирішенню вічної проблеми цінностей, ціннісної рівноваги, міри, «золотої середини» у навчанні, вихованні і в культурі в цілому.

Криза в економіці, зміни клімату, екстремальні погодні явища, криза харчова та водопостачання, еміграція, кібератаки, розвал держав, бюджетна криза, безробіття. Як наслідок – кіберзалежність, урбанізація, старіння населення, нерівність прибутків, поляризація суспільств, зміна міжнародних інститутів управління, войовничий націоналізм тощо. Готові випускники вишів до вирішення цих проблем світового масштабу? Чи готові викладачі допомогти студентам?

Зазначимо, що глобалізація впливає на економічну конкурентоспроможність і соціальну згуртованість, постійно з’являються нові спеціальності та професії, стрімко удосконалюються технологій і їх застосування стає все ширше і т. п. Технічний прогрес зростає, прискорює темпи, часто посилюючи існуючі в суспільстві проблеми. Іншими словами, світу, для якого була розроблена наша система освіти, більше не існує.

Система освіти не досить швидко адаптується до вимог, які з'являтимуться у зв'язку з цими перемінами. Проблеми та можливості сьогоднішнього дня аж ніяк не ті, що були за часів промислової революції, коли був створений перший схематичний план сьогоднішньої системи освіти. Більш того, вони відрізняються навіть від тих проблем, з якими ми стикалися пару десятиліть назад, до появи Інтернету. Нове для світу явище електронної загальної зв'язаності ставить перед нами потенційні проблеми абсолютно нового типу і масштабу.

Сьогодні суть вищої освіти – допомогти студентові як особистості розвинути надійний внутрішній стрижень і навички цілепокладання, щоб знайти свій власний шлях у все більш невизначеному, мінливому і складному світі. Як виховати мотивованих, зацікавлених студентів, готових дати бій непередбачених труднощів завтрашнього дня, не кажучи вже про вирішення актуальних сьогодні проблем?

Нам імпонує точка зору науковців про четвертий вимір у навчанні учнів або студентів. І починати треба з нової української школи, щоб у закладі вищої освіти розвивати у студентів набуті навички й робити їх програмними результатами навчання у виші. Дослідники розуміють, що починати треба зі школи. Успішність освіти полягає вже не в оволодінні певним обсягом знань, а в розширенні цих знань і отриманні навичок їх застосування в нових ситуаціях. Відмінна якість нашого часу: суть освіти сьогодні полягає в розвитку креативності, критичного мислення, вміння спілкуватися і співпрацювати; в актуальності знань, розумінні і здатності використовувати потенціал нових технологій; в особистих якостях, завдяки яким люди можуть самореалізуватися і працювати пліч-о-пліч для сталого розвитку людства [4].

Викладачі розуміють виклики часу і вже працюють над тим, щоб збагатити освітні програму з професійної підготовки бакалаврів чи магістрів точними міждисциплінарними конструктами, які навчать їх думати, вчитися, синтезувати інформацію і критично міркувати. Викладач має використовувати метаідеї – ідеї, які за своєю суттю є опорними в рамках дисципліни (а іноді і за її межами, в інших дисциплінах) і не обмежуються певною темою.

«Чотиривимірна освіта» – це переконливе, сучасне обґрунтування того, чому освіта має змінитися на всій планеті і якою вона повинна бути в

майбутньому. Крім того, світ вже не ділиться на вузьких фахівців і працівників широкого профілю. Фахівці мають глибокі знання і мають вузьку галузь їх застосування, завдяки чому їх досвід визнаний колегами, але не цінується за межами їх сфери. Працівники широкого профілю працюють в більш широкій сфері, але володіють неглибокими знаннями [4].

Освітньо-виховний простір закладу вищої освіти – це поле для практичного втілення нової чотиривимірної парадигми навчання студентів, де гаранти освітніх програм, викладачі та студенти зможуть самі прийняти рішення, чому варто вчитися, у власному контексті і для власного майбутнього.

Не хотілося б, щоб проблеми сучасних глобалізаційних викликів вирішувалися за рахунок молоді – «…світові екологічні проблеми вирішаються, тим або іншим способом, протягом життя нинішніх дітей і молоді. Питання в тому, чи зважаться вони приємним для нас чином, внаслідок нашого вибору, або ж неприємним, на кшталт війни, геноциду, голоду, епідемії хвороб і краху суспільств» [7]. Саме тому студенти мають бути готові до життя з найменшими ризиками для них.

Отже, суспільству й світу завдяки глобалізації потрібна людина знаюча та уміюча, людина компетентна, людина функціональна. Четвертий вимір в освіті – це навчання вмінню вчитися: наше внутрішнє осмислення навчального процесу та адаптація до нього. Нові освітні програми повинні бути збудовані, виходячи з того, що нам необхідно постійно змінюватися, адаптуючись до змін у світі і в наших знаннях про нього й про себе. Четвертий вимір в освітньо-виховних парадигмах вищої освіти в умовах глобалізаційних викликів – це виклик і для викладачів, які мають адаптуватися до нових вимог, навчити студента вчитися упродовж життя й викладати свої дисципліни на метадисциплінарному рівні.

Бібліографія

1. Бессонов Б.Н. Социальные и духовные ценности на рубеже II и III тысячелетий: учеб. пособ.: [Текст] / Б.Н. Бессонов. – М., 2006.
2. Енциклопедія освіти: [Текст] / АПН України; голов. ред. В.Г. Кремень. – К., 2008.
3. Кремень В.Г. Освітня політика у контексті соціал-демократичних цінностей: [Текст] / В.Г. Кремень // Освіта. – 2003. –№ 54 (5071). – С. 2.

4. Фадель Ч. Четырехмерное образование: Компетенции, необходимые для успеха: [Текст] / Чарльз Фадель, Майя Бялик, Берни Триллинг: пер. с англ. – М., 2018.
5. Філософський енциклопедичний словник: [Текст] / гол ред. В.І. Шинкарук. – К., 2002.
6. Delor J. Learning the Treasure Within. Reportto UNESCO of the international l Commission on Education for the Twenty-First Century: [Text] / J. Delor. – P., 1996.
7. Diamond J. Collapse: How Societies Choose to Fail or Succeed: [Text] / Jared Diamond. – N.Y., 2005.

УДК 323.15:162.1(477.63)

Н. Г. Мосюкова

(Дніпро)

ПОЛЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА КАТЕРИНОСЛАВА (ДНІПРОПЕТРОВСЬКА) В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ КОРЕНІЗАЦІЇ

Проаналізовано особливості проведення та наслідки політики коренізації щодо польської національної меншини Катеринослава (Дніпропетровська).

Ключові слова: польська національна меншина, політика коренізації, Катеринослав (Дніпропетровськ), Римо-Католицька Церква.

It was analyzed peculiarities of implementation and consequences of the policy of indigenization of Polish national minority Katerynoslav (Dnipropetrovsk).

Keywords: Polish national minority, indigenization policy, Katerynoslav (Dnipropetrovsk), Roman Catholic Church.

Україна є поліетнічною державою і вивчення історії національних спільнот, які мешкають на її території, завжди є актуальним.

Початок XXI сторіччя став досить плідним в плані висвітлення особливостей перебування на українських землях польської національної меншини. Цій темі присвячені дослідження О. Калакури [18], Я. Калакури [19], Л. Гуцало [5], І. Ніколаєва [24], а також ціла низка праць О. Городецького, який вивчав історію польської спільноти Півдня України, в тому числі і Катеринославщини [2-4]. Зміни, що відбувалися в житті країни у зв’язку з проведенням політики коренізації, висвітлено в дослідженнях Л. Якубової [26; 27].

У 1923 році в країні було розпочато проведення політики коренізації. І начебто правильні дії запропонували в постанові ВУЦИК і РНК УСРР, але цей документ був просто «просякнутий» нещирістю і зверхністю до української мови. З одного боку йшлося про те, що «…нерівність культур створилася внаслідок вікового утиску», а з іншого – зазначалося, що російська мова «…є засобом прилучення української культури до високорозвиненої, що має світове значення, – російської культури», знання російської мови для службовців залишалося обов'язковим, наголошувалося на особливому «…політичному і культурному значенні російської мови» [17, с.87, 88] і таке інше.

Постанова містила положення про «…рівноправність мов усіх національностей» і про забезпечення можливості «…кожному громадянину будь-якої національності в зносинах з державними органами користуватися рідною мовою» [17, с. 88]. Для проведення в життя політики коренізації була створена Центральна комісія у справах національних меншостей при ВУЦВК. «За участю Комісії, – пише О. Калакура, – у 1924–1929 рр. розгорнулося виокремлення національних адміністративно – територіальних одиниць, у тому числі польських сільських і селищних рад, було створено польський (Мархлевський) район» [18, с.170].

Політика коренізації, що її проводила радянська влада, по відношенню до поляків також не була щирою, носила виключно корисливий характер і мала своє обґрунтування. Дослідники стверджують, що її причиною було намагання «радянізувати поляків» [2, с.13; 28], «прилучити їх до соціалістичного будівництва» [26, с.179; 19]. Рідна мова була лише засобом «…комуністичної освіти й втягнення в радянське будівництво» [9, арк. 65зв.], «…національні адміністративно-територіальні одиниці розглядалися перш за все як форма здійснення диктатури пролетаріату» [27, с.14], вони не були територіальними автономіями певного етносу, лише адміністративно-територіальними одиницями з діловодством національними мовами [27, с.16].

Партійні органи опікувалися діяльністю національних меншин для проведення в цьому середовищі комуністичної пропаганди не тільки російською, а і рідною для кожної з них мовою. Так, Катеринославський окружком КП(б)У просив Кайдацький райпартком надати відомості про поляків – членів і кандидатів КП(б)У та членів КСМ (Комуністичний союз

молоді – Н. М.), а також повідомити, скільки осіб з них може добре говорити та робити доповіді польською мовою [12, арк.78]. В зоні діяльності місцевих партійних органів була також організація клубів та національних кутків в них [10, арк.27].

Влада сподівалася, що «радянізовані» поляки допоможуть їй боротися проти Римо-Католицької Церкви і вважала, що «…польські робітники повинні брати участь в роботі ліквідкомів – в тій її частині, яка стосується реєстрації релігійних організацій» [9, арк.85].

Небезпідставно боялися більшовики і патріотизму поляків, які ще за часів Російської імперії «не могли миритися з відчуттям власної залежності» [1]. Про це красномовно свідчать польські повстання XIX сторіччя, опір русифікації, коли «…навіть дітей піддавали покаранням в школах за те, що відмовлялися читати молитви російською мовою» [1]. Слід додати, що поляки «…нерідко брали участь в антибільшовицьких повстаннях в Україні у 1919-1923 роках» [18, с.232]. Треба враховувати, що значна частина патріотично налаштованих поляків виїхала до Польщі, але представників цієї національної меншини більшовики все рівно вважали небезпечними, отже, хотіли «нейтралізувати» їх створенням ілюзії вирішення національного питання.

Для проведення політики коренізації на місцях діяли бюро національних меншин. «При Дніпропетровському окружному партійному комітеті в 1925-1929 роках у ньому працювало 5 співробітників: завідувач бюро, а також 4 завідувачі національних секцій – болгарської, німецької, єврейської та польської» [4, с.33].

За даними перепису населення Дніпропетровська округа посідала 13 місце по Україні за кількістю поляків (всього було 40 округ). Переважна їх більшість мешкала в містах – 6 685 осіб з 7 284 і лише 599 – в селах [20, с.21]. В означеній окрузі польська мова не входила в «п’ятірку» найпоширеніших мов на відміну від української, російської, єврейської, німецької, білоруської [20, с.38]. Більшість поляків, які мешкали в українських містах, користувалися російською мовою (були в ній письменні) – 18 711 осіб, польською – лише 5 380 осіб, тобто майже втричі менше (українською писали ще менше мешканців). Серед «двомовних» поляків-містян більшість складали ті, які користувалися польською та російською мовами [20, с.67]. Отже,

представники цієї національної меншини, що мешкали в містах Дніпропетровської округи, були суттєво зрусифіковані.

В політиці «радянізації» поляків місцева влада «зробила ставку» на робітників і в документах Катеринославського окружкому говорилось про необхідність «…райкомам вкупі з польсекцією проробити питання про можливість організації польсекції при робітничих клубах» [13, арк.6]. Не обходила влада своєю увагою і селян – наголошувала на тому, що на селі «политпросветработа» повинна концентруватися в хатах-читальнях або при польських школах [9, арк.81]. До цільової аудиторії, де більшовики планували проводити пропаганду, входили також жінки – польки, молодь і навіть діти [9, арк.86-88]. В документах окружового комітету КП(б)У, вже перейменованого на Дніпропетровський, простежувався такий самий напрямок – «…зосередження обслуговування польських та німецьких робітників міста в одному з клубів та розширення мережі хат-читалень в селах» [11, арк.17].

Не залишала влада без допомоги і польських перебіжчиків, бо для неї вони були цінним «знаряддям» в справі пропаганди. В архіві зберігся лист, адресований Катеринославській біржі праці з проханням надати двом з цих осіб (з попереднього місця роботи вони були звільнені через скорочення штатів) працю поза чергою [8, арк.45].

Серед державних службовців Дніпропетровська станом на 1.05.1928 року поляки складали 1,6% [7, арк.287]. Це менше, ніж відсоток цієї меншини серед мешканців міста (за даними перепису населення 1926 року поляки Дніпропетровська складали 1,8% від загальної кількості його населення [25]). Найбільша кількість поляків-службовців працювала у закладах, пов’язаних із лікарняною справою – 51 особа та суспільною безпекою – 47 осіб, а ось установи з обслуговування сільського господарства, промисловості, торгівлі і транспорту, лісництва та деякі інші не користувалися увагою представників означеної національності. В установах, пов’язаних з видавництвом, жодного поляка не було [7, арк.287].

О. Городецький вважає, що у 20-і роки XX сторіччя немає підстав сумніватися в тому, що «…радянська влада якось виділяла польське населення серед інших національних меншин Дніпропетровщини і не було у ці роки наявної дискримінації щодо нього» [3, с.76]. Не бачить дослідник і

дискримінації поляків відносно рівня зарплатні [3, с.77]. З цим твердженням можна погодитися, якщо порівнювати рівень зарплатні поляків з означеним показником українців, білорусів, німців, латишів та інших.

Якщо ж порівняти заробітки службовців названих національностей з зарплатнею росіян і євреїв, то висновок О. Городецького «не працює», бо серед росіян і євреїв службовців, які мали середній і високий заробітки, майже вдвічі більше, ніж тих, що отримували низьку зарплатню (серед представників інших національностей відсоток по всіх категоріях заробітків розподілявся приблизно однаково) [7, арк.287].

У світлі політики коренізації місцева влада активно обговорювала необхідність проведення кампанії щодо «…передплати газет на польській мові, особливо серед партійців та КСМ» [13, арк.6], шукала «…помешкання для польбібліотеки при одному з клубів» [13, арк.6]. Це було у 1925 році, а у 1928 році йшлося про надання цій бібліотеці «…приміщення при Центральній бібліотеці, забезпечення її робітником та систематичним поповненням новою літературою» [6, арк.15].

На початку 30-х років XX сторіччя на території Дніпропетровської області діяло 5 польських шкіл, велика кількість представників цієї меншини навчалася польською мовою (близько 90% учнів). Це один з найбільших показників серед нацменшин області (більший відсоток учнів, які вчилися рідною мовою, був тільки у греків – 91%) [14, арк.43].

В округовому центрі також були поляки, які висловлювалися за створення польської школи, але це бажання влада використала для боротьби проти Римо-Католицької Церкви (боротьба проти РКЦ, власне, була одним з компонентів проведення політики коренізації, принаймні в її польському варіанті). З цією метою було спровоковано конфлікт між настоятелем костелу М. Вольфом (німцем за походженням) і парафіянами, більшість яких належала до польської національної меншини. Влада створила ситуацію, коли намагання парафіян мати польську школу «…наштовхнулося на цілком зрозумілу діяльність ксьондза по створенню при костелі школи для релігійного навчання. Більшовики “грали” на національних почуттях поляків, щоб “відвернути” їх від Церкви» [23, с.207]. Ця «гра» не просто провокувала конфлікт, вона торкалася глибин польського національного характеру, складовою частиною якого був католицизм, і спонукала робити вибір –

національне чи релігійне є більш важливим. В цьому випадку будь-який вибір був руйнівним для польського національного характеру.

Більшовики «підштовхували» представників цієї національної меншини до відмови від католицького в обмін на польське, а потім знищили не тільки католицьке, а і польське. «Допомогти» відмовлятися повинні були судилища над ксьондзами, які відбувалися в країні у 20-ті роки XX сторіччя, а також негативна неправдива інформація про священників, що її публікували радянські газети.

У Дніпропетровську значна кількість поляків працювала на заводі імені Петровського. В Палаці культури при бібліотеці існувало польське відділення, проводилися вечори, бесіди рідною мовою. Влада планувала «посилити роботу» з польським населенням, організувати трудову школу, дитячі садки і т. п. [14, арк.58-59].

Політика коренізації в цілому по Україні мала певні успіхи. Про це звітували у 1925 році, підкреслюючи, що в Україні «…значно зросла мережа хат-читалень, у три рази збільшилася кількість пунктів ліквідації неписьменності, значно збільшилася кількість гуртків» [15, с.107]. Українські дослідники польської національної меншини також фіксують деякі позитивні чинники процесу коренізації, серед них: «…зростання національної свідомості польського населення..., його консолідації» [5], збільшення кількості польських шкіл (від 247 у 1924 році до 381 – у 1931 році) [18, с.209], а також сільрад – від 64 у 1925 році до 164 – у 1931 році [18, с.171].

Попри деякі досягнення, політика коренізації по відношенню до поляків не мала великого успіху. І українські, і польські вчені пишуть про негативне ставлення більшості цієї національної меншини до діяльності більшовиків в аграрному секторі взагалі та до колективізації зокрема [5; 18, с.189-190, 192; 16, с.62; 28; 27, с.16; 24, с.150], про те, що не вдалося зробити поляків «прихильниками комуністичної влади» та значна їх частина «…продовжувала дотримуватися стародавніх національних звичаїв і шанувати класичну польську культуру» [4, с.37], «слабко підлягала совєтизації» [21, с.212], «…не виявляла зацікавленості у вступі до партії» [18, с.176], що робота з польською молоддю також зазнала фіаско [24, с.151], а «…прийом до комсомолу (в польських селах) нерідко носив примусовий характер» [18, с.181].

Попри те, що влада звітувала про «відмежування католиків-поляків від діяльності ксьондзів на користь Польщі» [9, арк.65], більшість представників цієї національної меншини продовжувала ходити до костелів [4, с.37] (в тому числі і комсомольці [18, с.181]) і навіть гуртувалися «навколо захисту костелу від закриття» [24, с.153].

Безперечно, названі дослідники мають рацію, але вони здебільшого пишуть про західні регіони України з компактним проживанням поляків, про мешканців сіл (в тому числі і на Півдні України). У зрусифікованому промисловому Дніпропетровську «трюки» з коренізацією вкупі з більшовицькою пропагандою мали більше успіхів. Після виїзду на історичну Батьківщину на початку 20-их років XX сторіччя значної кількості поляків з протестними щодо більшовиків настроями, чисельність парафіян костелу святого Йосипа суттєво зменшилася (відвідуваність його складала лише 6%) [22, с.30]. Така ситуація склалася через низьку релігійність мешканців міст (у порівнянні з селянами), «…в умовах антирелігійної політики влади багато хто боявся публічно висловлювати свою позицію, а хтось “не встояв” перед більшовицькою пропагандою» [22, с.33].

Не викликали палкої підтримки серед робітників і «…рекомендації окрвиконкомів Півдня України стосовно більш широкого використання польської національної рідної мови на виробництві у зв’язку, – як наголошує О. Городецький, – з їхньою русифікацією» [4, с.36].

Таким чином, у Дніпропетровській окрузі переважна більшість поляків мешкала в містах і саме на робітників більшовики спрямували свою агітаційну діяльність з «національним забарвленням». Не залишалися поза їх увагою також селяни, жінки, діти. Серед заходів місцевої влади Катеринослава (Дніпропетровська) – поширення газет польською мовою, організація клубів та національних кутків в них, польської бібліотеки, польського відділення при бібліотеці Палацу культури заводу імені Петровського, проведення вечорів, бесід польською мовою.

Комуністична влада міста використовувала національний чинник для боротьби проти Римо-Католицької Церкви. Представники польської національної меншини Катеринослава (Дніпропетровська) були суттєво зрусифіковані, що полегшило їх радянізацію.

Бібліографія

1. Болеславский Р. Путь улана. Воспоминания польского офищера (1916-1918): [Електронний ресурс] / Р. Болеславский. – Режим доступу: https://profilib.net/chtenie/93691/rishard-boleslavskiy-put-ulana-vospominaniya-polskogo-ofitsera-1916-1918-lib.php.
2. Городецький О.В. Національна політика Радянської держави щодо польського населення Півдня України (1921-1929 рр.): [Текст]: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / О.В. Городецький. – Д., 2007. – 25 с.
3. Городецький О.В. Польське населення Дніпропетровської округи у 1920-і роки: до питання про етно-соціальний стан: [Текст] / О.В. Городецький // Вісник Дніпроп. ун-ту. Сер.: Історія та археологія. Вип. 10. – Д., 2002. – С. 74-77.
4. Городецький О.В. Радянизація як складова національної політики КП(б)У щодо польського населення Півдня України: [Текст] / О.В. Городецький // Гуманітарний журнал. – 2012. – №1. – С. 31-37.
5. Гуцало Л.В. Польська національна меншина Волині у 20-30-х рр. ХХ ст.: [Електронний ресурс] / Л.В. Гуцало. – Режим доступу: Nzvdpu_ist_2006_11_84.pdf.
6. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). Ф. 305. Оп. 1. Спр. 36.
7. ДАДО. Ф. 305. Оп. 1. Спр. 68.
8. ДАДО. Ф. П. 1. Оп. 1. Спр. 1929.
9. ДАДО. Ф. П. 1. Оп. 1. Спр. 1930.
10. ДАДО. Ф. П. 1. Оп. 1 (доп.). Спр. 127.
11. ДАДО. Ф. П. 7. Оп. 1. Спр. 1066.
12. ДАДО. Ф. П. 7. Оп. 4. Спр. 7.
13. ДАДО. Ф. П. 7. Оп. 4. Спр. 8.
14. ДАДО. Ф. П. 19. Оп. 1. Спр. 474.
15. До історії міжнаціональних процесів на Україні (збірник документів): [Текст] // Український історичний журнал. – 1991. – №1. – С. 99-112.
16. До історії міжнаціональних процесів в Україні (30-і роки): [Текст] // Український історичний журнал. – 1993. – №2-3. – С. 58-69.
17. Із постанови ВУЦВК і РНК УСРР «Про заходи забезпечення рівноправності мов і про допомогу розвиткові української мови»: [Текст] // Україна в ХХ столітті (1900-2000): зб. док. і матер. – К., 2000. – С. 87-89.
18. Калакура О.Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ ст: [Текст] / О.Я. Калакура. – К., 2007.
19. Калакура О.Я. Поляки – сусіди українців і давні жителі на їх етнічних землях: [Електронний ресурс] / О.Я. Калакура. – Режим доступу: archive.nndiuvi.org.ua/fulltext.html?id=7.
20. Короткі підсумки перепису населення України 17 грудня 1926 р. Національний та віковий склад, рідна мова та письменність населення: [Текст] // Статистика України. Сер. 1. Демографія. – Х., 1928.

20. Маслак В.І. Долі жінок, репресованих в ході «Польської операції», за архівними матеріалами: [Текст] / В.І. Маслак // Virtus: Scientific Journal. – 2018. – №26. – С. 212-216.
21. Мосюкова Н.Г. Катеринославська (Дніпропетровська) римо-католицька парафія у 20-ті роки ХХ сторіччя: [Текст] / Н.Г. Мосюкова // Старожитності Лукомор'я. – 2021. – №1. – С. 25-33.
22. Мосюкова Н.Г. Священники Катеринославської (Дніпропетровської) римо-католицької парафії (радянський період): [Текст] / Н.Г. Мосюкова // Історія релігій в Україні: науковий щорічник. Вип. 30. – Л., 2020. – С. 202-214.
23. Ніколаєв І.Є. Етнополітичні процеси на Півдні України в період становлення тоталітарної системи в 20-х роках ХХ століття (на прикладі польських національно-культурних об'єднань Миколаївської області): [Текст] / І.Є. Ніколаєв // Музейний вісник. – 2011. – №11/2. – С. 149-154.
24. Перепис населення 1926 р. Національний склад населення УСРР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Національний_склад_населення_України#Перепис_населення.
25. Якубова Л.Д. Діяльність відділу національних меншин НКВС УСРР (1921-1924): [Текст] / Л.Д. Якубова // Український історичний журнал. – 2006. – №5. – С. 173-186.
26. Якубова Л.Д. Зміст і особливості національних адміністративних територіальних одиниць: [Текст] / Л.Д. Якубова // Бористен. – 2005. – №6-7. – С. 14-16.
27. Dzwonkowski R. Glod i represje wobec ludnosci polskiej na Ukrainie (1932-1933, 1946-1947): [Електронний ресурс] / R. Dzwonkowski. – Режим доступу: www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/THist9/Dzwonkowski.pdf.

УДК 007.316:77

О. М. Решетілова, А. В. Трофимчук

(Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПАБЛІК РИЛЕЙШНЗ В ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Розглядається роль та місце паблік рилейшнз в інформаційно-комунікаційному просторі, аналізуються аспекти впливу ПР на формування єдиного інформаційного простору.

Ключові слова: інформаційна комунікація, паблік рилейшнз, інформаційно-комунікаційний простір, інформаційне суспільство.

The role and place of public relations in the information and communication space are considered, aspects of the influence of PR on the formation of a single information space are analyzed.

Keywords: information communication, public relations, information and communication space, information society.

Ми живемо в світі, у якому одну із найважливіших ролей відіграють інформація та комунікація. За допомогою процесів комунікації суспільство створює навколишнє середовище – інформаційно-комунікаційний простір, яке об'єднане єдиними формами комунікативної діяльності і несе інформаційний характер. Механізмами самоорганізації такого простору є інформаційні процеси.

Інформаційно-комунікативний простір впливає на суб'єкти спілкування не тільки безпосередньо – шляхом впливу загальної інформації, яка утворилася в процесі її обміну, а й через засоби комунікації (вербальні або невербальні), встановлені в конкретному соціально-психологічному середовищі правила спілкування, моральні норми взаємодії, звичаї і т.д.

Взаємозв'язок учасників комунікативного процесу із інформаційно-комунікативним простором виражається у різних аспектах. Це і безпосередній зв'язок, і цілеспрямований вплив суб'єктів спілкування на інформаційно-комунікативний простір, що викликає зміни і розвиток кожного з них. Також це і виникнення протиріч і антагонізмів між комунікантами, що сприяє створенню умов для особистісного розвитку та зростання [2, с.14].

Інформаційно-комунікаційний простір передбачає не тільки інформаційне наповнення, а й обмін, спілкування, взаємозв'язок між дискурсами. Суспільство сьогодні розвивається в межах інформаційно-комунікаційного простору.

В інформаційно-комунікаційному просторі відбуваються зміни, коли процеси співпраці, конкуренція, компроміс або пристосування – стають іншими, і вимагають нових методів і технологій спілкування, що забезпечують ефективність впливу і виживання у соціально значущих ситуаціях. Ці зміни не могли не позначитися і на такій складовій інформаційно-комунікаційного простору, як паблік рилейшнз (ПР) – зв'язки з громадськістю, комунікації з громадськістю.

Паблік рилейшнз – це особливий вид інформаційно-комунікаційного простору – певна підсистема, спрямована на здійснення зв'язку людини з певними життєвими ситуаціями [3, с.26].

Дослідженню ролі паблік рилейшнз в інформаційно-комунікаційному просторі присвячували свої роботи низка науковців, а саме: Г.Г.Почепцов, Ф. Джефкінс, В.А. Мойсеєв, І.В. Альошина, С. Катліп, В.Г. Королько, М.А. Блюм та інші.

Сьогодні, коли неминуче зростає значення факторів нецінової конкуренції, а комунікації пронизують всі аспекти існування суспільства, все більш значуща роль надається сфері діяльності, що відповідає за аналіз і формування комунікаційного середовища будь-якої структури. Це і є паблік рилейшнз [5, с.22-25].

Паблік рилейшнз як наука займається організацією комунікаційного простору сучасного суспільства. В умовах надзвичайно щільного та різноманітного інформаційного потоку в галузі паблік рилейшнз на перший план висувається саме проблема осмисленої комунікації, що дозволяє сучасним організаціям довірливо взаємодіяти із цільовими групами громадськості для досягнення найбільшої ефективності розуміння.

Сучасне суспільство здебільшого залежить від комунікативної дійсності. Президенти визначають час свого прильоту в чужу країну із урахуванням того, щоб потрапити до відповідного випуску новин. Вибори в парламент – це боротьба комунікацій. Тому паблік рилейшнз ми також можемо розглядати як науку про управління громадською думкою.

Галузь, в якій функціонує паблік рилейшенз, можна визначити як суспільну комунікацію. Вона відрізняється як від комунікації повсякденної, так і від комунікації масової. Повсякденна комунікація – особистісна, діалогічна, усна. Масова – неособистісна, монологічна, друкована (або інший вид технічної реалізації), що і дозволяє виходити на масову аудиторію. В цілому в масовій комунікації утворюється мозаїка із найрізноманітніших відомостей, оскільки канал цей нейтральний по відношенню до описуваних в ньому об’єктів. Тут може зустрітися і розповідь про страйк шахтарів, і про певні воєнні дії, і про ціни на столичних базарах. На відміну від такого нейтрального каналу ПР як би замкнута система, оскільки розповідає про свої власні об’єкти, частиною яких сама і є. У цьому плані вона зближена із комунікацією повсякденною, оскільки і в ній йдеться про об’єкти, до яких особисто причетний, той що говорить. З іншого боку, оскільки ПР повинен

виходити на широкий загал, він опирається на закономірності спілкування з масовою аудиторією [5, с.17-18].

Існує низка основних галузей, в яких практика ПР відіграє важливу роль:

- суспільна думка;
- громадські відносини;
- урядові зв'язки;
- громадське життя;
- промислові зв'язки;
- фінансові відносини;
- міжнародні зв'язки;
- відносини зі споживачами;
- дослідження і статистика;
- засоби масової інформації [4, с.52-53].

На думку Гарольда Берсона (засновника одного із найбільших у світі ПР-агентств), роль паблік рилейшнз значно зросла: тепер зв'язки з громадськістю допомагають компанії приймати рішення не тільки щодо того, що сказати, а й щодо того, що робити. Г. Берсон приписує зміну ролі паблік рилейшенз неминучій і всезростаючій увазі суспільства до того, що говорить і робить бізнес. Завдяки виникненню нових глобальних комунікацій громадськість надзвичайно швидко реагує на все, що відбувається в світі бізнесу. Завдяки сучасним комунікаціям різниця між словом і ділом практично знищена: сьогодні можна сказати, що це майже одне і те ж саме, тому що відомості про діяльність компанії надходять із такою ж швидкістю, з якою поширюються її заяви. Тому зв'язки з громадськістю потрібні всім компаніям більш ніж коли-небудь: по-перше, для того, щоб вирішувати, що робити, а по-друге, щоб визначати, що і як сказати [1, с.143-144].

Функціонування системи зв'язків з громадськістю має два аспекти:

- теоретична й аналітична діяльність з подальшим наданням послуг для вищого керівництва та суб'єктів управління мезо- і мікрорівнів;

- діяльність системи та служб зв'язків з громадськістю з підготовки, збирання й аналізу необхідної інформації та практична робота із забезпечення прямого і зворотного зв'язку організації з цільовими аудиторіями, тобто

здійснення впливу на масову свідомість громадськості та поведінку людей, соціальних груп, об'єднань, інститутів громадянського суспільства.

Практично у всіх великих країнах світу створені різні громадські організації ПР. Це асоціації, товариства, інститути і т.п. Кожна асоціація розробляє і приймає свій професійний кодекс, який є обов'язковим для всіх її членів.

Діяльність паблік рилейшенз складається із чотирьох основних етапів: дослідження, дія (розробка плану), комунікація (реалізація плану), оцінка результатів.

Найважливішою складовою паблік рилейшенз є відносини із засобами масової інформації. Все більшу роль в житті компанії починають відігравати такі напрямки ПР, як відносини з інвесторами і відносини зі споживачами.

Інтенсивно розвивається паблік рилейшенз в уряді і політиці. Особлива роль належить ПР у розпізнаванні потенційних проблем і кризових ситуацій в організації.

До активних засобів паблік рилейшенз відносяться прес-конференції, брифінги, презентації, семінари, публічні виступи і багато іншого [4, с.93].

Оскільки в кліматі громадського скептицизму та протидії пропаганди величезна роль належить ефективності інформування і правильно обраним стратегіям, рекомендації та досвід паблік рилейшнз набувають особливого значення. ПР-фахівці, що працюють в громадських об'єднаннях, розробляють і здійснюють програми для задоволення наступних потреб:

1) надавати членам об'єднань корисну інформацію;

2) розширювати об'єднання за допомогою залучення нових осіб;

3) підтримувати розвиток своєї галузі або професії;

4) впливати на законотворчу та регулятивну діяльність уряду;

5) навчати нових членів і розробляти програми з підвищення рівня освіти всіх членів об'єднання;

6) сприяти соціальному прогресу шляхом фінансової підтримки громадських програм;

7) виробляти і сприяти поширенню серед членів об'єднання такого стилю поведінки і способу дій, які сприяли б підвищенню рівня суспільної довіри до об'єднання [2, с.293].

У цьому контексті зростає роль ПР-фахівців, що працюють в асоціаціях, у формулюванні для передачі в ЗМІ повідомлень, теми яких особливо важливі для членів об'єднання. Наприклад, під час широкомасштабного обговорення реформи охорони здоров'я співробітники відділу громадської інформації Американської медичної асоціації відповіли протягом одного місяця на 1100 телефонних дзвінків, причому 75% від загального числа тих, хто зателефонував становили репортери [1, с.197].

Наявність ефективної служби паблік рилейшнз при уряді необхідна практично у кожній країні. Роль паблік рилейшнз в уряді багатогранна. До основних завдань державних ПР-програм відносяться:

- просвітництво громадськості в питаннях законодавства, права та в інших аспектах повсякденного життя;

- забезпечення активної участі населення в державних програмах (наприклад, у виборах);

- висвітлення діяльності державних служб;

- заохочення підтримки населенням державної політики та програм (наприклад, організація благодійних заходів) [5, с.85].

Відповідно до національного законодавства інформаційне суспільство це суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвиткові та підвищуючи якість життя.

Під єдиним інформаційним простором розуміють простір, територіально обмежений, у якому інформаційна діяльність регулюється правовими нормами. Однак більшого поширення набули дефініції, які розглядають інформаційний простір як сферу, яка не має кордонів і території.

Інформаційний простір буде ефективним, якщо він стане відкритим для суспільства, що в свою чергу надасть можливість реалізувати узгоджені інтереси громадян, суспільства та держави на комплексній і системній основі. Ефективний інформаційний простір може бути створений і почне розвиватися на основі відповідної державної інформаційної політики, що забезпечить поступове прямування країни до побудови інформаційного суспільства.

Таким чином, у сучасному інформаційно-комунікаційному просторі зв'язки з громадськістю відіграють важливу і помітну роль. Використовуючи сучасні інформаційні технології, інформаційні стратегії, паблік рилейшенз створює свою комунікативну подію як якесь інформаційне поле, яке впливає на формування єдиного інформаційного простору.

Отже, зв'язки з громадськістю як складова інформаційного простору, не просто відбивають навколишню реальність, а великою мірою самі творять її, формують те, що потім сприймається в єдиному інформаційному просторі.

Бібліографія

1. Бодуан Ж.П. Управление имиджем компании. Паблик рилейшнз: предмет и мастерство: пер. с франц.: [Текст] / Ж.П. Бодуан. – М., 2001.
2. Королько В.Г. Паблік рилейшнз. Наукові основи, методика, практика: підручник: [Текст] / В.Г. Королько. – 2-е вид. Доп. – К., – 2001.
3. Мойсеєв В.А. Пабілк рілейшнз: навч. посіб.: [Текст] / В.А. Мойсеєв – К., 2007.
4. Почепцов Г.Г. Паблік рилейшнз: навч. посіб.: [Текст] – К., 2000.
5. Слісаренко І. Ю. Паблік рилейшнз у системі комунікації та управління: навч. посіб. – К., 2001.

УДК 821.161.1+37:002

К. А. Прокоф'єва

(Дніпро)

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ТВОРЧОСТІ О.М. ОСТРОВСЬКОГО-ДРАМАТУРГА У КОНТЕКСТІ ОПАНУВАННЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТАМИ ФАХУ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА» (бакалаврський та магістерській рівні)

Запропонована методика вивчення літературної спадщини видатного діяча російської і світової культури в курсах «Культурологія», «Історія світової культури», «Історія світової художньої культури» тощо у вищих, середніх і середніх спеціальних навчальних закладах, зокрема для спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна і архівна справа».

Ключові слова: О.М. Островський, драматургія, культура, творча спадщина, п'єса.

Methodology of study of literary heritage of the prominent Russian and world cultural worker offers in courses "Science about a culture", "History of world culture", "History of world artistic culture" et al in the higher, middle and

middle special educational establishments, in particular for speciality 029 "Informative, library and archived business".

Keywords: A.N. Ostrovskiy, dramaturgy, culture, creative heritage, play.

Предложена методика изучения литературного наследия выдающегося деятеля русской и мировой культуры в курсах «Культурология», «История мировой культуры», «История мировой художественной культуры» и других в высших, средних и средних специальных учебных заведениях, в частности для специальности 029 «Информационное, библиотечное и архивное дело».

Ключевые слова: А.Н. Островский, драматургия, культура, творческое наследие, пьеса.

Олександр Миколайович Островський (1823–1886) – фундатор російського національного театру, творча спадщина якого має назву «театр Островського». До нього в російській драматургії існували окремі геніальні п’єси («Недоросток» Д.І. Фонвізіна, «Горе з розуму» О.С. Грибоєдова, «Борис Годунов» О.С. Пушкіна, «Маскарад» М.Ю. Лермонтова, «Ревізор» М.В. Гоголя), російська драматургія відставала від лірики і епосу. Це не могло задовольнити читаючу публіку і наповнити репертуар театрів. Твори О.М. Островського: сорок сім оригінальних п’єс; сім – у співавторстві; двадцять два переклади (з італійської, французької, англійської, латинської, української мов) склали обширний репертуар для російської сцени. Вони дали начало різним напрямам подальшого розвитку російського театру і визначили умови появи цілого ряду драматургів «епохи Островського» – В.О. Соллогуба, О.А. Потехіна, І.Є. Чернишова, Д.В. Аверкієва, М.Я. Соловйова, П.М. Нєвежина.

У фундаментальному дослідженні відомого російського мистецтвознавця радянської доби С.С. Данилова «Нариси з історії російського драматичного театру» (1948) згадується така подія. Науковець розповідає, що під час Другої світової війни, у 1944 році в Лондоні було надруковано книгу із вперше перекладеними англійською мовою творами О.М. Островського «Шалені гроші», «Вовки та вівці» та «На всякого мудреця доволі простоти» (перекладач Д. Маргарчак). Супровідна анотація до видання наголошувала, що за своїм театральним масштабом автор п’єс, які пропонувалися англійським читачам, дорівнює Вільяму Шекспіру [4, с.16]. Така оцінка багато про що говорить. Вона відкриває новий погляд на постать та доробок О.М. Островського, чимало та різнобічно досліджувані, проте

недостатньо освоєні за межами викладання російської літератури чи історії російського театру – дуже специфічних та вкрай непоширених зараз у вивченні дисциплін. Визнання, отримане на батьківщині славетного англійського драматурга, дозволяє говорити про О.М. Островського як про фігуру, що виходить за межи російської культури і потребує опанування у курсах «Культурологія», «Світова культура», «Теорія та історія культури», «Світова художня культура», «Світова (чи зарубіжна) література» тощо, студентами фаху 029 зокрема.

Класикою літературознавства є праці Л.М. Лотман, О.І. Ревякіна, М.П. Кашина, С.К. Шамбінага, С.М. Дуриліна, які заклали підвалини островськознавства. Протягом 20-го століття друкувалися три повних зібрання творів драматурга [9-11], численні зібрання його творів та окремі п'єси. В останні роки вийшло безліч публікацій, що дають змогу простежити творчість О.М. Островського на тлі суспільних процесів або у контексті загальновизнаних культурних цінностей (вкажемо як яскраві приклади праці М.Л. Андрєєва [1], С.Т. Ваймана [2], І.Л. Вишневської [3], Г.І. Журавльової [5-7], М.С. Макєєва [7], Є.І. Зайцевої [8], Н.М. Прокоф'євої [12], Г.А. Чумаченко [14]). Автор цих рядків також написала монографію, де окремий розділ присвячено дослідженню своєрідності міфопоетики історичної драматургії О.М. Островського [13]. Проте бракує узагальнюючого матеріалу, який дозволить системно у доволі обмеженому часовому та стислому тематичному обсязі осягнути творчість цього видатного діяча світової художньої культури. Пропонована стаття має на меті створити уявлення про літературну спадщину О.М. Островського як про культурний феномен, її завдання – полегшити вивчення доробку драматурга у курсах гуманітарних дисциплін у вищих, середніх та середніх спеціальних навчальних закладах.

О.М. Островський походив з родини чиновника-юриста, його мати – родом із нижчого духівництва. Дитинство і юність він провів в Замоскворіччі – особливому куточку Москви зі сталим своєрідним купецько-міщанським побутом. Освіту одержав у 1-й Московській гімназії (1835–1840) та на юридичному факультеті Московського університету (1840–1843; не закінчив). Служив у московських судах (1843–1851). З 1851 року повністю перейшов на літературне поприще.

Творчість О.М. Островського поділяється на чотири етапи. Вони змінюватимуть один одного за мірою заглиблення психологічних розробок характерів персонажів, зміни образу мислення, вдосконалення стиля і методу драматурга.

Перший етап – 1843–1851 рр. – пройшов під впливом натуральної школи. О.М. Островський розпочав свою літературну діяльність циклом розповідей та нарисів про життя Замоскворіччя. Це були типові фізіологічні нариси. Перший з них мав назву «Сказання про те, як квартальний наглядач шпурнув танцювати, або Від великого до смішного один крок» (1843, не надрукований). Потім були написані «Записки замоскворіцького мешканця», «Замоскворіччя у свята» (обидва 1847, надруковані у «Московському міському листку») тощо. Особливістю цих нарисів був своєрідний стиль оповіді. У описах автор не вирізнявся оригінальністю та яскравістю, проте драматизовані виразні діалоги передавали живу та колоритну мову. (Цей напрям: розповідь як сценка, написана прозою, пізніше розвився у творчості А.П. Чехова).

У перших творах О.М. Островського наявні: демократична тематика, увага до простої людини, до побутової повсякденності, до соціального середовища, яке обумовлює поведінку людини, прихильність до створення соціальних типів, тяжіння до викривально-сатиричного зображення пануючих верств. Сам автор відзначав, що хотів показати таким чином особливу відкриту ним країну – Замоскворіччя, у якої були відомі назва та місцезнаходження, але досконало незнайомі образ життя мешканців, мова, вдача, звичаї, ступінь освіти. Пізніше критика назвала О.М. Островського – «Колумб Замоскворіччя».

Тяжіння до діалогічного засобу оповіді приводить О.М. Островського до створення першої п’єси – «Картини сімейного щастя» (1847, у подальших перевиданнях – «Сімейна картина»), за поетикою спорідненою нарисам. Діалоги у ній заповнені розповідями про купецький побут та торговельні повадки гостинодворців.

Літературне ім’я автору зробила комедія «Свої люди – порахуємося!» (1849). Ще до того, як п’єса була надрукована («Москвитянин», 1850), вона відбулася як велика подія не лише у літературному, а й в суспільному житті Росії. П.М. Садовський, М.С. Щепкін, О.М. Островський читали її у багатьох

московських домах протягом зими 1849–1850 років. П.М. Садовський згадував, що були випадки, коли він читав цю п'єсу у чотирьох домах у один день по черзі.

У комедії «Свої люді – порахуємося!» об'єктом художнього аналізу стала біографія купця з перших кроків кар'єри: 1-й ступінь – Тишка (початок купецького капіталу, він накопичує чайові, підбирає забуті рублі, грає в стукалку); 2-й ступінь – Подхалюзин (прикажчик, спочатку підкрадає в хазяїна, потім одружується на хазяйській дочці, після цього грабує свого тестя); 3-й ступінь – Большов (маючи капітал, намагається шахрайством нього примножити – йде на злісне банкрутство).

О.М. Островський показав, що обман не рідкість в даному середовищі, шахрайство – основа життя. Матеріалі відносини визначають мораль, поведінку героїв, навіть особисті прихильності. Чесне ім'я купця зумовлюється його спроможністю приховати шахрайство, розміром шахрайства і зухвалістю. Герої обурюються нечесністю інших, коли від цього страждають їхні особисті інтереси, в інших випадках обман розглядається як спритність і ділова хватка.

Цензура угледіла в п'єсі різку критику сучасних порядків, її заборонили до постановки, автор потрапив під нагляд поліції. Імператор Микола I, переглянувши твір, поставив резолюцію: «Марно надруковано, грати ж заборонити». Вперше п'єсу «Свої люді – порахуємося!» було поставлено в 1861 році.

У цей період також створені: драматичний етюд «Несподіваний випадок», сцени «Ранок молодого чоловіка» (обидві 1850), соціально-психологічна п'єса з побуту чиновників, «сумна комедія» – «Бідна наречена» (1851), споріднена фізіологічним нарисам. О.М. Островський виступив критиком буржуазії, яка піднімається на суспільну арену, завойовує політичні позиції, а в родинних і побутових відносинах є наскрізь порочною, живе хижацтвом і свавіллям сильного.

Другий етап – 1852–1854 рр. – «москвитянський». О.М. Островський активно співпрацював у «молодій редакції» журналу «Москвитянин» і був пов'язаний тісною особистою дружбою з А.О. Григор'євим – ідеологом патріархального народу, вільного і талановитого. Драматург відхиляється від викривального напряму, критичне ставлення до життя зменшується, хоча й

залишається у творах. Художнє розвінчання приймає «м'які» форми, ідеалізується старовина, патріархальність, народне життя. Купецтво показане охоронцем національних основ, яке протистоїть пагубній «цивілізованості».

Сам О.М. Островський пояснював цю зміну так: по-перше, нехай краще російська людина радується, коли бачить себе на сцені, ніж сумує; по-друге, щоб мати право виправити народ, не ображаючи його, треба йому показати, що знаєш про нього й добре. У п'єс «Не до своїх саней – не всадися» (1852), «Бідність не порок» (1853), «Не так живі, як хочеться» (1854) – підкреслено щасливий фінал, який символізує віру драматурга в духовні сили російської людини, в народний ідеал моралі, здатний викликати духовне переродження.

О.М. Островський створив позитивні образи купців Русакова, Бородкина, Маломальського («Не до своїх саней – не всадися») і вражаючи сильні суперечливі характери Любима Торцова («Бідність не порок») і Петра («Не так живі, як хочеться»). Купці, зображені в цих п'єсах, разюче відрізняються від хижих злодіїв Замоскворіччя, притаманних першому періоду. Тут вони – художня умовність, люди, що стоять на роздоріжжі, перед вибором. У «Санях» зовні цивілізованому, але аморальному поміщику, який хоче одружитися на багатій купецькій дочці, протистоять неосвічені, але чесні, скромні, порядні купці. У «Бідності» кольорова побутова ідилія (події п'єси припадають на Святки) родини купців Торцових протиставлена носію вад цивілізації – фабриканту Африкану Коршунову, розпусному, зухвалому і ганебному старому, який зазіхає на молоду наречену.

У «Не так живи» моральний ідеал виступає в релігійній формі. Дія відбувається в 18-му столітті, персонажі – люди, віддалені від сучасників драматурга, носії іншого типу свідомості. Герой п'єси – молодий купець Петро, якого зваблює пияк Яремка, заради красуні Груні хоче вбити свою дружину Дашу. Але в останню мить Петру вдається подолати оману, пересилити «ворожу силу» – спокусу.

П'єси цього періоду не були належним чином оцінені критикою, яка не зрозуміла умовності світу, створеного О.М. Островським. Драматург протиставив аморальності і жорстокості сучасного йому суспільства апологію російської патріархальності. Він віддалив стилізований «російський світ» в просторі (десь в глибині Росії) або у часі (100 років тому). Тим самим

О.М. Островський одночасно затвердив етичну значущість ідеалу і виразив сумління в його існуванні.

Збереглися чернеткові начерки ще двох п'єс, які найменовані дослідниками «Лисиця Патрикеївна» (вважається, що про Бориса Годунова) та «Александр Македонський», віднесені до 1840–1850-х років. В цей період формується один з головних принципів творчості О.М. Островського – органічне поєднання високого та комічного. Починаючи з постановки комедії не «Не до своїх саней – не всадися» (1853, Московська драматична трупа на майданчику Великого театру), він стає самим популярним російським театральним драматургом. У продовж наступних тридцяти років кожний сезон в Малому і Александринському імператорських театрах відмічений постановкою нової п'єси О.М. Островського.

Третій етап – 1855–1860 рр. – «передреформений». У творах відбувається посилення соціальної критики, гостроти сюжетних конфліктів, деталізації характерів персонажів. О.М. Островський зобразив всі верстви епохи, протиставив два світи: грошей, грубості, неуцтва і бідності, душевності, доброти. До п'єс, у яких поєднанні заперечення та ствердження, відносяться:

– «У чужому бенкеті похмілля» (1855), де з'являється Тит Титич Брусков – втілення грубої сили і домашнього самовладдя. Вперше використане слово «самодур», яке закріпилося за цілою галереєю типів О.М. Островського;

– «Прибуткове місце» (1856), де з'являється Жадов – соціальний позитивний герой, якого відрізняють демократизм походження і переконань, положення жертви суспільних умов, активний опір побутовому деспотизму та несправедливості. П'єса відбиває, що кар'єризм, хабарництво, казнокрадство перетворилися на норму буття;

– «Не зійшлися характерами» (1857) – зіткнення патріархального «накопичувального» світу купців і споживацького світу чиновників;

– «Вихованка» (1858) – викриття дворянської моралі, кріпацтва, протест проти пригнічення особистості;

– «Гроза» та трилогія про Бальзамінова («Святковий сон до обіду», «Свої собаки гризуться – чужа не встрявай», «За чим підеш, то й знайдеш»)

(1859–1860) – у різних ключах викривають соціально-побутовий деспотизм, гнітючу владу грошей, паразитуючу і неуцьку мораль.

З 1856 року О.М. Островський – співробітник журналу «Сучасник», де публікувалися майже всі його п'єси. Після закриття «Сучасника» він друкується у «Вітчизняних записках» (1870–1880-ті рр.). У цей період визначається видатне значення О.М. Островського для літератури і театру.

Четвертій етап – 1861–1886 рр. – «післяреформений». Розквіт творчості, час літературної слави драматурга. Він стає літописцем пореформеної Росії, відбиває багато явищ дійсності російського суспільства – ті, що існують давно, ті, що з'являються та бурхливо розвиваються. Розширюється жанровій діапазон, збагачується тематика творів О.М. Островського. Він пише побутові драми і комедії «Старий друг кращий за нових двох» (1862), «Важкі дні» (1863), «Дотепники» (1864), «Пучина» (1865), «Трудовий хліб» (1874), які об'єднані темою «маленьких» людей, що ведуть повсякденну боротьбу за наявність і «хліба», і людської гідності. Поняття щастя у героїв цих п'єс дуже просте, позбавлене поетичного ідеалу: вони прагнуть родинного спокою та вірного шматка хліба, проте намагаються відстояти своє приватне життя від зазіхань хижаків.

В цей період О.М. Островський звертається до історичної тематики, він переосмисленням минулого вирішує актуальні проблеми сучасності. Драматург, відбиваючи російську історію 16-17 ст.ст. – епоху соціальних заворушень, переломний етап російської державності – створює: хроніки «Козьма Захар'їч Мінін, Сухорук» (1861, 1866 – друга редакція), «Димітрій Самозванець та Василій Шуйський», «Тушино» (обидві 1866); мелодраму «Василиса Мелентьєва» (1867, у співавторстві з С.О. Гедеоновим); комедії «Воєвода» (1864, 1885 – друга редакція) та «Комік 17-го століття» (1872). О.М. Островський цінував в історії дидактичну складову – повчання досвідом попередніх поколінь. Своїм завданням він вважав наповнення історичних сентенцій естетичною привабливістю і у той самий час – дохідливістю до сприйняття, емоційною силою.

Комедії купецького побуту «Не все коту масляниця» (1871), «Правда добре, а щастя краще» (1877), «Серце не камінь» (1880) закріплюють знайдені раніше викривальні соціально-побутові «самодурсько-купецькі» мотиви. Сатиричні комедії «На всякого мудреця доволі простоти», «Гаряче серце»

(обидві 1868), «Шалені гроші» (1869), «Ліс» (1870), «Вовки та вівці» (1875), «Дикунка» (1878), «Весілля Белугіна» (1880), демонструють суспільну реакцію на реформи. У них розвінчуються нові ділки, дворяни, які виродилися в пристосуванців-«паразитів», патріархальні товстосуми та європеїзовані купці. Моральні ідеали у цих творах О.М. Островського захищають некорисливі, благородні і страждаючі герої: Параша («Гаряче серце»), Аксюша та Несчастлівцев («Ліс»). Позитивні якості в епоху розвитку капіталізму перетворюються в протилежність (Глумов «На всякого мудреця доволі простоти», 1868).

Соціально-психологічні драми і комедії: «Остання жертва» (1878), «Безприданниця», «Без вини винні» (обидві 1879), «Світить, та не гріє» (1881), «Таланти і шанувальники» (1882), «Красень-чоловік» (1883), «Пізнє кохання» (1884), «Не від цього світу» (1885) розробляють нові засоби сценічної виразності. Увага зосереджена на внутрішньому стані страждаючих, чутливих, обдарованих героїнь, які мешкають у світі зажерливості та цинізму. В творах ускладнені соціально-психологічні характеристики персонажів, на перше місце виведені морально-психологічні питання, «внутрішня боротьба» суміщена з «інтелігентною, тонкою комедією». Окремо в цьому періоді і в усій творчості драматурга стоїть «Снігуронька» (1873) – казково-фантастична утопія, написана за мотивами слов'янського фольклору, напрочуд поетична та світла п'єса.

Принципи літературної діяльності О.М. Островського:

– розуміння мистецтва як перетворюючої сили;

– призначення для найширшої аудиторії, демократизм («Всякі інші твори пишуть для освічених людей, а драми і комедії для всього народу»);

– реалізм у вигляді життєво-правдивого і творчо-узагальненого відтворення «характерних національних типів», повноти їх внутрішнього обліку;

– побутописання – розуміння побуту у вигляді непорушної і показової форми існування людини, людей взагалі, суспільства; цим визначено місце побуту в житті, яке зображує О.М. Островський в своїх творах.

Особливості драматургії, відмінні риси:

– переважання в характерах персонажів «сильного драматизму» та «крупного комізму»;

– авторська рекомендація персонажів в їхніх прізвищах (Жадов, Глумов, Крутицький, Ашметьєв, Кручиніна, Градобоєв, Куролєпов, Нєгіна, Велікатов);

– саморекомендації персонажів в монологах і діалогах;

– застосування мовних засобів для розкриття соціальної та індивідуальної сутності персонажа (манерно-претензійний стиль Ліпочки в «Свої люди – порахуємося!»);

– формування сюжетів на основі реальних подій, творче перероблених за імовірністю життєвих законів (злісне банкрутство в «Свої люди – порахуємося!»);

– використання частин прислів'їв («Не все коту масляниця», «Бідність не порок», «Не так живи, як хочеться») і приказок («На всякого мудреця доволі простоти», «Старий друг кращий за нових двох») в назвах для посилення повчальності;

– затягнена експозиція (іноді цілий акт), затримана зав'язка, передування, кульмінації, які співпадають з фіналом акту, розв'язки з елементами випадковості;

– наявність позафабульних дійових осіб та епізодів;

– повтор дійових осіб в різних п'єсах (Глумов у «На всякого мудреця доволі простоти» та у «Шалених грошах»);

– рясноти масових сцен;

– сценічність і видовищність п'єс;

– загострення сценічної умовності.

О.М. Островський завершив формування російської національної реалістичної драматургії. Він демократизував її тематику, ввів представників всіх верств (міщан, чиновників, інтелігенцію), збагатив драму досвідом соціального роману, розширив уявлення про сценічність твору (цікавість викликає діалог – обмін думками). Створені ним національні за традиціями і витоками моральні зразки мали глибокий суспільний зміст і були орієнтовані на демократичний ідеал.

Бібліографія

1. Андреев М.Л. Метасюжет в театре Островского: [Текст] / М.Л. Андреев. – М., 1995.

2. Вайман С.Т. Неевклидова поэтика А.Н. Островского: [Текст] // С.Т. Вайман. Неевклидова поэтика. – М., 2001. – С.125-224.

3. Вишневская И. Талант и поклонники (А.Н.Островский и его пьесы): [Текст] / И. Вишневская. – М., 1999.
4. Данилов С.С. Очерки по истории русского драматического театра: [Текст] / С.С. Данилов. – М.; Л., 1948.
5. Журавлева А.И. Поздний Островский в свете социокультурных проблем эпохи: [Текст] / А.И. Журавлева // Лит. в школе. – 2003. – №8. – С.11-16.
6. Журавлева А.И. Церковь и христианские ценности в художественном мире А.Н. Островского: [Текст] / А.И. Журавлева // Рус. словесность. – 1995. – №3. – С.13-17.
7. Журавлева А.И. Александр Николаевич Островский: [Текст] / А.И. Журавлева, М.С. Макеев. – М., 2001.
8. Зайцева Е.И. Государственный человек русского театра. Драматургия А.Н. Островского: [Текст] / Е.И. Зайцева // Рус. словесность в школах Украины. – 2002. – №5. – С.40-45.
9. Островский А.Н. Полное собрание сочинений: в 12 т.: [Текст] / А.Н. Островский. – М., 1973-1982.
10. Островский А.Н. Полное собрание сочинений: в 16 т.: [Текст] / А.Н. Островский. – М., 1949-1953.
11. Островский А.Н. Полное собрание сочинений: [в 12 т.]: [Текст] / А.Н. Островский. – СПб., 1904-1909.
12. Островский в школе: Кн. для учителя: [Текст] / Авт.-сост. Н.Н. Прокофьева. – М., 2001. – 256с.
13. Прокофьева Е.А. Своеобразие мифопоэтики русской исторической драматургии XIX века: А.С. Пушкин, А.К. Толстой, А.Н. Островский: Монография: [Текст] / Е.А. Прокофьева. – Д., 2007.
14. Чумаченко А.А. Этническое самосознание и развитие драмы (Круг М.П.Погодина и А.Н.Островского): [Текст] / А.А. Чумаченко. – Херсон, 1993.

УДК 021.1:004:316

О. М. Решетілова, О. В. Мішина

(Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ БІБЛІОТЕЧНИХ ПОСЛУГ

Розглядаються модернізовані комунікаційні форми бібліотечних послуг та інновації у бібліотечній справі.

Ключові слова: онлайнові бібліотечні ресурси, інноваційні бібліотечні послуги, модернізовані форми бібліотечного обслуговування.

Modernized communication forms of library services and innovations in library business are considered.

Keywords: online library resources, innovative library services, modernized forms of library services.

Глобалізація усіх сфер суспільної діяльності та техногенна революція у сфері комунікацій дозволила сучасній бібліотеці трансформуватися та орієнтуватися не стільки на збиранні інформації, скільки на пробудженні мислення людей, які освоюють ці комунікації. Основними формами роботи такої бібліотеки виступають вже не функції накопичення і збереження, а різні заходи, що сприяють успішній соціалізації читачів, їх орієнтації у сучасному суспільстві.

Стратегії бібліотечного розвитку в сучасних умовах інформатизації розглядали такі дослідники як: О. Онищенко, М. Слободяник, В. Горовий, В. Копанєва, О. Воскобойник-Гузєва, С. Гарагуля, В. Ільганаєва. У фаховій періодиці можна почути думку, що подальша модернізація бібліотек не може бути пов'язана тільки із техногенним шляхом їх розвитку. Можливість подолання кризової ситуації бачиться в розвитку комунікативної функції бібліотек, подальшої їх трансформації в інститути соціалізації особистості; в перетворенні бібліотек у інтелектуальний простір міжособистісної та міжкультурної комунікації [6, с.278].

Інновація в бібліотечній справі – це створення принципово нових зразків діяльності, що виходять за межі нерегламентованих норм, виводячи професійну діяльність на принципово новий якісний рівень.

Інновація в бібліотеці присутня практично у всіх напрямках її діяльності, в тому числі у масовій роботі, яка передбачає сукупність методів і форм організації обслуговування одночасно великої кількості читачів або певної групи користувачів. До основних форм масової роботи належать: наочні (книжкові виставки, перегляди, рекламна діяльність); усні (огляди, тематичні вечори, диспути і т. д.); комплексні (день відкритих дверей, тиждень книги, ток-шоу і т. д.).

Термін «масова робота» наповнюється новим змістом конкретних заходів, що відповідають завданням бібліотек. Енергійно реагуючи на потреби, враховуючи інтереси користувачів, працівники бібліотек впроваджують нові форми масової роботи.

Із інновацій в масовій роботі останніх років можна виділити інтерактивні методи. Інтерактивність («inter» – взаємний, «act» – діяти) означає взаємодіяти, перебувати в режимі діалогу із будь-ким. Знання,

піднесені людині в готовому вигляді, засвоюються на 50-60%, а те, в чому вона брала безпосередню участь – на 90%. Так, наприклад, використання тільки монологових форм у проведенні масових заходів для дітей, часто призводить до того, що їм буває нудно, так як вони не мають можливості реалізувати свої потреби у самовираженні, самопізнанні та самоствердженні. Саме інтерактивні методи допомагають не тільки сформувати у дітей певний набір знань, а й пробудити їх прагнення до самоосвіти, реалізації своїх здібностей. Такі методи розвивають ініціативу, загострюють емоційне сприйняття, дозволяють активно використовувати творчий потенціал учасників заходів, надають заходам живий, неформальний характер, розширюють кругозір і активізують пізнавальні інтереси [1, с.33-36].

У бібліотеках великою популярністю користуються ігрові інтерактивні технології, коли у заходи вносяться ігрові елементи. Особливо це стосується масового обслуговування дітей. Насиченими ігровими елементами можуть бути літературні ігри: вікторини, подорожі, конкурси та ін. Всі перераховані форми включають творчі завдання, навчальні та освітні ігри, питання-роздуми.

Останнім часом у бібліотеках популярністю користуються квести («quest» – пошук) – різновид гри із запланованим сюжетом для команд із кількох людей у спеціально підготовленому приміщенні. Наприклад, до Дня знань у бібліотеці можна провести квест: «У світ інформації через бібліотеку». Ставиться низка завдань, кожне із яких спрямоване на отримання молодими читачами нових знань, але не в традиційній формі, а в новій цікавій та креативній формі квесту. Подібні гри-подорожі по бібліотеці, спрямовані на ознайомлення учасників із бібліотекою, її ресурсами та послугами через захоплюючу форму гри.

Новий формат презентацій – печа-куча (Pecha Kucha). Він був придуманий у Токіо (в перекладі з японської «Печа-куча» – балаканина) і має на увазі розповідь-презентацію, де виступаючі (спікери) готують доповіді, доповнюючи їх барвистими презентаціями із 20 слайдів. Час для показу одного слайда та його коментар – 20 секунд, а в сумі виступ кожного оратора триває не більше 6 хвилин 40 секунд. Наприклад, молодіжна печа-куча «Євродрайв», яку можна провести до Дня молоді. Спікери з авторськими презентаціями розповідають про історію Німеччини та загадкові місця країни.

Після закінчення перегляду бібліотекарі та учасники заходу обговорюють презентації та діляться враженнями.

У бібліотеках широкого поширення набула така інтерактивна форма роботи з читачами, як акція – дія, спрямована на досягнення якої-небудь мети. Сенс будь-якої акції – можливість і вміння донести своє бачення проблеми через будь-який сюжет. Бібліотечні акції дозволяють налагодити взаємодію із потенційним користувачем ще до його приходу в бібліотеку, просувати інтелектуальні продукти і послуги бібліотек. Існує три види акцій, які найчастіше проводяться бібліотеками: протестні, благодійні, в допомогу просуванню читання та книги.

Зміни і тенденції розвитку сучасного бібліотечного обслуговування відбилися на виставковій діяльності бібліотек. Інноваційність виставкової діяльності бібліотек можна оцінювати за такими параметрами:

1) за характером представлених документів, тобто інформація на виставці може бути представлена у будь-якій формі, і носій цієї інформації може бути будь-яким. Саме документи на нетрадиційних носіях представляють інноваційну частину бібліотечного фонду;

2) за інтеграцією форм роботи з інших галузей. Наприклад, форми виставок запозичені:

- із театральної справи (виставка-бенефіс);
- із телебачення (хіт-паради книг, книжкові аукціони).

3) за видами виставок. Бібліотечні фахівці розділили виставки на традиційні і нетрадиційні [3, с.235].

До традиційних виставок відносяться: виставки нових надходжень, тематичні, персональні, жанрові, до знаменних і пам’ятних дат, на допомогу навчальному процесу та ін.

У традиційних видів виставок стали з’являтися нетрадиційні форми. Одним з основних складових організації подібних виставок є творче начало бібліотекарів, що дозволяє вийти за межі стандарту, втілити у життя свій оригінальний, не схожий на інші проєкт. Прикладів нетрадиційних виставок досить багато.

Наприклад, інтерактивні виставки, покликані організувати живе спілкування між читачами, закликати їх до обговорення поставленої проблеми, а також забезпечити зворотний зв’язок між читачем і

бібліотекарем. Освітній і виховний потенціал такої виставки істотно зростає. В бібліотечній практиці використовуються різноманітні інтерактивні виставки: ігрові, діалогові тощо.

Виставка-адвайзер (виставка-консультація) – на такого роду виставках обов'язково повинен бути представлений методичний матеріал: консультації, рекомендації, пам'ятки з теми виставки. Огляд цієї виставки перед аудиторією теж проводиться у формі консультації. Приклад виставки-адвайзер: «Що читати сучасній молоді?», «Як обрати професію?».

Виставка-дискусія представляє видання, в яких відображені різні точки зору, і «втягує» читача у дискусію, привертаючи увагу до проблемних, дискусійних моментів теми. Читачам пропонується взяти участь в обговоренні творів, за якими висловлюються діаметрально протилежні думки.

У сучасних умовах бібліотекам необхідно зайняти свою нішу на ринку послуг у сфері культури та відпочинку. Масова робота бібліотек багато в чому може сприяти цьому. Тому потрібно враховувати інтереси і потреби користувачів, в бібліотеках повинен тривати пошук нових, нетрадиційних і ефективних форм роботи, які б несли не тільки пізнавальну інформацію, але були видовищними, яскравими, емоційними [5, с.33-38].

Так само інновації торкнулися і сфери комп'ютерних бібліотечних послуг. У користувачів з'являється можливість вибору між зверненням у реальну бібліотеку або зверненням до віртуальних ресурсів глобальної мережі. Оскільки отримання даних з Інтернету часто пов'язано з незмірно меншими витратами часу та сил, перевага дедалі частіше надаватиметься Інтернету. Такі технологічні реалії нового інформаційного середовища неминуче приводять до зміни змісту бібліотечної роботи. Усе це приводить до переосмислення суті бібліотечної діяльності і створення оновленої методики роботи.

Зміна методики може стосуватися як нових напрямів роботи, так і найстаріших традиційних форм бібліотечного обслуговування. Сьогодні здійснення бібліотеками інформаційних послуг базується на вивченні специфіки інформаційних потреб, ступеня їх задоволення. Відбувається нове усвідомлення функцій бібліотеки в епоху інформатизації суспільства і переходу від управління потоками й масивами документів до управління знаннями [2, с.114-115].

Усі ці суспільні процеси істотно вплинули на характер бібліотечного обслуговування. На сьогодні система обслуговування віддалених користувачів включає переосмислені на сучасній технологічній основі такі традиційні бібліотечні функції:

- інформування про бібліотеку, її послуги через сайт, включно з описом фондів і колекцій, інформацію про послуги, віртуальні виставки;
- доступ до електронного каталогу як основного бібліографічного ресурсу;
- забезпечення доступу віддалених користувачів до електронних ресурсів бібліотеки (локальні бібліографічні БД, бібліографічні покажчики та списки, фактографічні дані, повнотекстові ресурси, що становлять електронні колекції бібліотеки);
- довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів;
- електронна доставка документів (ЕДД) [3, с.235-247].

Більш інноваційні та модернізовані форми бібліотечного обслуговування, які підкреслюють роль зворотного зв’язку бібліотеки з користувачем, поєднались у концепцію, що отримала назву Бібліотека 2.0 (Library 2.0) [1, с. 33-36].

Форуми, блоги, коментарі користувачів, рейтинги, онлайнові служби «Запитай бібліотекаря» – усе це прийшло разом із сучасними технологіями у бібліотеки і може забезпечити бібліотечні сайти змістом, створеним користувачами. Технології, які надали можливість користувачам бути не тільки споживачами інформації інтернет-середовища, а й її творцями, отримали узагальнюючу назву соціального програмного забезпечення. Основними рисами цього програмного забезпечення є легкість створення та розповсюдження інформаційних повідомлень; спілкування в режимі реального часу; онлайнове співробітництво та співтовариство; відкритий обмін думками й знаннями; подолання інформаційних перешкод відстані та часу. Бібліотеки як соціальні інституції не можуть залишитись осторонь цих інновацій у соціальних комунікаціях суспільства.

Детальний аналіз впливу інтерактивних веб-технологій на бібліотечну діяльність проводить М. Фаркас. Вона відносить до цих нових технологій такі форми онлайнового зворотного зв’язку: блоги, онлайнові співтовариства, соціальні мережі, засоби синхронного онлайнового спілкування. М. Фаркас

вважає, що всі ці інновації роблять сайт бібліотеки більш динамічним, забезпечують оперативне професійне спілкування, дають змогу швидко та ефективно поширювати інформаційні повідомлення про нові сервіси та публікувати новини, створюють навколо бібліотек соціальні співтовариства, які мають відношення до читання і книги [6, с.284].

Веб-блог – це інтерактивний журнал подій, який ведеться в онлайновому режимі, містить постійно поновлювані повідомлення (пости), зображення та засоби мультимедіа, що розміщуються у зворотному хронологічному порядку: від останніх до найперших. Блог має такі основні переваги: не потребує великих початкових капіталовкладень, великих витрат на управління, його зміст генерується користувачем. Оскільки блоги функціонують поза межами традиційних каналів ЗМІ, вони являють собою альтернативний погляд у загальному потоці новин. Основна функція, яку вони здійснюють, – комунікативна, призначена для самоідентифікації, знаходження співрозмовників та однодумців.

Наявність широкого спектра інструментів для інтерактивного спілкування із користувачами не означає повної зміни бібліотечного обслуговування, як вважали деякі ентузіасти, а лише спонукає бібліотеки до освоєння нових комунікаційних форм обслуговування, яких від них очікує сучасний читач.

Упровадження динамічних технологій взаємодії із віддаленими користувачами значно розширило потенційне коло споживачів бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг. Однак процеси впровадження інформаційних сервісів у межах концепції Бібліотека 2.0 супроводжувала низка негативних наслідків, пов’язаних із неконтрольованим, неякісним, недостовірним змістом інтерактивних повідомлень. Бібліотечні фахівці прийшли до усвідомлення необхідності використання нового технологічного потенціалу сучасних ІКТ на іншому рівні, де за зміст розміщених інтернет-ресурсів буде відповідати інформаційний експерт певної галузі знань.

Це, у свою чергу, стало основою для формування якісно інших бібліотечних онлайнових ресурсів і сервісів, де бібліотечний фахівець виступає в ролі консультанта, посередника-експерта між документною інформацією та користувачем. Це такі бібліотечні проєкти, як каталогізація

ресурсів Інтернету, організація віртуальних довідкових служб, упорядкування та публікація електронних виставок та колекцій [1, с.33-36].

Перспективи трансформації бібліотечної сфери у систему сучасних інформаційних центрів є важливою невід'ємною складовою вітчизняного інформаційного простору, що має ефективно впливати на його якісні параметри.

Автоматизація бібліотечних технологій і впровадження нових інформаційних технологій у бібліотечну практику стала платформою, на якій почали будуватися сучасні бібліотечні технології: робота з онлайновими ресурсами; формуються веб-архіви, корпоративні інтернет-ресурси; почалося масове використання бездротового і мобільного Інтернету; сайти бібліотек стали реальною частиною системи обслуговування користувачів, великі електронні колекції стали доступні читачам бібліотек.

Практика показує, що еволюція бібліотечних установ у напрямі до перетворення в сучасні інформаційні центри дає можливість розглядати їх ресурси як інформацію для змістовного наповнення множини соціальних інформаційних баз, що забезпечують існування й розвиток системи соціальних структур суспільства.

Отже, подальша модернізація бібліотек пов'язана із технологічним прогресом та розвитком комунікативної функції бібліотек, подальшої їх трансформації в інститути соціалізації особистості. Оновлені, модернізовані бібліотечні установи мають стати опорою подальшого розвитку в сучасному еволюційному процесі, опорою української перспективи.

Бібліографія

1. Воскобойнікова-Гузєва О.В. Наукова бібліотека XXI століття в європейському соціокультурному вимірі: [Текст] / О.В. Воскобойнікова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2008. – № 6. – С. 33-36.
2. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства: [Текст] / [О.С. Онищенко, Л.А. Дубровіна, В.М. Горовий та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011.
3. Іваницька Т.П. Інформаційний простір бібліотеки: нові технології – нові можливості: [Текст] / Т.П. Іваницька // Вища шк. – 2011. – № 4. – С. 235-247.
4. Копанєва В.О. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету: моногр.: [Текст] / В.О. Копаєва; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2009.

5. Костенко Л.Й. Бібліотека інформаційного суспільства: [Текст] / Л.Й. Костенко, М.Б. Сорока // Бібл. вісн. – 2002. – № 3. – С. 33-38.
6. Лобузіна К.В. Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності: моногр.: [Текст] / Катерина Лобузіна; НАК України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2012.

УДК 001:930.22+003.2:006.91

К. А. Прокоф'єва, Т. Е. Галушко
(Дніпро)

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ З ІСТОРИЧНОЇ МЕТРОЛОГІЇ НА ТЛІ ПИТАНЬ СУЧАСНОГО ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Розглядаються основоположні документні джерела українського корпусу історичної метрології як науки та визначаються ключові питання сучасної метрології як законотворчості.

Ключові слова: метрологія, історична метрологія, документ, джерело, документознавство, корпус джерел.

The basic documentary sources of the Ukrainian corpus of historical metrology as a science are considered and the key issues of modern metrology as law-making are determined.

Keywords: metrology, historical metrology, document, source, document science, corpus of sources.

Метрологія є наукою з двома векторами розвитку. По-перше, дослідження вимірювання з великою точністю, головним завданням якого є створення точних одиниць виміру – еталонів. Для створення зразків вимірів метрологія розробляє методику вимірювань, що дає змогу досягти точності, необхідної для наукових та практичних цілей. По-друге, спеціальна історична дисципліна, що вивчає історію складання систем мір, назви одиниць виміру, співвідношення різних мір минулого, а також одиниці обкладення і податкового ліку, тобто одиниці виміру в їх історичному розвитку.

Завданням історичної метрології є встановлення реального обсягу мір, розгляд їх кількісного співвідношення, відповідності сучасним метричним вимірам. Об'єктом вивчення є міри довжини, площі, об'єму, маси тощо в їхньому розвитку, предметом вивчення – співвідношення цих мір із сучасними метричними. Особливо велике значення історична метрологія має

при вивченні соціально-економічних джерел. Вона дає змогу визначити час і місце виникнення джерела, довести автентичність документа, тобто точніше та ретельніше з'ясувати минуле людства.

Історія системи вимірювань – частина історії будь-якого народу, будь-якої країни. Сюди відносяться міри лінійні, або довжини, міри квадратні, кубічні, місткості та інші, грошова міра, різні засоби лічби побутово-господарських товарів, обліку продукції у виробництві та сільському господарстві, народних ремеслах, будівництві тощо.

Для зручного вивчення історичної метрології умовно окреслюють її основні напрями:

- метрологія законодавча (офіційна, нормативна);
- метрологія народна (традиційна, побутова);
- метрологія нумізматична (грошовий обіг);
- метрологія математична (методи обчислювання вимірюваної величини).

Всі ці напрями вивчення історичної метрології охоплюють різноманітні аспекти її розвитку і репрезентують цю наукову галузь у комплексі.

Уявлення про міри склалися в давнину, коли з'явилась необхідність у вимірюванні відстаней, наділів землі, пасовищ, житла, сипких та рідких тіл. Оскільки спеціальних приладів для такого вимірювання не існувало, використовувались частини людського тіла: лікоть (38-46 см); сажень (152-216 см); або умовна відстань, яку можна пройти або проїхати верхи: «день шляху» піший (25-35 км); кінний (50-70 км). Звідси відоме нам з казок «Тридесяте царство», що існує десь за «тридев'ятьма землями», тобто місяць шляху (3х10 та 3х9). Звісно, такі міри не вирізнялися особливою точністю і їх прийнято вважати відносними.

Особливо гостро постає питання вивчення метрології давньої історії, коли, з одного боку, не існувало загальноприйнятої метричної системи, а міри були нестійкими і невизначеними, а з іншого, залишилось дуже мало документів, які б зберегли дані побутуючих того часу мір і їх співвідношення.

Свідчення про одиниці виміру Київської держави (882–1240) збереглися у літописах, міжнародних та торгових угодах, митних книгах, записках купців, іноземних мандрівників. Показними для метрологічних досліджень є берестяні грамоти, пам'ятки давньоруської та західноєвропейської

літератури, де наводились численні відомості з економічної географії, грошових розрахунків та систематизувались метричні дані в різних країнах.

У XV – XVII ст.ст. коло джерел розширюється. Окрім літописів, грамот, описів мандрівок з'являються писцеві книги, уставні грамоти, міські хроніки, тексти договорів, де фіксуються оцінки товарів та системи оподаткування. Загалом виникнення метрології як самостійної наукової дисципліни припадає на XVI ст. і пов'язане з іменами вчених Георга Агриколи (1494–1555) і Жозефа-Жюста Скалігера (1540–1609).

Так, відома «Торгова книга» (1575–1610, «Книжка описів како молодим людям тог вести та знати всьому ціну, частково у ній описані всіляких земель товари різні, що привозять на Русь німці та інших земель люди торгові») невстановленого автора [7], відкривалась статтею «Про вагу і міри», в якій йдеться про одиниці вимірювань і їх тогочасне співвідношення. Ця праця була створена як довідник-посібник для руських купців, які торгували з іноземцями.

У знаменитому посібнику з арифметики та основ алгебри «Цифірна рахункова мудрість» (1555, «Книга, глаголена грецькою арифметика, а німецькою атгоризма, а російською цифірна рахункова мудрість») [6] наводились цінні дані про руські міри. В цій книзі є розділ про рахування лініями або «рахування костьми та пенязями». На основі «Писцових книг» (поземельних описів XV – сер. XVII ст.ст. з відомостями про майновий стан служилих людей, умов господарювання вотчин, сіл, монастирів) [4] збирали з населення податки. Ці видання задовольняли тогочасний практичний інтерес і мали прикладний характер.

До числа найважливіших метрологічних джерел давньоруської держави відносяться пам'ятка слов'янського права «Правда Руська» (від 1016), давньоукраїнський літопис «Повість минулих літ» («Літопис Руський») Нестора Літописця (1110-ті), збірка релігійних оповідань про Києво-Печерський монастир XI – XIII ст.ст. «Києво-Печерський Патерик», географічне описання Московської держави «Книга Великому кресленню» (1552, 1600, 1627 – третя, достовірно відома ред.) тощо [5; 3; 1; 2]. Вони стали класикою українського джерелознавства і вже не одне століття досліджуються вченими з огляду на текстологічне прочитання документа, його інтерпретацію та джерелознавчий аналіз наведених даних. Також до

метрологічних можна віднести деякі речові джерела: еталони мір (гирі, масштабні лінійки), монети, прикраси, хутро, архітектурні споруди тощо.

Найбільш вагомим джерелом, з огляду на дослідження історичної метрології, є «Правда Руська» – перший давньоруський писаний звід правових норм, яким керувалися при розглядах судових справ протягом XI – XVII ст.ст. Серед мір у ній зустрічаються: площі – плуг; сипких тіл – кадь. В статті 58 записано: «А в селе сеяной ржи на 2 плуга 16 кадей ростовских». Таким чином, село складали 2 плуги, а плуг дорівнював 8 ростовських кадей жита. Ретроспективним шляхом підраховано, що плуг дорівнює 8 десятинам (це земельна площа, що можуть зорати 2 воли або 1 кінь за сезон) [5].

У «Ходінні ігумена Даниїла із Руської землі» (1106–08) вказані міри довжини:

- верста, або поприще, – 750 сажень (трохи більше 1 км);

- сажень – 3 ліктя (близько 1 м 42 см);

- лікоть – 2 п’яді (від 45 до 47 см);

- п’ядь – півліктя або долонь від кінцівки великого пальця до кінцівки мізинця [8].

Сажень (від «сяг» – досягати) могла бути косою – 2,48 м (це відстань від кінчиків пальців витягнутої вгору руки до пальців протилежної їй ноги, так би мовити, діагональ людини) та прямою – 2,16 м (відстань від кінчиків пальців рук розкинутих у сторони).

«Повість минулих літ» використовує декілька давньоруських мір об’єму: жменя, кадь, відро, корчага. Термін «кадь» (або «оков»), як міра рідини (інколи сипких тіл, передусім зерна), зафіксована у «Повісті…» чотири рази. Назва походить від «каді» – спеціально пристосованої великої діжки для вимірювань, обтягнутої зверху металевим обручем (тобто окованої), щоб неможливо було її обрізати (адже, обрізаючи верх некованої каді, можна відпускати за ту ж платню менше зерна).

1 кадь (оков) = 2 половникам = 4 чвертям = 8 осьминам = 14 московським пудам = 229,32 кг.

Також уявити її розміри можна, знаючи, що її місткість у давньоруській державі становила 12-17 пудів жита (1 пуд = 16,32 кг).

Корчага (великий глиняний посуд, подібний до низької амфори з вузьким горлом та однією або двома ручками) – в Давній Русі

використовувався як посудина для зберігання вина або інших рідких тіл. Зустрічається міра сипких і рідких тіл – бочка, яка була однією з основних метричних одиниць. Бочки, в свою чергу, ділилися на відра. За різними джерелами бочка містила від 10 до 40 відер рідини.

Майже в кожній статті «Правди Руської» зустрічаються назви грошових одиниць: гривна, куна, ногата, резана, вивериця. 1 гривна = 49,25 г срібла = 25 кунам = 50 резанам = 100 веверицям.

Куна застосовується у трьох значеннях: хутро; назва грошової одиниці; гроші взагалі. Гривна була відома на Русі і як прикраса (намисто на шию), і як грошова одиниця. У «Правді Руській» реальна вартість гривни була досить високою: кінь, котрий цінувався за найвищою шкалою, коштував 2-3 гривні, вбивство «вільного мужа» оцінювалось в 40 гривен; «княжого мужа» (дружинника) – 80 гривен. За викрадення гуся, журавля, лебедя призначається плата в 30 резан, викрадення голуба та курки оцінюється в 9 кун, так само як крадіжка сіна і дров.

В «Повісті…» під 859 р. мова йде про данину, яку брали варяги: «брали по білій вивериці від диму», тобто по зимовому горностаю від хати.

Історичними етапами в розвитку метрології стали: встановлення еталону метра (Франція, кінець XVIII ст.), створення абсолютної системи одиниць (К. Ґаусс, 1832), підписання міжнародної Метричної конвенції (1875), розробка і встановлення в 1960 р. Міжнародної системи одиниць (SI). Сьогодні метрологічні дослідження окремих країн координуються Міжнародними метрологічними організаціями.

В сучасному світі зростає роль і значення історичної метрології, необхідність уніфікації та узгодження вимірів із світовою метричною системою. Вирішенням цієї проблеми опікується Держстандарт України з питань метрології. Верховна Рада України прийняла Закон «Про метрологію та метрологічну діяльність» [9] (від 05.06.2014, зміни від 15.01.2015, 22.06.2016, 09.11.2017, 06.06.2019, нова діюча редакція від 03.07.2020), що прийшов на зміну Декрету Кабінету Міністрів України «Про забезпечення єдності вимірювань в державі» (1993), регулює відносини у сфері метрологічної діяльності і спрямований на реалізацію єдиної технічної політики в галузі метрології.

Бібліографія

1. Киево-Печерский Патерик / Подгот. текста Л.А. Ольшевской, пер. Л.А. Дмитриева: [Электронный ресурс] // Электронные публикации ИРЛИ (ПД) РАН. Собр. текстов. Библиотека литературы Древней Руси. Т. 4. – Режим доступа: lib.pushkinskiydom.ru/Default.aspx?tabid=4945.
2. Книга Большому чертежу: [Текст] / Под ред. К.Н. Сербиной. – М., 1950.
3. Літопис Руський: [Текст] / Пер. с давньоруськ., передмова Л.Є. Махновця. – К., 1989.
4. Павлов-Сильванский В.Б. Писцовые книги России XVI в.: Проблемы источниковедения и реконструкции текстов: [Текст] / Ин-т истории СССР АН СССР. – М.,1991.
5. Правда Русская: [Текст] / Под ред. акад. Б.Д. Грекова. – М.; Л., 1940–1963.
6. Симонов Р.А. Естественнонаучная мысль Древней Руси: избранные труды: [Текст]. – М., 2001.
7. Торговая книга: [Текст] / с предисл. И.П. Сахарова // Записки Отделения русской и славянской археологии Императорского археологического общества. Т. 1. Отд. 3. – СПб., 1851.
8. Житіє і ходіння Данила, Руської землі ігумена: [Текст] / пер. Г. Бойка // Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9 т. Т. 1. – К., 2001.
9. Україна. Закон. Про метрологію та метрологічну діяльність: [Текст] // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 30. – Ст. 1008.

УДК 004.34

О. М. Решетілова, І. М. Білецька

(Дніпро)

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Розглядаються особливості правового регулювання захисту інформації, аналізуються основні нормативно-правові акти, які регламентують правовий захист інформації.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційно-правовий захист, інформаційне суспільство, інформаційні загрози.

Peculiarities of legal regulation of information protection are considered, the basic normative-legal acts regulating legal protection of information are analyzed.

Keywords: information security, information and legal protection, information society, information threats.

Одним із найважливіших серед об’єктів захисту в сучасному інформаційному суспільстві стають інформація та інформаційні ресурси. Це

пояснюється багатоаспектністю інформації (існуванням у живій і неживій природі, в кібернетичних системах, в суспільстві та ін.), різноманітністю її форм проявів у матеріальному світі, особливостями в способах її вивчення і використання різними галузями науки і практики.

В Законі України «Про внесення змін до Закону «Про інформацію», прийнятого у 2011 році, подано таке визначення: «Інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [5, с.14].

Це законодавче визначення є найбільш вдалим з точки зору захисту інформації, так як поняття «інформації» як «відомості» дозволяє організувати правовий захист інформації на основі обмежень відомостей, які містять різні види таємниць, передбачені законами. Наприклад: державну, банківську, професійну тощо [5, с.15].

Отже, зараз у чинному законодавстві України відбувається зближення антропоцентричного та техноцентричного підходів до визначення інформації, що є позитивним аспектом правового регулювання інформаційних відносин в суспільстві.

Здатність інформації до поширення зумовлена її невичерпністю і здатністю до безконтрольного розповсюдження, навіть незважаючи на встановлення правових обмежень доступу до певних видів інформації.

Здатність інформації до трансформації полягає в тому, що інформація може зберігатися, накопичуватися на будь-яких придатних для цього носіях, а також як у свідомості окремої людини, так і в масовій свідомості суспільства. Ця властивість означає незалежність змісту інформації від форми її фіксації та способу відображення. Інформація здатна змінюватися, вдосконалюватися, деталізуватися. На її основі можна створювати нову інформацію та ін. [2, с.39].

До юридичних властивостей інформації належать ті, які безпосередньо зумовлюють специфіку правового регулювання суспільних відносин до інформації.

Характерною рисою сучасного суспільства є збільшення ролі інформації та інформаційних продуктів у всіх сферах життєдіяльності людини. Перетворення інформації на товар, що має певну цінність і

відповідну вартість, привело до появи принципово нового об’єкта безпеки – інформації та інформаційних ресурсів.

Спочатку «інформаційна безпека» розумілась як, власне, захист самої інформації від несанкціонованих дій: ознайомлення, копіювання, модифікації, знищення тощо. Потім прийшло розуміння того, що захищати треба не тільки інформацію та інформаційні ресурси, а й суспільство, громадян та державу від інформації, що має негативний вплив на них.

Основним напрямком в системі захисту інформації є правовий захист інформації, актуальність якого зростає в умовах побудови інформаційного суспільства.

Правова форма захисту інформації – це захист інформації, який «…базується на використанні статей Конституції і законів держави, положень цивільного і кримінального кодексів та інших нормативно-правових документів в галузі інформатики, інформаційних відносин та захисту інформації. Вона регламентує права і обов’язки суб’єктів інформаційних відносин, правовий статус органів, технічних засобів і способів захисту інформації і є базою для створення морально-етичних норм в галузі захисту інформації» [3, с. 50].

Збільшення гостроти протистояння держав в інформаційній сфері, прагнення деяких держав, окремих структур, злочинних елементів до протиправного використання інформаційних ресурсів, наявність численних загроз інформації обумовлюють актуальність проблеми інформаційної безпеки як складової загальної проблеми інформаційного забезпечення розвитку людини, суспільства, держави [4, с. 16-17].

В законодавстві та науковій літературі відзначаються різні підходи до визначення поняття «інформаційна безпека». Закон України «Про основи національної безпеки України» розглядає «інформаційну безпеку» як один з видів національної безпеки в інформаційній сфері [5].

В Доктрині інформаційної безпеки України затверджується, що «інформаційна безпека є невід’ємною складовою кожної зі сфер національної безпеки» [5].

Водночас інформаційна безпека є важливою самостійною сферою забезпечення національної безпеки, яка характеризує стан захищеності національних інтересів в інформаційній сфері від зовнішніх та внутрішніх

загроз і являє собою сукупність інформаційно-психологічної (психофізичної) та інформаційно-технологічної безпеки держави». Для подальшого розгляду правового захисту інформації, визначимо поняття «інформаційна безпека» як стан захищеності інформаційного середовища суспільства, що забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, держави [1, с.39].

Згідно з Доктриною інформаційної безпеки основними напрямками державної політики України в сфері інформаційної безпеки є:

- інформаційно-психологічний, що забезпечує конституційні права і свободи людини і громадянина, створює сприятливий психологічний клімат в національному інформаційному просторі для утвердження загальнолюдських і національних моральних цінностей;

- технологічний, відповідає за розвиток та інноваційне оновлення національних інформаційних ресурсів, впровадження новітніх технологій створення, обробки та розповсюдження інформації;

- захист інформації, забезпечує конфіденційність, цілісність, доступність і достовірність інформації, в тому числі технічного захисту інформації в національних інформаційних ресурсах від кібернетичних атак [4, с.19-29].

Таким чином, інформаційна безпека – досить містка і багатогранна проблема, що має інтегральний характер і охоплює багато аспектів життєдіяльності людини, суспільства, держави.

Правовим фундаментом інформаційного суспільства є відповідне інформаційне законодавство – безліч нормативно-правових актів, прийнятих Верховною Радою України у формі законів і постанов нормативного змісту, які регулюють суспільні відносини щодо інформації.

Сукупність юридичних норм у цій сфері вже досягла маси, що дозволяє на науковому рівні умовно виділити їх в автономну галузь законодавства (інформаційне законодавство) та юридичний науковий інститут (інформаційне право). Тому актуальним завданням є створення цілісної системи інформаційного законодавства на підставі розробки та прийняття Інформаційного кодексу України

Аналіз політичного аспекту з точки зору проблеми інформаційної безпеки показує все більший зсув центру ваги у міжнародній політиці від

силових факторів до більш прихованих, заснованих на інформаційному впливі. Технологічно розвинені держави прагнуть збільшити політичну, економічну і військову перевагу за рахунок встановлення та ведення глобального інформаційного контролю над менш розвиненими державами, проведення в світовому інформаційному просторі ідеологічної та культурної експансії. Тому у вищезгаданій Доктрині визначаються також реальні та потенційні загрози інформаційній безпеці України у зовнішньополітичній сфері:

- поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної та упередженої інформації, що завдає шкоди національним інтересам України, та створює негативний імідж України, як ненадійного партнера для міжнародних відносин;

- низький рівень інтегрованості України у світовий інформаційний простір;

- прояви кіберзлочинності, що загрожують сталому та безпечному функціонуванню національних інформаційно-телекомунікаційних систем;

- зовнішні деструктивні інформаційні впливи на суспільну свідомість через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет;

- використання інформаційного простору для втручання у внутрішні справи України [6].

Доктрина інформаційної безпеки України визначає такі реальні і потенційні загрози інформаційній безпеці у військовій сфері:

- використання інформаційного простору для підготовки та здійснення збройної агресії проти України, можливість втягування України в збройні конфлікти чи в протистояння з іншими державами через використання інформаційного простору;

- порушення вимог законодавства щодо збирання, обробки, зберігання і передачі інформації з обмеженим доступом в органах військового управління та на підприємствах оборонно-промислового комплексу України;

- несанкціонований доступ до національних інформаційних і телекомунікаційних мереж та систем, що може порушити діяльність військових формувань, органів військового управління, Збройних Сил України в цілому, або втручання в автоматизовані системи керування зброєю;

- реалізація програмно-математичних заходів та застосування інформаційних технологій з метою порушення функціонування систем управління воєнної сфери та сфери оборони;

- навмисні дії, а також помилки персоналу під час роботи в інформаційних системах тощо [6].

Екологічні аспекти інформаційної безпеки сьогодні є одними з найважливіших в глобальному масштабі, які пов'язані із захистом інтересів особистості, суспільства і держави від можливого впливу на природне середовище, стихійних лих і катастроф.

Технічний аспект інформаційної безпеки можна розглядати з кількох позицій. По-перше, це захист інформації, що циркулює в різних автоматизованих інформаційних системах, що мають певне апаратно-програмне забезпечення. Розвиток технічної складової інформаційної інфраструктури неминуче тягне за собою підвищення залежності суспільства, від якості функціонування інформаційних систем різного рівня, тобто створюються критичні елементи інфраструктури, від яких залежить стан інформаційної безпеки. По-друге, це захист інформації, заснований на застосуванні різних спеціальних інженерно-технічних засобів захисту. Перелік наведених вище аспектів не є вичерпним, а лише ілюструє складність і багатогранність інформаційної безпеки як інтегральної проблеми.

Правовий захист інформації визнаний як на міжнародному (міжнародні договори, угоди, конвенції, декларації тощо), так і на державному рівні. На державному рівні правовий захист регулюється державними та відомчими нормативно-правовими актами.

Система законодавчих актів та розроблених на їх базі нормативних та організаційно-розпорядчих документів повинна забезпечувати організацію ефективного нагляду за їх виконанням з боку правоохоронних органів та реалізацію засобів судового захисту та відповідальності суб'єктів інформаційних відносин. До цієї системи можна віднести і морально-етичні норми поведінки, які склалися традиційно або складаються в міру поширення обчислювальних засобів в суспільстві.

Отже, на державному рівні правовий захист інформації передбачає, перш за все, організацію ефективної нормотворчої, правоохоронної та правозастосовної діяльності. Тому дуже часто правовий напрямок захисту

інформації на рівні держави об’єднують з організаційним напрямком [2, с.232].

При розгляді організаційно-правового захисту, як самостійного напрямку захисту інформації, слід сказати, що він охоплює досить велику кількість відносно окремих напрямків , кожен з яких вимагає відповідного законодавчого врегулювання.

У широкому сенсі правовим фундаментом для правового захисту інформації виступає національне інформаційне право, предметом якого саме і є «суспільні відносини, що виникають з приводу встановлення режимів та форм обігу інформації, реалізації інформаційних прав і правового статусу суб’єктів інформаційних процесів і формування їх правомірної поведінки і зв’язків» [1, с.37].

В межах інформаційного права в основному діють три правових способи регулювання, які створюють три можливих види правового обігу інформації:

- відкритий – врегульований диспозитивним методом (виключно цивільно-правовими нормами);

- закритий – регулюється імперативним методом (адміністративно-правові норми);

- обмежений – до якого застосовуються обидва види правового регулювання [1, с.166-169].

До цих методів також долучається вільний обіг інформації, який безпосередньо правом не врегульований, але щодо якого можуть виникати охоронні правовідносини в разі порушення визначених заборон або обмежень.

У вузькому сенсі йдеться про необхідність створення підсистеми організаційно-правового захисту інформації, яка ґрунтується на базі різних груп документів.

До першої групи (нормативно-правової) належать документи, що становлять законодавчу базу щодо захисту інформації. Це закони та підзаконні акти, що визначають юридичну відповідальність учасників процесу захисту та законодавчо регулюють основні питання інформаційної безпеки.

До другої групи (довідково-інформаційної) належать документи, які містять повну інформацію про всі аспекти проблем захисту і визнані фахівцями в цій галузі (словники, довідники); державні стандарти щодо захисту інформації; технічні описи засобів захисту інформації та ін.

Керуючі методичні матеріали (третя група документів) – це сукупність таких документів, які містять повний і систематизований опис порядку і принципу проведення робіт із захисту інформації, методики вимірювання зон витоку інформації технічними каналами, проєктування системи захисту інформації тощо.

До четвертої групи належать систематизовані набори інструкцій для різних підрозділів і посадових осіб відповідно до їх повноважень.

До реєстраційних документів (п'ята група) належать облікові документи, що дозволяють контролювати наявність закритої інформації на об'єкті захисту і обмежувати доступ до неї, а також експлуатаційно-технічна документація, що дозволяє реєструвати всі факти і події, що загрожують безпеці інформації.

Отже, сукупність перерахованих вище документів становить правову базу, що забезпечує нормативне регулювання процесів щодо захисту інформації.

Таким чином, удосконалення національної правової бази щодо захисту, її гармонізація з міжнародними інституціями, тобто приведення відносин у сфері інформації у відповідність до міжнародних стандартів сприятиме зміцненню інформаційної безпеки України та підвищенню її міжнародного авторитету як демократичної і правової держави.

Бібліографія

1. Богуш В. М. Інформаційна безпека держави: [Текст] / В.М. Богуш, ОК. Юдін. – К., 2005.
2.Ємельянов С. Л. Основи інформаційної безпеки: навч. посіб.: [Текст] / С.Л. Ємельянов. – Одеса, 2014.
3. Логінова Н.І. Правовий захист інформації: навч. посіб.: [Текст] / Н.І. Логінова, Р.Р. Дробожур. – Одеса, 2015.
4. Організаційно-правові основи захисту інформації з обмеженим доступом: навч. посіб.: [Текст] / А.Б. Стоцький, О.І. Тимошенко, А.М. Гуз та ін., за заг. ред. В.С. Сідака. – К., 2006.
5. Україна. Верховна Рада. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.07.2003 р.: [Текст] // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

6. Україна. Президент. Про Доктрину інформаційної безпеки України: проєкт указу Президента України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=113319&cat_id=61025.

УДК 009+378.4

А. В. Савич

(Дніпро)

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ГУМАНИТАРНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА

Розглянуто питання, пов'язані з проблемою сучасного суспільства, якому потрібні люди, що швидко адаптуються до змін у постіндустріальному світі.

Ключові слова: гуманітарні компетенції, освітня парадигма, гуманізація, екогуманізм, особистість.

Modern society requires the people who can adapt quickly to the changes taking place in the post-industrial world.

Keywords: humanitarian competences, educational paradigm, humanization, ecohumanism, personality.

Рассматриваются вопросы, связанными проблемой современного общества, которому требуются люди, быстро адаптирующиеся к изменениям, происходящим в постиндустриальном мире.

Ключевые слова: гуманитарные компетенции, образовательная парадигма, гуманизация, экогуманизм, личность.

Современному обществу требуются люди, умеющие быстро адаптироваться к изменениям, происходящим в постиндустриальном мире. Объективной исторической закономерностью в настоящее время является повышение требований к уровню образованности человека. В новых обстоятельствах процесс обучения специалистов в техническом вузе должен быть ориентирован на развитие компетентностей, способствующих реализации концепции «образование через всю жизнь». Установлено, что предпосылкой развития компетентности является наличие определенного уровня фундаментальной грамотности.

Формирование функциональной грамотности студентов технического вуза выступает основой для дальнейшего развития компетентности будущих инженеров, и уровень ее отмечается в утверждении: «Современный европеец (гражданин) должен знать и уметь», и определяется для каждой страны с

учетом культурной и региональной специфики. Таким образом, на данном этапе существует объективная необходимость подготовки высокообразованного специалиста, осознающего потребность в повышении уровня умений пользоваться информацией, самостоятельно устанавливать обобщенные цели и задачи деятельности и быстро адаптироваться к уже сложившейся системе отношений.

Исходя из общих требований к подготовке специалистов, к коим относятся:

- реализация современной концепции высшего образования в рамках знаниевой образовательной парадигмы;

- необходимость проведения в соответствие уровня подготовки студента технического вуза и потребностей общества в определенного рода специалистах;

- актуализация гуманизации и гуманитаризации обучения специалистов технических вузов.

В этой связи формирование и развитие гуманитарной компетентности как часть функциональной грамотности студента, а впоследствии – инженера, становится важной частью инженерного образования и подготовки современного специалиста высокой квалификации и обеспечивает следующие возможности:

- обеспечение взаимосвязи профессиональной подготовки и культурного развития личности;

- обеспечение достижения целей и понимания прикладного значения гуманитарных дисциплин для своей будущей профессии;

- обеспечение выработки умений наибольшей степени обобщенности (познавательные, организационные, индивидуально-личностные), на основе которых развивается творческое техническое мышление;

- обеспечение условий на самопознание, саморазвитие личности будущего специалиста.

Формирование и развитие гуманитарной компетентности студента происходит в процессе изучения гуманитарных дисциплин: истории Украины, истории украинской культуры, культурологии, философии, политологии, социально-экономической истории и т.д. Исходя из этого,

гуманитарная компетентность раскладывается на компоненты, в соответствии с предметом и объектом изучения, как то:

- историко-гражданская;
- коммуникативная;
- информационная;
- межкультурная;
- экогумманистическая и другие.

Все они способствуют реализации стратегии личностного и профессионального становления и развития индивида. Успешная деятельность инженеров во многом определяется не только высоким уровнем обучения и полученного образования, но и уровнем развития его духовно-нравственной и социально-психологической культуры. Главным критерием качества образования личности современного «постиндустриального» типа становится способность самостоятельно принимать конструктивные решения, затрагивающие интересы еще не родившихся людей, чувство ответственности за последствия этих решений и причастности к будущему.

Центр тяжести в самом образовании постепенно переносится на воспитание, передачу определенных способов поведения, реализуемых в процессе гуманитаризации технического образования. Гуманитарная образованность молодого специалиста повышает эффективность профессиональной и социальной межличностной коммуникации, активизирует интеллектуальную деятельность, обогащает профессиональное сознание универсальным культурно-историческим опытом всего человечества, способствует морально-психологической защищенности.

Следует отметить, что в последние десятилетия в сфере гуманитарного образования в технических вузах произошли изменения, имеющие как позитивный, так и негативный характер, что обусловило ряд проблем:

1) нарушение принципа непрерывности гуманитарного образования, что обусловило его стадиальность и дискретность;

2) снижение статуса гуманитарных дисциплин вследствии сокращения часов;

3) неопределенное позиционирование гуманитарных дисциплин в системе подготовки инженерно-технических кадров.

В качестве путей преодоления этих проблем выступает реализация целей гуманитаризации высшего технического образования:

- формирование у студента качеств личности, необходимых для успешной будущей трудовой деятельности, а также для удовлетворения потребностей саморазвития, самосовершенствования и самореализации;
- интегрирование личности в национальную и мировую культуру;
- формирование человека и гражданина, нацеленного на совершенствование общества;
- воспроизведение, развитие до требуемого уровня и дальнейшее совершенствование кадрового потенциала общества;
- обеспечение получения студентом профессии и соответствующей (требуемой) квалификации;
- содействие взаимопониманию и сотрудничеству между людьми, народами независимо от расовой, национальной, этнической, религиозной и социальной принадлежности с учетом разнообразия мировоззренческих подходов и реализации права обучающихся на свободный выбор мнений и убеждений.

Таким образом, требуется разработать на теоретическом и конкретно-практическом уровнях содержание, этапы этого процесса, уточнить способы его развертывания на личностном и групповом уровне, проследить, каково влияние гуманизации и гуманитаризации на изменение функций и ролей образования как важнейшего социального института общества.

Следовательно, актуальность темы обусловлена насущной научной и практической потребностью в гуманитаризации высшего технического образования, так как гуманитарная компетентность приобретает инструментальную значимость в процессе профессиональной адаптации кадров, способствует привитию студентам тех социальных качеств, которые необходимы в условиях рыночного, информационного, демократического общества: готовность к переквалификации и социальным переменам; коммуникативная компетентность; ответственность за социальные и экологические последствия инженерных и технологических разработок.

Современный специалист, чтобы стать конкурентоспособным на рынке труда, сегодня должен обладать новыми знаниями, способностью к абстрактному мышлению, способностями роботы с техническими

средствами, возможностью быстро осваивать новые знания на практике, ориентироваться в любой ситуации, а также, синтезировать знания в разных областях наук. Реализация этих задач возможна при условии перехода от классической системы образования, целью которой была подготовка человека, обладающим знаниями, к новой системе, которая готовит человека, что не только знает, но и понимает других людей, другую культуру, специфику современного бытия, способного к конструктивному диалогу. Речь идет о воспитании интеллектуально развитой, ответственной и высокоморальной личности.

Специалиста с такими качествами может подготовить только общество, система образования которого основывается на гуманистических принципах, духовных ценностях, что существуют в полной гармонии со знаниями. Гуманитаризация дает возможность повышать реальную ценность каждой личности. Именно поэтому в современном многомерном образовательном просторе важную роль отводиться преподаванию гуманитарных дисциплин, которые должны не только содействовать гуманизации общественной мысли в технократическом столетии, давать теоретическое обоснование явлениям и событиям общественной жизни, но и отображать бытие, нести о нем достоверные знания.

Исходя из вышеизложенного гуманитаризация технического образования прежде всего заключается в преодолении узкой специализации профессиональной деятельности специалиста и формировании гуманитарных компетенций, под гуманитарными компетенциями понимается совокупность свойств личности, отражающая ценности гуманистического характера, составляющие ядро личности.

Формирование и развитие гуманитарных компетенций студентов технического вуза должно осуществляться в следующих направлениях:

- обеспечение интеграции гуманитарного знания и негуманитарных дисциплин (естественнонаучные и технические);

- обогащение естественнонаучных и технических дисциплин знаниями, раскрывающими борьбу научных идей, человеческие судьбы ученых первооткрывателей, зависимость социально-экономического и научно-технического прогресса от личностных, нравственных качеств человека, его творческих способностей;

- междисциплинарность в образовании;

- усиление подготовки инженеров в правовой, языковой, экологической, экономической, эргономической областях.

А это возможно путем внедрения следующих решений:

1) расширение перечня гуманитарных дисциплин, углубления их содержания для получения системного знания;

2) выявление социальной обусловленности естественнонаучных и технических знаний, осознание их мировоззренческих функций;

3) процесс, ориентированный на формирование и развитие социокультурной личности обучаемого;

4) создание гуманитарной среды, создающей условия для самореализации, самоопределения личности студента.

Библиография

1. Беокина Р.М. Воспоминания о будущей школе: [Текст] / Р.М. Беокина, В.Э. Чудоновский. – М., 1992.
2. Кугель С.А. Молодые инженеры: [Текст] / С.А. Кугель. – М., 1971.
3. Мудрык А.В. Социализация человека: [Текст] / А.В. Мудрык. – М., 2004.
4. Орешников И.М. Что такое гуманитарная культура: [Текст] / И.М. Орешников. – Саранск, 1992.
5. Харчев А.Т. Социология воспитания о некоторых актуальных проблемах воспитания личности: [Текст] / А.Т. Харчев. – М., 1990.

УДК 811.161.2:81+42

Г. А.Коцюбовська

(Дніпро)

ПРИЄДНУВАЛЬНА ФУНКЦІЯ СПОЛУЧНИКА *АЛЕ*

Аналізуються текстові конструкції з приєднуванням як особливим типом семантико-синтаксичного зв'язку, розглядається безпосередній зв'язок смислових функції приєднуваної одиниці з таким формальним показником, як сполучник ***але****.*

Ключові слова: приєднування, текстовий зв'язок, приєднувальні конструкції, формальні показники зв'язку, сполучники.

Text constructions with joining as a special type of semantic-syntactic connection are analyzed, the direct connection of semantic functions of the joined unit with such a formal indicator as the conjunction ale is considered.

Keywords: connection, text connection, connecting constructions, formal communication indicators, connectors.

Проблема вивчення текстових зв’язків є однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики. Серед текстових зв’язків мовознавці виділяють приєднувальний, який є «…інтонаційним змістовим різновидом корелятивного зв’язку» [5, с.379] або виявляється поруч з ланцюговим та паралельним синтаксичними зв’язками [4, с.151]. Приєднування, на думку авторів енциклопедії, є різновидом синтаксичного зв’язку або співвідношенням двох синтаксичних одиниць на основі семантико-граматичної незалежності однієї з них (опорного речення) та смислового і граматичного тяжіння до неї іншої (приєднувальної конструкції) [6, с.522]. Приєднування тлумачать «…як особливий тип семантико-синтаксичного зв’язку» [2, с.263], використовуваний при парцеляції кінцевих компонентів, які передають доповнення до основного повідомлення після його висловлення, в синтаксичній одиниці вищого порядку – дискурсивному висловленні.

Питання приєднування і побудов з ним є одним з аспектів загальної лінгвістичної проблеми – системного аналізу синтаксичних одиниць з погляду структури та семантики. Сьогодні приєднування розглядається як один з типів логіко-граматичних відношень [7, с.4], семантико-синтаксичний зв’язок, що реалізує логіко-смислові відношення додавання, є одним з видів міжфразового зв’язку [3, с.13-14], граматична категорія з власним граматичним значенням (додане повідомлення) і граматичною формою (спеціальні сполучники, сполучникові поєднання та інші формальні засоби) [1, с.5].

Смислові функції приєднуваних одиниць безпосередньо пов’язані з формальними показниками зв’язку, для яких найближчою є роль службових слів. «Приєднувальний зв’язок буває сполучниковим і безсполучниковим; засобами зв'язку служать сурядні й підрядні сполучники з приєднувальним значенням, вставні слова, а також особливі приєднувальні сполучники і сполучні слова [та й, ще й, а також, до того ж, хіба (що), зокрема, особливо, причому, передусім і т. ін.] та інтонація» [6, с.522]. Вони виражають у тексті або тільки значення приєднування, або нашаровуються на інші значення і таким чином засвідчують існування вторинного смислу і зв’язку, виступають структурним атрибутом приєднування і виразниками специфіки конструкцій

з ним, вказують на синсемантичність доданої одиниці та її синтаксичну позицію, реалізують текстоорганізаційні функції.

Значну групу приєднувальних конструкцій становлять побудови зі сполучником ***але,*** основне значення яких є протиставленням стосовно основної частини, але в значно посиленому, акцентованому варіанті: *Спочатку Ляля була викликалась йти сама. Але товариші одностайно заперечили проти цього* (О. Гончар). Протиставне значення може стосуватися як усього попереднього повідомлення, так і окремих його елементів: *Двері були наглухо забиті. Але під дружним двобічним натиском не витримали і затріщали* (О. Гончар).

Сполучник ***але*** також може варіювати свої значення. Одним із смислових навантажень другого компонента є функція додавання нових деталей, повідомлень, яка поєднується з відтінком протиставлення: *Один із солдатиків зовсім схожий на вчорашнього потерпілого: до чорноти засмагльований, чорнобривий, весь мініатюрний. Але це інший* (О. Гончар).

Додаткова інформація може давати характеристики осіб, вказувати на певні обставини, за яких відбувається дія попереднього повідомлення: *Справді цивільні…Але всі озброєні* (О. Гончар); *Звідти вони й до нас залітають, чайки-реготухи…Але рідко-рідко…* (О. Гончар) або виражати уточнення: *Повний диск! Золотом набитий! Але не продаю – задарма віддаю!* (О. Гончар). Найбільш яскраво конкретизація виражається в тих випадках, коли в основному висловленні є той лексичний елемент, якого стосується доданий: *Ти – перша моя справжня любов. Але не єдина* (В. Дрозд). Досить типовим для приєднуваних одиниць із значенням додаткового зауваження, доповнення або конкретизації базового компонента, є вживання підсилювальної модальної частки ***й***: *Працювати ці руки справді уміли. Але й ляпаси теж уміли давати* (В. Дрозд). У тексті конструкції з цим засобом і часткою ***й*** нагадують вживання парного сполучника ***не тільки … але й***, коли відбувається виділення другої частини побудови.

Але в приєднувальних конструкціях приєднує компоненти з функцією пояснення, коментування змісту основного висловлення: *Звичайно, є справжні. Але справжні більшу частину життя витрачають на те, щоб переборювати тупість, примітивні смаки, набридлі штампи…* (О. Гончар). Часто на таке призначення вказує наявний у приєднуваному компоненті

повторюваний лексичний елемент основного, який допомагає чітко окреслити коментовану ознаку, обставину, дію чи явище: *Руки мої й далі тремтіли. Але тремтіли вже не від хвилювання, а від гніву* (Ю. Мушкетик); *Вони цілий світ. Але світ неоднаковий* (Ю. Мушкетик).

У приєднуваній одиниці повтори такого типу іноді мають дещо інше смислове навантаження. За допомогою ***але*** тоді приєднується додаткове зауваження із значенням утвердження, підкреслення одиничної повторюваної лексеми: *Землі теж болить, коли родить,– подумав Чорт. – Навіть уявити ту муку важко. Але ж родить…* (В. Дрозд). Таким чином, приєднуваний компонент посилює виразність, переконливість сказаного попереду. Підкресленню, акцентуації висловленого додаткового змісту сприяє наявність частки ***саме***: *Мати благала: «Кинь те кіно, бо й тебе спалять!» Але саме тоді Ярослава сповнена була рішучості більшої, ніж будь-коли…*(О. Гончар).

Приєднувані одиниці з ***але*** можуть виражати оцінку щодо основної частини або ставлення мовця до висловленої попереду думки: *Командир батько своїм бійцям і мусить їх жаліти. Але те, що їхню роботу ви хочете перевалити на свої плечі, – це вже погано* (О. Гончар). ***Але*** може вживатися для поєднання елементів тексту в приєднувальну конструкцію в тих випадках, коли залежна частина має вказівку на причину: *Холод котився в хату. Але не від холоду трясло Степана* (В. Дрозд). У такому поєднанні між одиницями нейтралізуються відношення протиставності.

Сполучником ***але*** приєднуються риторичні питальні одиниці: *Закладаймо! Але де ж закладати?* (О. Гончар). Вони можуть виражати модальність і мати значення актуалізації уваги читача на певних ознаках, діях, явищах. Окрему групу серед таких риторичних приєднувань становлять ті, у яких допоміжною у створенні певного смислового й модального відтінку виступає частка. Так, за допомогою часток ***хіба*** та ***чи*** створюється значення сумніву, припущення щодо основного повідомлення: *Замкнутись? Але хіба це допоможе?* (О. Гончар). Відповідно, крім додаткових повідомлень, приєднувана одиниця виступає засобом посилення виразності й емоційності.

Певну роль у збагаченні семантики приєднуваних цим засобом компонентів відіграють вставні слова: *– Суща правда криється, друже, в твоїх словах, - нарешті промовив він. – Але, на жаль, безводники наші не мають ще ні голосу, ані мільйонів…*(О. Гончар); *Дарунки Едикові за його*

молодість. Але, мабуть, не тільки за молодість (В. Дрозд). Вони слугують посиленню логічного зв'язку між приєднуваним і базовим висловленнями й надають відтінку, що відповідає їхньому значенню.

У приєднувальних конструкціях з ***але*** поєднуються елементи діалогічного мовлення: *– Гарно, – аж плямкнув Лобода. – Але про нові будинки та комбайни ти, мабуть, перебрехав трохи* (О. Гончар). Побудова з приєднуванням допомагає передати зв'язність компонентів, що формально розірвані словами автора. Завдяки йому в єдину смислову цілісність в тексті поєднуються репліки окремих персонажів: *– А я списав би…За рахунок його крученої індивідуальності.*

– Але востаннє (О. Гончар). У такий спосіб співрозмовником у діалогах можуть висловлюватися безпосередні доповнення, що надають попередньому повідомленню вичерпності, або додаватися суттєві зауваження. Виділена в наступний абзац залежна одиниця приєднується до базової, розташованої в попередньому: *Коли, траплялося, першими прилітали сусідські лелеки, а гніздо на їхньому курені стояло порожнє, Сірко ходив посмутнілий і все мовби до чогось прислухався.*

– Але таке бувало рідко (Ю. Мушкетик). Таке вживання виразно виділяє структурно-організуючу роль приєднувального зв'язку при поєднанні в єдине смислове ціле фрагментів, що належать до формально розподілених відрізків тексту, виступає засобом логічного і зовнішнього зв'язку між абзацами. Текстотвірна функція приєднувальної конструкції також активно виявляється під час оформлення переходу від діалогічного до монологічного способу передачі думок: *– Ей, ти, ворушися!*

Але він уже не ворушиться (Ю. Мушкетик). Таким чином, елементи тексту поєднані за змістом і формально, за допомогою приєднування передається цілісність і зв'язність окремих речень. Така позиційна віддаленість доданої одиниці від базової увиразнює стосунки додавання між ними й виступає яскравим засобом експресивного виділення другого повідомлення.

Смислові відношення між частинами моделі з приєднуванням, що можуть мати певну незакінченість думки, впливають на актуалізацію сполучника. Завдяки цьому він набуває в приєднувальній конструкції додаткових функцій, що вказує на перебільшення його початкових

призначень. Такі зрушення в семантичному й граматичному профілі сполучника сурядності вказують на відхилення від основного ядра й на перетворення в приєднувальних конструкціях на засіб, омонімічний сурядному. Виступаючи в приєднувальній функції, ***але*** відзначається досить вузьким колом семантичних значень. Він зберігає сильний відтінок протиставлення, оскільки має скоріше книжний, а не розмовний характер. Побудови, у яких засобом поєднання частин виступає ***але***, відзначаються переривчастим характером оповіді.

Бібліографія

1. Добрычева А.А. Парцелляция в прозе Довлатова: от предложения к тексту: автореф. дис. … канд. філол. наук: [Текст] / А.А. Добрычева. – Владивосток, 2012.
2. Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць: [Текст] / Н.В. Гуйванюк. – Чернівці, 1999.
3. Івкова Н.В. Фігури експресивного синтаксису в сучасній публічистичній літературі: автореф. дис. … канд. філол. наук: [Текст] / Н.М. Івкова. – Харків, 2007.
4. Солганик Г.Я. Синтаксическая стилистика / Г.Я. Солганик. – М., 1991.
5. Сучасна українська мова: підручник: [Текст] / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; за ред. О.Д. Пономарева. – К., 1997.
6. Українська мова: енциклопеція: [Текст] / редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. – К., 2000.
7. Шевченко Т.В. Парцеляція в українському поетичному мовленні другої половини ХХ століття: автореф. дис. … канд. філол. наук: [Текст] / Т.В. Шевченко. – Д., 2007.

УДК 316.614:376-056.26

А. М. Жорняк

(Дніпро)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СУСПІЛЬСТВО

Розглядаються актуальні проблеми інтеграції людей з інвалідністю у суспільство; визначаються діагностичні, освітні, соціальні, психологічні та пов'язані із працевлаштуванням бар'єри, які заважають людям з інвалідністю брати активну участь у соціальному житті та виконувати соціально значущі ролі.

Ключові слова: бар'єри, дискримінація, інклюзивна освіта, людина з інвалідністю, працевлаштування людей з інвалідністю, сегрегація, соціальна інтеграція.

Topical issues of integration of people with disabilities into society are considered; diagnostic, educational, social, psychological and employment-related barriers that prevent people with disabilities from taking an active part in social life and playing socially significant roles are identified.

Key words: barriers, discrimination, inclusive education, people with disabilities, employment of people with disabilities, segregation, social integration.

Рассматриваются актуальные проблемы интеграции людей с инвалидностью в общество; определяются диагностические, образовательные, социальные, психологические и связанные с трудоустройством барьеры, которые мешают людям с инвалидностью активно участвовать в социальной жизни и выполнять социально значимые роли.

Ключевые слова: барьеры, дискриминация, инклюзивное образование, человек с инвалидностью, трудоустройство людей с инвалидностью, сегрегация, социальная интеграция.

Термін «інтеграція» означає злиття, створення цілого з окремих частин, включення як рівне у більш велике ціле [1, с.232]. Це також означає згуртованість та гармонізацію спільноти, що призводить до посилених та інтенсивних контактів між членами цієї спільноти та їх прийняття для спільних систем цінностей, норм та критеріїв оцінки. Соціальна інтеграція – це не стан, а швидше процес змін, що відбуваються в ментальності людей з інвалідністю та без неї, їх взаємних стосунків та моделей поведінки [3, с.120].

Ідея соціальної інтеграції людей з обмеженими можливостями виникла в 1960-х роках у Данії, скандинавських країнах та США. Вона базувалася на трьох основних припущеннях:

- сегрегація суперечить правам людини, оскільки поглиблює нерівність між здоровими людьми та людьми з інвалідністю;

- сегрегація не сприяє розвитку соціальних та професійних навичок людей з інвалідністю;

- сегрегація призводить до стигматизації людей, які відрізняються фізично та психічно і штовхає їх до краю соціальної спільноти [2, с.17].

Реалізація соціальної інтеграції полягає у створенні можливостей для людей з інвалідністю брати участь у нормальному житті, забезпечуючи доступ до всіх державних установ та суспільних соціальних ситуацій, в яких

беруть участь звичайні люди. Нарешті, це означає розвиток позитивних стосунків між здоровими людьми та людьми з інвалідністю. Повна соціальна інтеграція досягається лише тоді, коли люди з інвалідністю:

- виконують соціальні ролі, характерні для певних етапів розвитку;
- приймаються місцевою громадою та всім суспільством;
- почуваються повноцінними членами суспільства;
- беруть участь у всіх формах соціального життя;
- мають доступ до освіти та працевлаштування і, крім того, їм надаються можливості у повній мірі використовувати власні здібності.

Соціальна інтеграція в цьому значенні – довгий шлях, і, безумовно, з'являються численні бар'єри. Термін «бар'єр» походить від французького слова «barrire» і у вільному перекладі означає перешкоду. Отже, бар'єри – це всі перешкоди, які ускладнюють або не дозволяють людям з інвалідністю брати активну участь у соціальному житті та виконувати соціально значущі ролі. Бар'єри заважають людям з інвалідністю вести нормальне життя, оскільки вони не мають спільного доступу до освіти, роботи, дозвілля та культури. Розрізняємо бар'єри діагностичні, освітні, соціальні, психологічні та пов'язані із працевлаштуванням. Розглянемо їх більш детально.

Так, діагностика людей із затримкою розвитку проводиться переважно на тому етапі життя, коли людина проходить обов'язкову шкільну освіту. На жаль, часто діагнози інвалідності та офіційні оцінки щодо потреби в спеціальній освіті встановлюються занадто пізно. Наприклад, у випадку інтелектуальної інвалідності в середньому у віці 11 років. Однією з причин затримки діагнозу є відсутність згоди батьків на обстеження, які проводяться фахівцями психолого-педагогічного центру. Нерідкі випадки, коли батьки тримають такі офіційні оцінки в таємниці через сильні негативні емоції, такі як: страх, сором і почуття провини. Однак діагноз не повинен стигматизувати дитину та її сім'ю. Це не повинно стати поштовхом до сегрегаційного виховання та соціальної ізоляції. Це діагноз «для дитини», а не діагноз «про дитину», тобто він містить оцінку можливостей дитини та її «сильних сторін».

Тільки після детального діагностичного дослідження можна однозначно спостерігати, чи є у людини конкретні проблеми, і якщо так, – яка їх природа та інтенсивність. Далі можна шукати джерела, які допоможуть їх успішно

подолати. Процедура діагностики проблеми не закінчується з моменту початку лікування. Програма втручання повинна детально визначати етапи лікування, після чого можна визначити ступінь вирішення проблем людини з інвалідністю. Такий підхід дозволяє більш детально та індивідуально визначити проблеми діагностованого. Це гарантує визначення конкретних факторів, які знижують якість життя людини, забезпечує більш високий фокус на вирішенні актуальних життєвих проблем цієї людини та дозволяє конкретно оцінити ефективність наданої допомоги.

Якщо взяти до уваги той факт, що соціальна інтеграція є кінцевою метою лікування людей з інвалідністю, найкращим способом досягнення цієї мети є інклюзивна освіта. Проте, порівняно з іншими країнами, система інклюзивної освіти в Україні є централізованою, оскільки вона не передбачає різних підходів до освіти та не дозволяє приймати рішення про спосіб навчання місцевими органами влади. Крім того, слід мати на увазі, що вимоги до навчальної програми, особливо у старших класах початкової та середньої школи, значно перевищують можливості учнів із вадами розвитку. Це очевидно, зокрема, у випадку зі студентами з помірним ступенем інтелектуального розладу, яким потрібно відповідати тим самим вимогам, що й їхні друзі без інвалідності.

Однак через труднощі у навчанні учні з діагнозом легкої інтелектуальної вади не можуть здобути знання та вміння на тому ж рівні, що й їхні здібні однолітки. Тому в тесті, проведеному на останньому курсі початкової школи, та на іспиті в кінці середньої школи вимоги знижуються до учнів з легкими інтелектуальними вадами. Це очевидна суперечливість, оскільки школярів та інвалідів з вадами інтелекту навчають за тією ж програмою. Однак чи зможе учень з діагностованою легкою вадою інтелекту скласти випускний іспит? Здається, що пропонування студентам-інвалідам можливостей та освітніх вимог, яких вони не можуть задовольнити, може сприйматися як дискримінація. Це пояснюється тим, що дискримінація означає не лише відсутність можливостей для розвитку, але й недооцінку труднощів та обмежень або встановлення вимог, які неможливо задовольнити. Проблема, з якою стикаються в школах, полягає в неповній підготовці вчителів до роботи з дітьми-інвалідами. В Україні не вистачає фахівців у галузі інклюзивної освіти.

Ставлення соціального середовища значною мірою впливає на ефективність соціальної інтеграції. Проте нині, під час глобальної рецесії, соціальне становище людей з інвалідністю погіршується. Скорочення бюджетів, скорочення соціальних ресурсів та зростання безробіття відповідають за зменшення інвестицій в освіту інвалідів та їх інтеграцію в суспільство. Політики зазвичай не демонструють цього явно, але використовують такі вирази, як «економія бюджету», «реформа охорони здоров'я», «реформа системи соціального страхування», «раціоналізація соціальних виплат». Зменшення добробуту та зростання бідності викликають у більшості страх перед власним майбутнім і змушують зосередитись на забезпеченні власного добробуту. Такі цінності, як гуманітаризм чи солідарність, які до цього часу високо оцінювали і розглядали як необхідну частину людських стосунків, уже не є настільки очевидними.

Суть психологічних бар'єрів полягає в нездатності справлятися в різних повсякденних життєвих ситуаціях через несприятливі зміни в особистості. Для людей з обмеженими можливостями ці зміни спричинені негативними реакціями байдужості, неприязні чи ворожості людей у їх безпосередньому соціальному оточенні.

Непривітне ставлення громади, відсутність високих досягнень у школі, невдачі стають причинами дитячих розладів. У більшості випадків вони призводять до зникнення мотивації до досягнення, страху перед невдачею та негативних змін у самосприйнятті. Часто зазнані невдачі можуть в довгостроковій перспективі призвести до синдрому «страху перед невдачею». Цей страх полягає в тому, що дитина очікує невдачі ще до того, як вона стане реальною і до появи її об'єктивних сигналів. Діти з фіксованим страхом невдачі передбачають це вже на ранній стадії, коли немає підстав прогнозувати результат. Безперечно, труднощі в навчанні сприяють розвитку негативного образу Я у дитини-інваліда і, як наслідок, призводять до почуття неповноцінності та порушень поведінки.

Для людей з обмеженими можливостями праця набуває особливого значення, оскільки забезпечує особисту та матеріальну незалежність та компенсує власні обмеження. Це дозволяє людині з обмеженими можливостями бути повноправним членом спільноти. Зайнятість пропонує можливість знайти друзів. Зайнятість стирає клеймо «бути людиною другого

сорту», демонструє здатність досягати успіху в житті та є джерелом задоволення. Робота створює можливості для саморозвитку, спонукає долати труднощі, підвищує самооцінку. Втрата роботи розглядається як одна з найскладніших подій у житті, а отримання роботи – одне з найбільших життєвих досягнень. Для людей з обмеженими можливостями працевлаштування є безумовно найкращою формою терапевтичної підтримки та шляхом до соціальної інтеграція.

На жаль, становище людей з інвалідністю на ринку праці є несприятливим. Це свідчить про низький ступінь професійної діяльності та високий рівень безробіття. Викликає занепокоєння те, що в Україні великий відсоток людей з інвалідністю залишаються професійно неактивними, тобто не працюють та не шукають роботу. Багато людей з обмеженими можливостями погано підготовлені до роботи. Це стосується не лише кваліфікації. Важливими є також такі якості, як позитивна самооцінка, висока мотивація до роботи, оцінка власного потенціалу. Якщо батьки недостатньо піклуються про розвиток цих якостей у процесі навчання, то вони обмежують шанси дитини-інваліда на самостійність у своєму дорослому житті. Ставлення батьків та інших членів сім'ї може стати на заваді дитині з інвалідністю досягти незалежності у дорослому житті.

Соціальна інтеграція людей з обмеженими можливостями – це довготривалий і складний процес. Дискримінація інвалідів може приймати різні, іноді приховані форми, такі як знецінення, приписування негативних характеристик інвалідам або дистанціювання, тобто уникнення ситуацій співпереживання проблемам людей з обмеженими можливостями. Подолання бар'єрів, представлених вище, є непростим завданням. Одних лише правових норм та адміністративних рішень недостатньо. Потрібне спільне розуміння того, що людина з інвалідністю, як і будь-хто інший, має право приймати власні рішення. Тому процес інтеграції повинен бути зосереджений на розвитку таких навичок, як: встановлення цілей, вибір рішень, захист власних інтересів, самостійне ініціювання дій, пов'язаних з іншими людьми, та пізнання власного потенціалу. Ці компетенції дають можливість людям з інвалідністю подолати обмеження, спричинені їх вадами та завоювати повагу інших.

Бібліографія
1. Kopaliński W. Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych: [Tekst] / W. Kopaliński. – Warszawa 2004.
2. Obuchowska I. Refleksje na temat integracji we współczesnej edukacji, Wspomaganie dzieci z genetycznie uwarunkowanymi wadami rozwoju i ich rodzin: [Tekst] / I. Obuchowska, ed. A. Twardowski. – Poznań, 2006.
3. Twardowski, Andrzej. Barriers to Social Integration for People with Disabilities: [Text] / Andrzej Twardowski // The Polish Experiences. Studia Edukacyjne. – 2014. – № 30. – S. 119-130.

УДК 1:930.19 (043.5)

С. Ш. Айтов
(Дніпро)

ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНІ УСТАНОВКИ РОЗВИТКУ ІСТОРИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

Розглядаються філософічно-історичні установки виникнення і розвитку історичної антропології як сучасної філософії історії, визначаються їх проблематичні, теоретично-методологічні і аксіологічні складові.

Ключові слова: філософія історії, історична антропологія, установки, теоретично-методологічні чинники, проблемне поле, аксіологічні чинники, ментальність історична динаміка.

Philosophical-historical purposes of the origin and development of historical anthropology as a modern philosophy of history are considered, their problematic, theoretical and methodological factors and axiological components. are determined.

Keywords: philosophy of history, historical anthropology, purposes, theoretical and methodological factors, problem field, axiological factors, mentality, historical dynamics.

Рассматриваются философско-исторические установки возникновения и развития исторической антропологии как современной философии истории, определяются их проблематичные теоретико-методологические и аксиологическая составляющие.

Ключевые слова: философия истории, историческая антропология, установки, теоретико-методологические факторы, проблемное поле, аксиологические факторы, ментальность, историческая динамика.

Філософічно-історичні установки утворення історичної антропології як сучасної філософії історії є сукупністю теорій, які спрямовують цю науку на розуміння значущості й вивчення людського горизонту динаміки минулого і

створення релевантних для цього завдання методологій. Слід зазначити, що історична антропологія у своїй філософській проекції досліджує ментально-культурну площину історичних процесів на усіх смислових й масштабних рівнях та з'ясовує гуманітарну розмірність каузальності, сутності і потенціальних трендів розвитку історичної динаміки. До складу філософічно-історичних установок належать сутнісно-визначальна, сутнісно-критична, макропсихологічна, мікропсихологічна, пізнавально-мегаісторична, міждисциплінарна. Вони мають суттєве значення у генеруванні цієї науки як сучасної філософії історії [1, с.42].

Утворення сутнісно-визначальної установки базується на філософських ідеях Б. Кроче і Р. Арона. Вона спрямовує історичну антропологію на досягнення незалежного теоретичного статусу і розуміння як основного об'єкту досліджень діяльності суб'єкту у минулому (людини та соціуму). Італійський мислитель фокусував свої праці на аналізі теоретичних засад цієї науки. На його думку філософія і історія є тотожними, логіка і філософія виступають методологією історичного процесу. Методологічний принцип поєднання філософських теорій з вивченням минулого Б. Кроче вважав значущою умовою релевантності логіко-методологічних схем, як філософії історії так і інших сфер філософської думки. Він відзначав, що історичне (фактично, історично-антропологічне) судження завжди є відповіддю на питання, яке ставить реальність [12, с.194]. Б. Кроче вказує на необхідність розуміння зв'язку історії із життям як відносин єдності, що є не абстрактною тотожністю, але синтетичною [11, с.176].

Р. Арон аналізував пізнавальні риси історії у широкому контексті універсууму соціально-гуманітарних наук. Останній, на його думку, складається із трьох груп наукових дисциплін – антропологічних, культурологічних і суспільних. Їх взаємодія відбувається за більш складним алгоритмом, ніж інтелектуальні взаємозв'язки природничих наук [3, с.28]. Когнітивним ідеалом історії, за філософською концепцією Р. Арона, мусить бути вивчення «людської розмірності» історичних проявів і він (ідеал) значною мірою співпадає з баченням основної мети досліджень минулого історичною антропологією, яке було характерним для філософсько-історичних ідей й наукових студій їх засновників М. Блока та Л. Февра. Особливість історичного пізнання Р. Арон вбачає і у специфічних сутнісних

рисах об’єкта його дослідження. Він відзначає, що історія (історичні процеси) є вільною, оскільки вона не написана наперед і не детермінована, на відміну від природи та її явищ. Історичний розвиток є непередбачуваним, як і людське життя [2, с.499].

Сутнісно-критична установка утворилася на підставі аналізу К. Поппером теорії історицизму і фокусує історичну антропологію на розуміння спонтанного, а не закономірно зумовленого буття людини минулого. Значний внесок у аналіз розумових особливостей історичних наук належить творчості К. Поппера. Мислитель, характеризуючи працю про відкрите суспільство відзначає, що книга є критичним вступом до філософії політики та філософії історії [15, с.7]. Аналіз форми, причин виникнення та впливу концепцій історицизму К. Поппер називав однією із головних тем «Відкритого суспільства». Британський мислитель досліджує філософські вчення, які обстоюють ідею закономірно обумовленої історичної динаміки [16, с.14]. Він відзначає, що досвід аналізу процесів минулого не підтверджує концепцій їх закономірного характеру.

У річищі несприйняття теорій історичних закономірностей К. Поппер називає марксизм лише епізодом, однією з багатьох помилок інтелектуалів, філософів, істориків, економістів у намаганні створити теорію оптимального розвитку людства. У концепції К. Поппера можна виокремити когнітивні основи низки методологічних елементів історичної антропології. Зокрема, він відзначає об’єктивно релятивістський характер історичного пізнання, пов'язаний із тим, що кожна генерація істориків бачить минуле по-своєму, оригінально. К. Поппер вказує, що не може бути такого минулого, яке відбувалося у реальності, а можливі лише історичні інтерпретації. Жодна із них не є остаточною, оскільки кожне нове покоління дослідників створює інтерпретацію минулого [15, с.291].

Осмислення К. Поппером когнітивних особливостей історичної науки зумовлює виникнення і реалізацію сутнісно-критичної установки історичної антропології. До її складових можна віднести такі смислові елементи, як аналіз ідей історицизму; осмислення філософських учень Платона, Г.Ф. Гегеля й К. Маркса; дослідження методологічних основ історичних наук.

Макропсихологічна установка сформувалась у просторі філософічно-історичних ідей Р.Дж. Коллінгвуда, О. Койре, К. Леві-Стросса. Вона

спрямовує історично-антропологічні досліди на визнання активності й каузального характеру психологічних і культурних чинників історичної динаміки. Слід відзначити, що традиція філософського осмислення історичного пізнання вельми розповсюдженні у британських соціально-гуманітарних науках. Зокрема, Р.Дж. Коллінгвуд спирався на ідеї британського філософа Дж. Бредлі [22, с.778]. Філософічно-історичні зацікавлення Коллінгвуда спираються на важливі для його праці духовний пошук та релігійні мотиви [24, с.29].

Останні виявилися суттєвими для розуміння значущості психологічних та соціокультурних чинників історичного розвитку. Поєднання філософських та історичних аспектів закладені у інтелектуальну структуру історичного дослідження, оскільки вивчаючи життя людей минулих епох, історик часто-густо порушує проблеми природи людини як суб'єкту історичного процесу, а останні входять до універсууму філософського пізнання [6, с.436]. Очевидно, що інтеграція філософічно-історичних підходів у студіях минулого виявляється важливою умовою для розуміння його сутності. Такий глибинний й ефективний когнітивний діалог мусив, на думку Р.Дж. Коллінгвуда, втілитися у інтенсивний розвиток філософії історії, оскільки, більшість філософських учень ігнорує дане проблемне поле [10, с.9].

Таким чином, серед ідей Р.Дж. Коллінгвуда, котрі входять до ментально-культурної установки історичної антропології, можна відзначити розуміння філософського потенціалу історичної думки; необхідність поєднання філософічних концептів та історичних методологій; важливість осмислення психологічно-культурного горизонту минулого.

Об'єктом філософського аналізу О. Койре були соціально-гуманітарні зрізи наукової революції у західноєвропейському природознавстві XVII ст. Основною темою його досліджень стала інтеграція філософського осмислення сутності суспільно-культурних складових вказаного феномену [21, с.10]. Дослідник намагався осмислювати, розвиток науки, (у даному випадку, наукової революції), виходячи із аналізу широкого спектру соціально-культурних чинників цього явища, у контексті ідейних та релігійних рухів XVII ст. Саме ідейною й, ширше, соціокультурною та

ментальною установкою О. Койре пояснює механістичну спрямованість класичної фізики (механіки та астрономії) [8, с.128].

Розвиток природознавства у згадану історичну епоху спрямовувався, за концепцією О. Койре, певними духовними й інтелектуальними установками. Цікаво відзначити, що у власному філософському аналізі О. Койре спирався на роботу класика історичної антропології Л. Февра «Проблеми історії XVI ст.». Суттєвий влив на формування розумових основ наукових перетворень XVII ст. здійснили практично у рівній мірі як релігійна категорія нескінченності, так і природознавче поняття просторової нескінченності [9, с.99].

Мислитель відзначив, що філософська думка Середніх віків здійснила освіту Європи й створила наукову термінологію європейської науки Нового Часу, яка є суттєвою складовою і сучасного наукового пізнання [7, с.51]. Ідеї О. Койре істотно вплинули на формування ментально-культурної установки історичної антропології. До них можна віднести вивчення психологічних й культурних розмірностей наукової революції XVII ст.; аналіз суспільно-культурних чинників розвитку наукових теорій даного часу; вивчення впливу категорії простору на створення середньовічних наукових концепцій; осмислення значення психологічних чинників ґенези наукової думки зазначеної епохи.

Міркування про теоретичні особливості історичного пізнання і, певною мірою, історичної антропології, містяться у філософських творах мислителів, які належать до структуралістської парадигми зокрема К. Леві-Стросса. Важливою складовою його концепцій був аналіз структур «міфологічного» сприймання світу, характерного для статичних, («холодних») протосуспільств. К. Леві-Стросс намагався виявити безсвідому структуру психіки та культури таких спільнот. На думку дослідника, вона складається із сукупності бінарних опозицій, психологічних та соціокультурних [4, с.426]. Подібно до свого попередника Л. Леві-Брюля, К. Леві-Стросс досліджував особливості ментальності протосуспільств, високо оцінював їх пізнавальний потенціал [14, с.467].

Якщо історична наука зосереджується на студіях над свідомістю суспільств минулого, які сформувалися у добу цивілізації, то етнологію цікавить аналіз підсвідомих підвалин життя ранніх суспільств [13, с.22].

Дослідження проблематики неусвідомлених підвалин суспільної психіки протосуспільств є суттєвим внеском К. Леві-Стросса у розвиток ментально-культурної установки історичної антропології. Аналогічніі теоретичні питання знаходилися у фокусі досліджень представників історично-антропологічних студій, як Ж.Ле Гофф, Ж. Дюбі, Е. Леруа Ладюрі, А.Я. Гуревич, Н.З. Девіс.

Утворення мікропсихологічної установки історичної антропології ґрунтується на філософських розвідках М. Фуко. Важливою метою його студій було виявлення і аналіз безсвідомого горизонту психіки індивідуумів і спільнот минулого. На різних етапах розвитку західноєвропейської цивілізації (переважно Франції) від доби Ренесансу до XX ст. Реконструкція та аналіз оригінальних сутнісних рис різних епох західноєвропейської соціокультурної динаміки була основним завданням найбільш відомої роботи М.Фуко «Слова та речі. Археологія гуманітарних наук». Важливим для творчості М. Фуко об'єктом рефлексії став феномен божевілля у його психологічному та соціокультурному вимірах. Мислителя цікавлять такі елементи психіки, котрі визначають «іншість» людини минулого [5, с.18], як по відношенню до загалу тогочасного суспільства, так і по відношенню до сучасного соціуму.

Аналізуючи картину світу мешканців Західної Європи XVII – XVIII ст. щодо психічних хвороб та хворих М. Фуко доводить, що у ній не існувало понять для визначення психічних явищ, еквівалентних сучасним науковим і суспільно-культурним поняттям [18, с.13]. Цікавим є дослідження розуміння феномену божевілля у мистецтві Західної Європи XIX ст. [19, с.501-503]. Аналіз проблеми світобачення медичного співтовариства призвели М. Фуко до осмислення теоретичних питань ментальності лікарів у Новий Час [20, с.8].

Цей «тематичний плюралізм» підпорядковується студіям більш значущої для філософа проблематики «іншого» та його проявів у індивідуальній психіці, соціокультурних уявленнях, нормах і практиках. Філософська творчість М. Фуко пов'язана з аналізом низки теоретичних проблем, властивих історичній антропології. Ця проблематика була одним із трендів історично-антропологічних студій у 1970–80-х рр. Серед концептів філософа, що вплинули на формування мікропсихологічної установки

історичної антропології можна виокремити: аналіз безсвідомих елементів у різні епохи; осмислення феномену «іншості» у історії; вивчення уявлень у суспільстві про психічні хвороби; дослідження відображення феномену божевілля у західноєвропейському мистецтві; студії ментальності лікарів у добу раннього Нового Часу.

Аналіз когнітивних особливостей історичного пізнання виступає однією із важливих тем у філософських пошуках П. Рікьора. На відміну від теоретичних ідей М. Фуко, він не вбачає у історичному пізнанні «когнітивної оригінальності», самобутності й ототожнює «інтелектуальний інструментарій» історичної антропології та художньої літератури. На думку філософа, пізнавальні «конфігурації», наявні в історичному та літературному наративі, є паралельними і складають два боки одного аналізу мистецтва композиції. Літературну критику П. Рікьор вважає інтелектуальною аналогією історичного пізнання і пропонує надати однаковий пізнавальний статус історичному та белетристичному оповіданням [17, с.161-162]. Теоретичні підходи мислителя стимулюють розвиток методологій історичної антропології через посередництво ініціювання у них досліджень взаємовпливів науки про минуле й художньої літератури та їх дії на колективну історичну пам'ять та суспільну свідомість.

Виникнення пізнавально-мегаісторчної установки знайшло прояв у аналізі глобальних історичних процесів і осмисленні когнітивних особливостей історичного наук. Створенню їх сприяє генерування теоретичних підходів історично-антропологічного горизонту філософії історії. Перший із відзначених напрямків включає історично-антропологічні аспекти досліджень філософічно-історичних концепцій видатних мислителів XX ст. Серед подібних студій слід вказати на праці, присвячені осмисленню філософічно-історичних теорій О. Шпенглера і Х. Ортегі-і-Гасета.

Так, Дж. Фаркенкопф аналізує переконання німецького мислителя у ірраціональних засадах світового історичного процесу. На думку науковця, цей елемент концепції німецького мислителя передбачає хаотичні і деструктивні події 11 вересня 2001 р. [28, с.500]. Дж. Фаркенкопф вказує на відмову О. Шпенглера від концепції європоцентризму у розумінні світових історичних процесів. Цей теоретичний підхід виявляється вельми плідним для утворення поліцентричної моделі глобальної соціокультурної й

політичної динаміки. Філософічно-історична або «історіологічна» теорія Х. Ортегі-і-Гасета також містить історично-антропологічні елементи. Мислитель вважав важливим радикальну «історізацію» всіх аспектів, які торкаються людського життя [25, с.511].

Аналіз теоретичних особливостей історичного пізнання, значною мірою, орієнтований філософською думкою на розуміння сутнісних рис історичної науки. Так, американський вчений Дж. Іггерс осмислює одне із важливих понять філософічно-історичного пізнання другої половини ХХ ст., історицизм. На зміну даному поняттю наприкінці ХХ ст. прийшло поняття нового історицизму, яке означає застосування у дослідженнях минулого постмодерністської каузальності [29, с.136-137]. Запровадження даного концепту у історично-антропологічних студіях сприяє розширенню їх проблемного поля завдяки вивченню ментальності маргінальних груп.

Американський філософ Л. Голдстейн аналізує когнітивні особливості історичного пізнання. Його найбільш важливими рисами мислитель вважав особливий когнітивний характер історичного факту, сконструйований характер подій минулого [31, с.204]. Студії М. Стенфорда присвячені осмисленню пізнавальних основ історичного дослідження. Вчений вважає події констатуючими елементами поля історичного дослідження. [27, с.124]. Наведені теоретичні уявлення практично лишають за межами філософічно-історичного аналізу вивчення впливу на ґенезу історичних генералізацій дослідника соціально-психологічних й культурних умов його творчості. Перспективи оновлення історичного пізнання осмислює американський вчений Д. Лінденфельд.

Він запропонував інтегрувати у історично-антропологічні студії методологічні підходи теорії хаосу. Дослідник застосував дану інновацію у студії причин падіння Веймарської республіки у Німеччині [30, с.281]. Залучення положень даної теорії у гуманітаристиці має потенціал розвитку, але для цього слід вирішити принципове питання про подібність категорії хаосу у природних та соціально-культурних процесах.

Застосування методів природничих наук і загальнонаукових теорій у дослідженнях історичної антропології як сучасної філософії історії складає міждисциплінарну філософічно-історичну інтенцію. Вона реалізується у таких теоретичних аспектах, як осмислення структурно-функціональних

основ історичних наук через посередництво загально-наукових методологій; аналіз впливу різноманітних природничих чинників на історичний процес й відповідних теорій на пізнання минулого; розуміння впливу природничих знань на уявлення про суспільство наукових спільнот та окремих вчених. До першого теоретичного аспекту належить, зокрема, дослідження американського філософа М. Шермера про застосування теорії хаосу у розумінні історичних процесів. На думку М. Шермера, до переваг цього пізнавального методу належать: можливість створити «хаотичну» модель історичної послідовності подій; потенціал аналізу нелінійних процесів у історії; осмислення самоорганізації історичних процесів та шляхи створення історичного ладу із хаосу; аналіз взаємозв'язків співвідношення історичних й сучасних соціальних процесів [34, с.59].

Другий теоретичний аспект реалізувався у аналізі низки природничих чинників, які здійснюють істотний вплив на історичний процес та його гуманітарну й соціокультурну розмірність. У його просторі західні дослідники осмислюють біологічні засади людської та суспільної діяльності. Так, А. Пенья висуває концепцію, яка поєднує теоретичні підходи математичної та еволюційної біології, що, на його думку, дає змогу обґрунтувати процеси культурної дифузії суспільства минулого за допомогою аналогій із популяційної генетики [32, с.101]. Д. Браун засновує розуміння причин історичних процесів та їх спрямованості, мотивації учасників історичних подій на дослідженні взаємозв'язків між історією та людською (біологічною) природою. Застосування даного підходу може допомогти у відповіді на такі складні питання, як причини створення Британської імперії та вивчення політичного й культурного феномену, ренесансної Флоренції [24, с.156].

Третій аспект розкривається у аналізі світобачення й впливів на нього соціальних груп або суспільств минулого. Так, Д. Хект здійснила реконструкцію ментальності і системи морально-етичних цінностей вчених-антропологів, анатомів та біологів Франції останньої чверті XIX ст. [35, с.13-22]. Теоретичні питання рецепції ментальністю соціумів різних часів ідейно-культурної спадщини видатних історично-культурних епох було осмислено у студіях А. Вудхауса та Х. Рош. Праця А. Вудхауса вивчає розуміння ренесансною культурною елітою надбань політичної думки стародавнього

Риму [36, с.548-549]. У роботі Х. Рош досліджується сприймання науковими колами Німеччини позаминулого століття культурних досягнень стародавньої Греції [33, с.542-543]. Аналіз впливу демографічно-ментальних чинників на суспільні процеси освоєння Дикого Заходу міститься у роботі Д. Грейсона [26, с.2].

Філософічно-історичні установки, сутнісно-визначальна, сутнісно-критична, макропсихологічна, мікропсихологічна, пізнавально-мегаісторична, міждисциплінарна утворили теоретично-методологічну основу формування історичної антропології як сучасної філософії історії. Вони здійснили суттєвий вплив на утворення проблемного поля цієї науки, генерування пізнавальних підходів і аксіологічного ідеалу. Зокрема філософічно-історичні установки сприяли інтеграції у проблематику історичної антропології питань світобачення наукових кіл, індивідуального і масового безсвідомого, іншості і ментальності маргінальних спільнот минулого. Вони орієнтували історично-антропологічні студії на залучення методів міждисциплінарного, природничо-наукових й синергетичного. Філософічно-історичні установки посилили гуманістичну ціннісну парадигму історичної антропології, розуміння людини й суспільства як основних акторів динаміки минулого і об'єктів дослідження цієї науки.

Бібліографія

1. Айтов С.Ш. Філософія науки К. Поппера: історично-антропологічні елементи методології: [Текст] / С. Ш. Айтов // Вісник Дніпроп. ун-ту. Сер.: Історія і філософія науки і техніки. – 2014. – Т. 22. – № 1/2. – С.45–49.
2. Арон Р. Введение в философию истории: [Текст] / Р. Арон. Избранное: введение в философию истории; [пер. с франц.]. – М.; СПб., 2000. – С.215–524.
3. Арон Р. Критическая философия истории: [Текст] / Р. Арон. Избранное: введение в философию истории; [пер. с франц.]. – М.; СПб., 2000. – С.7–213.
4. Бутинов Н.А. К. Леви-Стросс – этнограф и философ: [Текст] / Н.А. Бутинов / Леви-Стросс К. Структурная антропология; [пер. с франц.]. – М., 1985. – С.422–426.
5. Ильин И. Постмодернизм. Словарь терминов: [Текст] / И. Ильин. – М., 2001.
6. Киссель М.А. Р. Дж. Коллингвуд – историк и философ: [Текст] / М.А. Киссель / Р. Дж. Коллингвуд. Идея истории. Автобиография. – М., 1980. – С.418–460.

7. Койре А. Аристотелизм и платонизм в средневековой философии: [Текст] / А. Койре. Очерки истории философской мысли; [пер. с франц.]. – М., 2003. – С.51–74.
8. Койре А. Гамлет и Платон: [Текст] / А. Койре. Очерки истории философской мысли; [пер. с франц.]. – М., 2003. – С.128–154.
9. Койре А. Пустота и бесконечное пространство в XIV веке: [Текст] / А. Койре. Очерки истории философской мысли; [пер. с франц.]. – М., 2003. – С.74–104.
10. Коллингвуд Р.Дж. Идея истории. Автобиография: [Текст] / Р.Дж. Коллингвуд; [пер. с англ.]. – М., 1980. – С.5–320.
11. Кроче Б. История, хроника и ложные истории: [Текст] / Б. Кроче. Антология сочинений по философии; [пер. с итал.]. – СПб., 1999. – С.175–182.
12. Кроче Б. Против универсальной истории и ложные универсалии. Похвала индивидуальности: [Текст] / Б. Кроче Антология сочинений по философии; [пер. с итал.]. – СПб., 1999. – С.183–201.
13. Леви-Стросс К. Структурная антропология: [Текст] / К. Леви-Стросс; [пер. с франц.]. – М., 1985.
14. Мелетинский Б.М. Мифология и фольклор в трудах К. Леви-Стросса: [Текст] / Б.М. Мелетинский / Леви-Стросс К. Структурная антропология; [пер. с франц.]. – М., 1985. – С.461–522.
15. Поппер К. Висновок: [Текст] / К. Поппер. Відкрите суспільство та його вороги: у 2 т. Т. 2; [пер. з англ.]. – К., 1994. – С.281–294.
16. Поппер К. Переднє слово: [Текст] / К. Поппер Відкрите суспільство та його вороги: у 2 т. Т. 1; [пер. з англ.]. – К., 1994. – С.13–18.
17. Рикёр П. Время и рассказ. Конфигурация в вымышленом рассказе. Ч. 2: [Текст] / П. Рикёр; [пер. с франц.]. – М.; СПб., 2000.
18. Сокулер З. Структуры субъективности, рисунки на песке и волны времени: [Текст] / З. Сокулер / Фуко М. История безумия в классическую эпоху; [пер. с франц.]. – СПб., 1997. – С.5–20.
19. Фуко М. История безумия в классическую эпоху: [Текст] / М. Фуко; [пер. с франц.]. – СПб., 1997.
20. Фуко М. Рождение клиники: [Текст] / М. Фуко; [пер. с франц.]. – М., 1998.
21. Юшкевич А.П. Предисловие редактора: [Текст] / А.П. Юшкевич / А. Койре. Очерки истории философской мысли; [пер. с франц.]. – М., 2003. – С.5–11.
22. Bates D. Rediscovering Collingwood’s spiritual history (in and out of context): [Text] / D. Bates // History and theory. – 1996. – № 35. – P.29–55.
23. Brown D.E. Human nature and history: [Text] / D.E. Brown // History and theory. – 1999. – № 38. – P.138–157.
24. Burns R.M. Collingwood, Bradly and historical knowledge: [Text] / R.M. Burns // History and theory. – 2006. – № 45. – P.178–203.

25. Domanska E. I.I. Graham theory of history in Ortega-y-Gasset «The dawn of historical reason»: [Text] / E. Domanska // American historical review. – 2006. – № 2. – P.384–385.
26. Grayson D.K. Sex and death on the West immigrant trail: the biology of American tragedies: [Text] / D.K. Grayson. – Salt-Lake-Sity, 2018.
27. Hamerow T.S. M. Stanford The nature of historical knowlage: [Text] / T.S.Hamerow // American historical review. – 1990. – № 1. – P.124–125.
28. Iggers G. Jh. Frankenkorf Prophet of decline: Spengler on world history and politics / G. Iggers: [Text] // American historical review. – 2002. – April. – P.500–501.
29. Iggers G. Historicism: the history and meaning of the term: [Text] / G. Iggers // Journal of history and ideas. – 1995. – vol. 56. – № 1. – P.129–151.
30. Lindenfeld D. Causality, chaos theory and the end of Weimar Republic: a commentary on Henry Turners «Thirty days to power»: [Text] / D. Lindenfeld // History and theory. – 1999. – № 38. – P.281–289.
31. O'Sallivan L. Leon Goldstein and the epistemology of historical knoweladge: [Text] /L. O'Sallivan // History and theory. – 2006. – № 45. – P.204–228.
32 Pena A. On the role of mathematical biology in contemporary historiography: [Text] / A. Pena // History and theory. – 1998. – № 38. – P.101–120.
33. Rosh H. The perspectives of germane philellinism: [Text] / H. Roshe / The historical journal. – 2018. – vol. 61. – issue 3. – P.541–560.
34. Shermer M. «Exorcising Laplas demon»: chaos and antichaos of history and metahistory: [Text] / M.Shermer // History and theory. – 1995. – № 34. – P.59–83.
35. Williams E.A. J. Hect The end of soul: scientific modernity, atheism and anthropology: [Text] / E.A. Williams // American historical review. – 2004. – october. – P.1322–1323.
36. Woodhouse A. Subjection without servitude: the imperial protectorate in renessainse politica thoght: [Text] / A. Woodhouse // The journal of the history of ideas. – 2018. – vol. 79. – № 4. – P.547–569.

УДК 37.03+37.08

І. М. Безена

(Дніпро)

ПРОФЕСІЙНИЙ СТАНДАРТ ВЧИТЕЛЯ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ ДОСЯГНЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РЕЗУЛЬТАТУ

Розглядаються сучасні трансформації нормативного спектру освітньої і професійної діяльності вчителя середньої і вищої школи.

Ключові слова: професійна діяльність, наукова робота, робочий час, компетенції.

Modern transformations of the normative spectrum of educational and professional activity of a secondary and higher school teacher are considered.

Key words: professional activity, scientific work, working hours, competencies.

Шкільна реформа переходить на новий рівень: завершення реформи початкової школи; початок добровільної сертифікації вчителів початкової освіти; початок реформи базової середньої освіти; прийняття стандарту вчителів початкової та базової освіти; прийняття нового Державного стандарту базової середньої освіти; трансформація закладів освіти тощо. В ході реформи початкової освіти вже окреслилися позитивні та негативні тенденції. Серед викликів для освітньої системи необхідно відзначити проблеми ефективних професійних і компетентісних чинників у діяльності педагогічного контингенту.

Василь Сухомлинський окреслював наскрізні принципи освітньої діяльності педагога направлені на формування в особистості: визнання людини, її розуму, досягнення щастя, свободи, справедливості, совісті тощо. Він відмічає, що «…школа – це місце, де розвиваються найскладніші … людські відносини, … складні тому, що відбувається велике і важке, радісне і болюче творіння людини … педагогічна мудрість у тому й полягає, щоб бачити свого вихованця очима творця» [1, с.426].

Сучасна школа має постати перед дитиною як комфортне і розвиваюче освітнє середовище, поле для реалізації майбутніх життєвих практик. Метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованої взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Відповідно до Закону України «Про освіту» визначено, що «викладацька діяльність – професійна діяльність, яка спрямована на формування знань, інших компетентностей, світогляду, розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, емоційно-вольових та/або фізичних якостей здобувачів освіти (лекція, семінар, тренінг, курси, майстер-клас, вебінар тощо), та яка провадиться педагогічним (науково-педагогічним) працівником, самозайнятою особою (крім осіб, яким така форма викладацької діяльності заборонена законом) або іншою фізичною особою на основі відповідного трудового або цивільно-правового договору» [1].

Професійна діяльність учителя тісно пов’язана із забезпеченням двох основ освітнього процесу: зміст і якість освіти. Окреслені аспекти визначаються на основі Державного стандарту базової середньої освіти (затверджено Постановою КМУ від) та Типових освітніх програм і планів навчальних дисциплін базової середньої освіти. Саме вчитель має на основі державних стандартів формує календарно-тематичне планування, індивідуальну освітню траєкторію на основі плану навчання здобувача освіти та індивідуальну програму розвитку. Так, наприклад індивідуальний навчальний план – визначає послідовність, форму і теми оволодіння школярем освітніх компонентів програми, стандарту і досягнення ефективних результатів навчання.

В основі сучасної шкільної реформи стоїть учитель, як професійний менеджер і фаховий спеціаліст в певній галузі знання, здійснює ефективну педагогічну діяльність на формування у молодої особистості компетентностей, які будуть потрібні сьогодні та в майбутньому для успішного саморозвитку і самореалізації в житті. Сучасний вчитель має навчати по сучасному і з перспективою на майбуття. Щоб вчителю навчати по-новому, відповідно до сучасних потреб особистості і суспільства, педагог повинен отримати свободу дій та методичну підтримку через різні ресурси – обирати навчальні матеріали, імпровізувати, користуватися освітніми платформами та експериментувати в ході освітньої діяльності.

Необхідно відзначити ключову проблему педагогічної діяльності: свобода має наповнитися реальним змістом і можливостями, які надаються новими законами України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», але ще потребують прозорої імплементації в реальному житті. Адже актуалізуються питання створення авторських освітніх програм, планів та моделей і шляхів навчання в школі, які будуть оцінені ефективними результатами: навичками, компетентностями і знаннями.

За свободою у навчанні здобувачів освіти, мають надійти і свобода вчителя самостійно визначати власні потреби у професійному зростанні і підвищенні кваліфікації: має запрацювати принцип «гроші ходять за вчителем» через модель коли педагог зможе підвищувати кваліфікацію за державні кошти за власним вибором суб’єкта послуги щорічно не менше 30 годин; добровільно визначатися про професійну сертифікацію та

стажування за потрібними освітніми програмами. За підсумками сертифікації у 2019 році в Україні її пройшли понад 800 педагогів, які за результатами вже отримують додатково – 20% надбавки до посадового окладу.

Професійна діяльність вчителя пов'язана із активною співпрацею із здобувачами освіти, замовниками послуги – батьками, громадою, адміністрацією закладу освіти тощо. Що змінилось в освітньому середовищі для батьків? Один із принципів Концепції «Нова українська школа» – взаємне партнерство, у тому числі – між школою та батьками. Адже батьки можуть створювати свої органи громадського самоврядування, а отже, – впливати на освітній та виховний процеси в закладі освіти.

Відтепер правовстановлюючими документами закладу освіти визначається право батьків контролювати фінанси школи, які отримують публічні кошти (бюджетні та благодійні внески), зобов'язання оприлюднювати кошториси та інформацію про всі витрати закладу освіти. Батьки, як суб'єкти освітньої діяльності тепер можуть здійснювати перерахування благодійних безготівкових внесків цілеспрямовано на школу. Ефективна і прозора співпраця між усіма учасниками освітнього процесу – учителів, учнів, адміністрацій закладів освіти та батьків є кінцевим результатом якості середньої освіти, змінити навчальне середовище, впровадити освіту для успішного життя.

Нові тенденції у контексті «вчитель – здобувач освіти». Сучасний учитель має трансформуватися із ретранслятора в минулому, а сьогодні – помічника, ментора дитини, який супроводжує здобувача освіти в навчальному житті, процесі пізнання і спільно досліджує знання та формує індивідуальні компетенції. В сучасній школі учитель і дитина – це партнери, тому компромісні рішення щодо змісту освітньої роботи на уроці вони приймають рівноцінно й спільно, своїм запитаннями дитина може спрямувати урок, правила поведінки в школі та за її межами будуть випрацьовуватися разом.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства затвердило та включило до національного реєстру стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з

дипломом молодшого спеціаліста)». Стандарт відображає сучасний підхід до визначення та опису загальних й професійних компетентностей вчителя.

До переліку професійних компетентностей увійшли: мовно-комунікативна; предметно-методична; інформаційно-цифрова; психологічна; емоційно-етична; педагогічне партнерство; інклюзивна; здоров'язбережувальна; проєктувальна; прогностична; організаційна; оцінювально-аналітична; інноваційна; рефлексивна; здатність до навчання впродовж життя. В документі описуються професійні компетентності вчителя за кваліфікаційними категоріями – спеціаліст, спеціаліст другої категорії, спеціаліст першої категорії, спеціаліст вищої категорії. Професійний стандарт визначає чіткі орієнтири власного професійного розвитку учителя, а також запобігає ризикам необ'єктивного оцінювання професійних компетентностей під час атестації та/або сертифікації.

Таким чином, після узагальнення всіх процесів у професійному розвитку вчителя та вивчивши громадську й педагогічну думку, відмічаємо, що документ дасть змогу вчителям середньої школи самостійно, демократично і вільно визначати чіткі орієнтири та\або перспективи стратегії професійного розвитку, а також запобігатиме необ'єктивному оцінюванню результатів його освітньої діяльності державою та суспільством. Але суспільство має критично оцінювати власні дії/поступи у створенні сприятливого клімату для зростання і якісного професійного середовища для вчителя і здобувача освіти. По тому й буде очікуваний результат, коли освіта стане генератором ефективного розвитку української держави та особистості.

Бібліографія

1. Сухомлинский В.О. Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 1: [Текст] / В.О. Сухомлинський. – К., 1976.
2. Україна. Верховна Рада. Про освіту: Закон України (2017): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.
3. Україна. Верховна Рада. Про повну загальну середню освіту. Закон України (2020): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text.
4. Україна. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства. Про професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ №2736: від 23.12.2020: [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv.

УДК 82.09

Н. П. Іванова, О. С. Киченко

(Черкаси)

ПАРОДІЯ ЯК ПРИЙОМ
(аспект інтертекстуальності)

Інтерпретуються функції пародії, її смислова і стильова складові, звернено увагу на інтертекстуальні зв'язки пародії з категоріями гри, сміху, гротеску.

Ключові слова: діалог, інтертекстуальність, іронія, пародія, стиль, художній прийом.

Interprets the functions of parody, its semantic and stylistic constituent, attention is drawn to the intertextual connections of parody with the categories of play, laughter, and grotesque.

Keywords: dialogue, intertextuality, irony, parody, style, artistic reception.

У потрактуванні класичних поетик пародія є результатом комічного наслідування: звертаючись до змісту відомого твору, вона надає йому протилежного іронічного (сатиричного, гіперболічного) звучання і тому в окремих випадках збігається з системою гумористичних прийомів іронії, гротеску, травестії, бурлеску. Хоча за внутрішніми структурно-смисловими ознаками пародія – прийом «самостійний» і самодостатній. Його історичні корені проростають з фольклору, літератури доби античності («Батрахоміомахія» за ймовірного авторства Пігрета, «Циклоп» Еврипіда, «Хмари», «Жаби» Аристофана) і Ренесансу («Похвала глупоті» Е. Роттердамського, «Дон Кіхот» Сервантеса), барокової культури («Сказання про бражника», «Служба пиворізам і п'яницям», «Лист до турецького султана», творчість «мандрованих дяків», «Енеїда» І. Котляревського). Історико-літературні спостереження доводять, що кожна літературна (мистецька) доба розробляє і утверджує власний пародійний контекст, а отже постає актуальна проблема функціональної ролі пародії у зміні літературних епох.

Завдання пропонованих тез – окреслити смислову інтертекстуальну функцію пародії у зв'язках із загальними тенденціями розвитку літератури.

У літературознавстві склалися два підходи щодо вивчення пародії:

1) пародії як жанру (метажанру);

2) пародії як прийому (стильової складової творчості).

Їх розмежовує Д. Чижевський у розвідці «Про літературну пародію» [8], і хоча вчений безпосередньо не визначає явища «інтертекстуальності», він зауважує про обов'язкову його наявність у структурі пародії, адже читач має прочитувати (розуміти) підтекст, тобто те, що пародіюється («риси стилю і словниковий склад, рідше зміст та «ідеологію», літературні твори певного стилю і жанру або навіть одного конкретного автора» [8, с.121]). Дослідження останніх років (див. ґрунтовну бібліографію у працях Наталі Віннікової [1]) переконливо доводять концепцію інтертекстуального художнього змісту пародії, її міжкультурні комунікативні орієнтири.

Їх, до речі, добре описав Юрій Тинянов у класичній праці про Достоєвського і Гоголя [4], де звернув увагу на формальне розмежування категорій пародійного і пародичного у літературі. Методологічною основою аналізу у Юрія Тинянова була, як відомо, формотворча функція пародійного слова. Проте ці явища можна розглядати також у сенсі розмежування смислів, оскільки пародія і пародіювання звернені не лише до форми чи стилю, а й до смислових складових жанрової системи літератури.

Контекст кожної літературної доби – це складний конгломерат інтертекстуальних зв'язків, монологу і діалогу, ієрархічних рівнів жанру і стилю. Моменти зміни літературних епох «перебудовують» цю систему, «зламують» усталену ієрархію, переосмислюють саму суть усталеного і «зрозумілого» художнього контексту. Звідси культурна роль пародії і комічно-сміхового елементу в цілому: зміна епох, вочевидь, полягає не у руйнуванні жанрово-стильового канону, а в зміні ставлення до нього. Пародійність, таким чином, можемо розглядати як явище функціональне, як загальну рису перехідної доби з її тенденцією заміни усього старого, дистанціювання від нього та водночас певним чином його ж використання.

У плані семантики пародія завжди «транскрипція» (Н. Віннікова), завжди пов'язана з елементом «чужого слова» і чужої «точки зору». «Чуже слово» – прототекст пародії, основа її смислу, підґрунтя її семантичної метаморфози. У системі семантичних зв'язків з пародією частково збігаються іронія і гротеск, бурлеск і травестія, гіпербола і алегорія, літературна

стилізація – тобто усі прийоми, засновані на використанні підтексту. Йдеться, звичайно, лише про окремі точки дотику пародії з іншими формально-смисловими складовими загального сміхового тексту, коли, наприклад, бурлеск чи травестія використовують елементи пародії для створення ремінісцентного чи алюзивного ефекту.

План художньої форми чіткіше окреслює межі пародії як явища над-жанрового (як і фантастика, детектив, травелог і т.п. – пародія не складає окремого жанру, використовуючи традиційний канон). Проблема форми тут полягає у ставленні до жанру, у його пародійній аксіології. Скажімо, доба постмодернізму з її підкресленими тенденціями ігрової і сміхової культури не руйнує, а іронічно імітує форму, гіперболізує і шаржує риси жанру, доводить їх до абсурду задля досягнення сміхового ефекту. Проте і в цьому випадку так чи інакше проступає інтертекстуальна семантика: пародія – це текст, що виявляє і прояснює приховані смисли свого прототексту.

Якнайкраще принципові смисли пародії ілюструє стиль, котрий і є ознакою її інтертекстуальної структури. Функціональні стильові риси пародії позначають:

1) діалогічність структури (пародія реалізує і актуалізує себе лише у діалозі з прототекстом і контекстом);

2) мовленнєвий стильовий еклектизм, «багатоголосся» як основу стилю і загалом структурної єдності тексту;

3) наявність «чужого слова» як стильової основи твору;

4) наявність стильового парадоксу, коли «чуже слово» подається як «своє» і, таким чином, стильовою основою пародії є «освоєння чужого», а з еклектики з’являється новий текст як надбудова над канонічним «чужим словом»;

5) моменти стильової актуалізації: пародія звернена лише до культурно актуальних текстів і добре знайомих смислів;

6) наявність критичної складової художньої творчості, яка без аналізу конкретно-історичної ситуації унеможливлює відрізнити пародію від не-пародії.

У історичному перебігу літературних епох пародія вирізняється постійною динамікою, вона завжди у процесі становлення і формально-стильового напрацювання. Її «своє», власне слово – завжди неканонічне,

слово, що шукає свої внутрішні резерви і смисли. Разом із тим пародійний прийом працює на рівні добре відомих текстів, актуалізує, або ж нівелює їх у великому часовому діалозі культури.

Бібліографія

1. Віннікова Н. Стилізація і пародія: літературні «транскрипції» чужого стилю: [Текст] / Н. Віннікова // Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. Наукові записки. Сер.: Літературознавство. Вип. 38. – Тернопіль, 2013. – С.276-282.
2. Лихачев Д.С. Историческая поэтика русской литературы. Смех как мировоззрение и другие работы: [Текст] / Д.С. Лихачев. – СПб., 2001.
3. Новиков В.Л. Книга о пародии: [Текст] / В.Л. Новиков. – М., 1989.
4. Нудьга Г. Пародія в українській літературі: [Текст] / Г. Нудьга. – К., 1961.
5. Сысоева О.А. Литературная пародия: проблема жанра / О.А. Сысоева // Вестник Нижегород. гос. ун-та им. Н.И. Лобачевского. – 2013. – № 5(1). – С.330-335.
6. Тынянов Ю.Н. Достоевский и Гоголь (к теории пародии): [Текст] / Ю.Н. Тынянов // Тынянов Ю.Н. Поэтика. История литературы. Кино. – М., 1977. – С.198-226.
7. Тынянов Ю.Н. Литературная эволюция: [Текст] / Ю.Н. Тынянов // Тынянов Ю.Н. Избранные труды. – М., 2002. – С.189-204.
8. Чижевский Д. О литературной пародии: [Текст] / Д. Чижевский // Новый журнал. Вып. 79. – Нью-Йорк, 1965. – С.118-140.
9. Rose M.A. Parody: ancient, modern, and post-modern: [Text] / M.A. Rose. – Cambridge, 1993.

УДК 821.111

Ю. С. Якубенко

(Черкаси)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗУ ГАМЛЕТА В РОМАНІ А. МЕРДОК «ЧОРНИЙ ПРИНЦ»

Висвітлено питання трансформації образу Гамлета у романі «Чорний Принц», подано детальну інформацію щодо багатогранності поглядів Айріс Мердок на творчість Вільяма Шекспіра та низку характеристик, що відображають головну проблематику співвіднесених творів.

Ключові слова: інтертекстуальність, інтерпретація, метароман, контекст, символ, традиція, трансформація, художня аналогія.

Covers the transformation of the image of Hamlet in the novel "Black Prince", detailed information on the versatility of Iris Murdoch's views on the work of William Shakespeare are provided, presents a number of characteristics that reflect the main issues of the related works.

Keywords: intertextuality, interpretation, metafiction, context, symbol, tradition, transformation, artistic analogy.

Якщо розглядати художні особливості і проблематику психологічно-філософського роману, не можливо не згадати імені відомої англійської письменниці Айріс Мердок. Сукупність її творів відзначається помітними ознаками полісемантичної символіки, котра вирізняє жанр філософської притчі. Часто романи письменниці підпадали як під шквал критики, так і детального літературознавчого аналізу. Але погляди читачів та досвідчених критиків все ж найчастіше сходяться на висновку, що творчість А. Мердок містить складний, багатогранний, специфічний арсенал художніх символів.

Багатогранна творчість А. Мердок була предметом аналізу в багатьох аспектах, проте філософсько-герменевтичний вимір текстів залишає просторе проблемне поле, яке можна розширювати шляхом індивідуально-рецептивних інтерпретацій, «нових прочитань» з урахуванням щоразу нової культурологічної ситуації. Зокрема, можемо помітити, що письменниця мала досить своєрідний погляд на творчість Шекспіра, який був для неї генієм, автором класичних шедеврів, і водночас – актуальних живих творів. Одним з таких творів став «Гамлет», з головним героєм якого письменниця часто порівнює головного героя власного роману «Чорний принц». Отже, спроба сучасного, «нового», прочитання змісту роману у контексті шекспірівської традиції визначає актуальність пропонованої статті.

Значний інтерес та вагомий внесок в дослідження інтертекстуальності творчості А. Мердок зробив Б. Нікол, який зосереджував свою увагу саме на трансформаціях образів Шекспіра у творах письменниці. У сучасному літературознавстві знаходимо чимало цікавих спостережень щодо ідейно-художньої специфіки романів А. Мердок (М. Бредбері, В. Івашева, А. Байят, З. Дреєва, Р. Рабінович). Сторінки робіт цих та багатьох інших авторів переповнені дискусіями щодо питань творчості А. Мердок, а саме застосування нею системи аналогій в романі «Чорний Принц», що і зумовило мету даного дослідження, яка полягає в аналізі творчої природи роману, системи художніх аналогій, що відрізняє структуру «Чорного принца». Характеристика і визначення шляхів художньої трансформації образу Гамлета в романі «Чорний Принц» складає основне завдання статті.

Шекспір для Айріс Мердок постає у світлі геніальності та ідеалів. Його твори – еталон універсальності та майстерності для будь-якого письменника. А. Мердок вважає твори генія постійно актуальними, проте творами зі своїми внутрішніми ідейно-художніми особливостями. Процес аналізу та осмислення А. Мердок творів Шекспіра постає для читача формою семантично навантаженого діалогу, який сприймається по-різному.

Недарма А. Мердок мала таке незрівнянне враження від Шекспіра, його твори втілили в собі дух свободи особистості, надзвичайно проникливий опис та розуміння моральних проблем особистості, схильність до співчуття та розуміння природи особистості [2, с.71].

Аналізуючи твір А. Мердок «Чорний Принц», не можна не згадати про питання, що стосується мистецтва. Адже перше, що хотіла донести до свого читача А. Мердок, це той факт, що головна мета справжнього мистецтва – прокласти шлях правдивості та реальності, зректися, як зазначала А. Мердок, «самозаспокоєння». Саме до таких творів відносять спадщину Шекспіра. Його твори переповнені пафосом, який має відтінки трагікомедії. Взагалі творчість драматурга справила значне враження на філософські погляди письменниці. Як писала Зара Драєва, робота «Метафізика як путівник дорогами моралі» постає «головною філософською книгою» А. Мердок [1, с.4-5].

Досі критичним питанням залишається взаємозв’язок шекспірівських алюзій з філософськими ідеями Мердок. Їй було притаманне бажання експериментів та випробовування власних філософських теорій [4, с.171].

Функцію шекспірівської алюзії у романі можна назвати багатофункціональною. Якщо висловити роль алюзій коротко, то варто сказати що вони виконують ролі знаків, для роз’яснення та систематизації певних смислових навантажень у романі. Характеризувати моральний аспект головного героя допомагає власне його ставлення до Шекспіра. Очевидно, що саме Бредлі Пірсон проходить через ряд певних випробувань. Інколи він відгукується про Шекспіра з іронічними натяками, приховуючи весь свій захват, ототожнюючи митця з божеством: «Существует, конечно, божественно-опытная простота, мы видим ее в творениях тех, чьи имена я не решаюсь назвать, так близки к богам они (богов не называют)» [5, с.146]. Тут варто згадати його слова: «нам очень повезло, что наш родной язык –

английский», які постають ще одним підтвердженням всього його захоплення автором [5, с.145].

Якщо читач знайомиться з твором вперше, він накладає його зміст на шекспірівського «Гамлета» і спостерігає такі відповідності ролей: Гамлет, звісно, Бредлі, Джулія – логічно Офелія. Такий ланцюг ролей та відповідностей достатньо очевидний. Проте існує інше трактування трансформацій образів, де Гамлет – Джулія, Бредлі – Клавдій, до цього спонукає тривале спостереження за розвитком відносин між героями роману. Мердок створила не просто роман, а метароман: його зміст ґрунтується на розгляді питань літературних та питань про мистецтво.

Головну роль тут виконує слово, а безпосереднім ототожненням Гамлета і Бредлі є те, що останній характеризував Гамлета як «постать зі слів», а він в свою чергу за основу своєї сутності також має слово. Про трансформаційну спорідненість двох постатей свідчить і ціла низка особливостей: текст роману подано від першої особи, часто згадується про любов Бредлі до паперового приладдя. Головною темою та найбільш помітною ситуацією в творі є страждання та каяття головного героя, його спроби обдумати та зрозуміти закони нашого світу автоматично роблять його наслідувачем гамлетівської рефлексії. Герой опиняється наодинці з думками про всю несправедливість та наповненість болем цього світу, що є традиційною «шекспірівською дилемою», котра визначає особливості образу Гамлета. Постійні думки про фальшивість та його зростання в світі Пірсон сприймає як страждання, і, сам того не помічаючи, порівнює себе з Гамлетом.

Не менш критичним питанням є ставлення до слабкої статі досліджуваних нами героїв. Повна зневіра Гамлета у власній матері Гертруді, викликає той самий ефект у відносинах з іншими жінками. У романі «Чорний Принц» відносини з жінками, та їх характер варто виділити окремою лінією. Проблемним виявляється все, що стосується шлюбу та його наслідків. Підтвердження цьому є слова Пірсона: «Брак – это загадочная область» [5, с.58].

Описуючи шлюб з своєю дружиною Крістіан, він справляє враження чоловіка, який відсахується від решти жінок, адже як він писав, що дружина спочатку була немов «дарительницей жизни» [5, с.29], яка вже скоро перетворилась у «дарительницу смерти» [5, с. 29].

Звісно, не можливо не взяти до уваги назву твору, де ми можемо помітити шекспірівські мотиви, на яких наголошує Айріс Мердок. Коріння авторської любові до Шекспіра сягнули і образу головного героя, тому навіть у назві роману «Чорний Принц» відбивається символ гамлетизму, з притаманним йому чорним кольором одягу. Ця символіка є прямою інтерпретацією канонічних образів в ексцентричному оповідному плані. Читач трансформує вічний образ величної трагедії «Гамлет» по-новому.

Напевно, увесь шлях Бредлі Пірсона просякнутий болем усвідомлення абсурду буття в цьому світі, сутності справжнього мистецтва та його шанування. Уже в розв'язці роману герой постає у світлі божевільному, що дає ознаки чергового порівняння з Гамлетом, спорідненою душею. Правила реального світу стають випробуваннями для героїв, цілим жахом. Як говорив Шекспір: «Весь мир тюрьма» [7, с.177], що наслідувала і Мердок створюючи образ Бредлі Пірсона. Образ в'язниці не стає жахом чи каторгою для Бредлі, вона стає уособлення початку нового життя, неосягненого. Як влучно сказано про це в тексті роману: «…наконец-то ждал его собственный, достаточно увесистый крест, и на нем значилось его имя» [5, с.571].

Отже, ті проблеми які були зачеплені Шекспіром і постійно трактувались ним у його творах, а особливо у творі «Гамлет», відбились в образі головного героя роману «Чорний Принц». Якщо порівняти ряд цих питань згідно двох письменників, можна підкреслити головні та спільні: проблема морально – етичного вибору, гостра проблема кохання, а саме інтимне підґрунтя тілесного та духовного, та вічна проблема суті слова з мовчанням [6, с.496].

Під призмою твору Айріс Мердок можна розглянути та переосмислити актуальність даних універсальних питань відносно твору Шекспіра, виокремити новий підхід до їхнього переосмислення та узагальнення проблематики «Гамлета». Заклики Шекспіра по-новому зазвучали в творі «Чорний Принц», а саме в образі Бредлі Пірсона, що і призвело до реальної трансформації головного образу «Гамлета». Досліджувані персонажі постаті не прості, зі складними філософськими поглядами та віруваннями. І шляхи їх осмислення зійшлись, в результаті чого кожен досяг своєї мети.

Досліджуваний нами роман «Чорний Принц» є не просто сукупністю поглядів письменниці. Це складна система прихованих та символічних сенсів, де при зміні кута зору читачем відкриваються все нові відповіді та

трактування [8]. Ідейно-змістові елементи твору сформовані за специфічним ідейним ракурсом, що насправді є система філософських поглядів письменниці, які були успадковані з творчого арсеналу великого Шекспіра [3, с.173]. Важливо тут згадати відомі слова Шекспіра «All the world is a stage», оскільки письменниця часто зверталась до карнавальних контекстів. Саме трагедія Шекспіра виявилась найближчою її власним поглядам. У романі «Чорний Принц» Джуліан і Бредлі постійно обговорюють Гамлета, дівчина намагається зіграти його роль, одягаючись як він, і саме в той момент закохується у Пірсона. Отже, можемо спостерігати особливість втілення шекспірівської інтертекстуальності у творі письменниці.

Шекспір у творчому кругозорі А. Мердок стає певним ресурсом черпання художніх пошуків та сенсів, трансформацій, коли герої письменниці постають взірцем художньої імплікації. Саме Бредлі Пірсон стикається у багатьох аспектах з Гамлетом. Трагедія «Гамлет» – великий шедевр, який в сюжетному ракурсі письменниці дає шанс по-новому осягнути та переосмислити низку поставлених Шекспіром філософських питань та проблем. Творчість А. Мердок підштовхує творчу уяву читача, провокуючи його інтерпретувати Шекспіра по-своєму, наділяючи головних героїв його ж авторськими рисами. Таким чином, роман «Чорний принц» став чуттєвою та сенситивною медитацією з приводу вічних проблем кохання, буття, добра та моралі. Такий творчий контекст стає показником дієвої поетики А. Мердок та спроби її наближення до шекспірівських ідеалів.

Бібліографія

1. Дреева З. Портрет современницы: 30 лет романы английской писательницы вызывали смущение в умах, но теперь Айрис Мердок объяснила все еще одной книгой: [Текст] / З. Дреева // Эхо планеты. – 1992. – № 51. – С.4-5.
2. Дьяконова Н. Шекспир и английская литература XX века: [Текст] / Н. Дьяконова. // Вопр. литературы. – 1986. – №10. – С. 67-93.
3. Ивашева В.В. Что сохраняет время. Литература Великобритании 1945-1977: [Текст] / Ивашева В.В. – М., 1979.
4. Мердок А. Против бесстрастия // Общественные науки и современность. – 1991. – №5. – С.163-173.
5. Мердок А. Черный принц / А. Мердок; пер. с англ. И. Бернштейн, А. Поливановой: [Текст]. – М.; СПб., 2009.
6. Павличко С. Айріс Мердок. Мистецтво проти теорій чи осягнення теорій?: [Текст] / Павличко С. // Зарубіжна література: Дослідження та критичні статті / Передмова Д. Наливайка. – К, 2001. – С. 489-519.

7. Шекспир У. Гамлет, принц Датский / Уильям Шекспир. Трагедии: [Текст] / Уильям Шекспир. – М., 1981. – С. 3-112.
8. Nikol B. The Retrospective Fiction: [Electronik resource] / B.Nikol. – URL: https://link.springer.com/book/10.1057%2F9780230374751.

УДК 821.111

М. В. Бурла
(Черкаси)

ОБРАЗ ДЕТЕКТИВА-АМАТОРА У ТВОРЧОСТІ А. КОНАН-ДОЙЛЯ

Розглядається образ Шерлока Холмса, як детектива-аматора, що зазнав впливу епохи модерну, містить в собі характерні особливості волюнтаризму та раціоналізму і є унікальним за своєю природою.

Ключові слова: детектив-аматор, модерн, волюнтаризм, раціоналізм.

The image of Sherlock Holmes being unique in its nature is considered as an amateur detective who was influenced by the epoch of Modern and includes characteristic features of voluntarism and rationalism.

Keywords: amateur detective, Modern, voluntarism, rationalism.

Тема детектива-аматора у світовій літературі не є новою і вивчати її можна шляхом аналізу робіт дослідників та етапів розвитку детективу як такого. А. Конан-Дойль був одним з письменників, хто зробив одного з головних героїв своїх творів детективом-аматором. Доцільно буде розкрити суть даного поняття для розуміння того, чому Шерлок є саме детективом-аматором. По суті – це приватний детектив, який з легкістю може вирішити завдання з розслідування, які виявилися не до снаги поліції. Розглядом образу Шерлока Холмса в контексті світової літератури в своїх працях вже займалася певна кількість дослідників. Серед них: Р. Бєлоусов [2], А. Борисенко [3], А. Жаркова [5], Г.К. Честертон [7] та інші. Проте розгляд даного образу потребує значно більшої уваги, адже саме в ньому секрет успішності детективного жанру і зацікавленості читачів у ньому. Саме це і зумовлює мету нашого дослідження, яке пов’язане з творами безумовно одного з кращих письменників у цьому жанрі. Завданням статті є визначити хто створив цей жанр і яким чином він втілюється в творчості А. Конан-Дойля.

Детективна література зазнала кардинальних змін, коли на світ з'явилися твори Е. По. Саме його вважають засновником цього жанру. З'явився так званий класичний детектив, в основу якого лягли неймовірні можливості тогочасної людини. Суть детективу полягає у захоплюючій оповіді того, як одна людина розплутує таємниці, які не до снаги поліції. Едгар По запропонував своєрідну модель, яку використовують письменники і нашого часу. В цю модель входив злочин, показання свідків, логіка міркувань слідчого та безпосереднє встановлення особистості злочинця. При чому, висновки слідчого і є ключовим елементом, адже саме від їхньої дотепності залежить художня цінність детективу. Звична справа, що злочинець є добре замаскованим і підозра падає на нього лише в останню чергу, а до цього на читача очікує захоплююча подорож, з великою кількістю перешкод, здогадок та заперечень. Фінал оповідання завжди є неочікуваним і це не дає читачу відірватися від книги.

Детектив Е. По – це ексцентрична, з оригінальними манерами особа, яка перевершує поліцію у вмінні спостерігати, помічати найдрібніші деталі й робити неочікувані висновки. Дані принципи і були покладені в основу творів Артура Конан-Дойля. Саме напівфантастична постать Огюста Дюпена – героя детективних новел Е. По втілилася в образі Шерлока Холмса, котрого вже можна вважати цілком реалістичним. Різниця полягала в тому, що Е. По торкнувся процесу дедукції лише поверхнево, в той час як А. Конан-Дойль зосередився на ньому. Адже цей процес дозволяє досягти високих результатів на відносно бідному матеріалі. Також була введена значна кількість побутових деталей, що дозволило зробити події твору ще більш реальними. Антиподом англійця Шерлока Холмса став Арсен Люпен. Француз, в образі якого Моріс Леблан втілив узагальнені риси французького характеру.

З іншого погляду, Шерлока Холмса можна вважати людиною модерну, якому характерний культ сильної особистості. Це раціоналістична філософія, що пов'язана з ідеєю незалежності та активності суб'єкта і виражає свідомість самостійного індивіда, котрий порвав із релігією і його старання спрямовані на перетворення світу силою власної волі. Про це дізнаємось із праць Ю. Хабермаса [6] та В.Р. Винник-Остапчишина [4]. По суті, мета людини модерну – служба науковому прогресу. Раціональне начало стоїть для такої людини завжди на першому місці, а наука є провідною сферою

культурної свідомості. Соціальне та загальне існує в пріоритеті над індивідуальним та окремим [8, с.410]. Зрозуміло, що сам Холмс в певній мірі відповідає усім критеріям. Він прагне до побудови справедливого суспільства, у якому над усіма стоїть закон, який встановлює порядок у суспільстві.

Понад усе Шерлок намагається осягнути істину. Наш детектив-аматор є цілеспрямованою особистістю, вільною від будь-яких упереджень. Хоча, не зважаючи на це, він лишається досить яскравою, неповторною особистістю. У своїх творах А. Конан-Дойль у центр поставив велич людини як такої, людських можливостей і духу. Можливо саме через це твори про Шерлока Холмса і досі не втрачають своєї популярності та актуальності, коли світоглядні орієнтири дещо змінились. Шерлок класифікує людей відповідно до їх розумових здібностей. Навіть Ватсон часом відчуває певний дискомфорт знаходячись поряд із ним. Сподівається, що не дурніший від інших, адже його часом пригнічує думка про власну недолугість. Холмс відчуває у собі силу маніпулювати натовпом і підносить себе над ним, що має зв'язок із засадами волюнтаризму, що є філософським напрямом, який сформувався наприкінці XIX століття. Справа в тому, що волюнтаризм за своєю сутністю є опозиційним до інтелектуалізму та раціоналізму, проте в образі Шерлока Холмса змішалися критерії усіх трьох напрямів.

В його образі волюнтаризм не суперечить раціоналізму, і в той же час є дотичним до поняття харизми. Саме вона було засобом, за допомогою якого Холмсові вдавалося маніпулювати людьми та змушувати їх діяти так, як потрібно йому. Завдяки своїй вивченості та типізації натовп чинить передбачувано і Шерлок легко вміє розпізнати слабкі сторони кожної особи, яка входить до цієї категорії. Він також може легко скористатись цими слабкостями. Холмс перетворює невивчений і невпорядкований кримінальний світ на такий, що легко піддається аналізу та раціональному поясненню шляхом з'ясування логічно зумовлених причинно-наслідкових зв'язків. Шерлок також прагне поділитись своїм досвідом з натовпом, навчити його хоч трохи дотримуватися логіки. Про це свідчить його взаємодія зі Скотленд-Ярдом і детальні розповіді про методику розслідування.

Образ Холмса почав формуватися вже у період пізнього модерну, коли втрачалась віра в його засади. Людина перетворювалась на точний та безпрограшний механізм і втрачала свою істинну суть. Саме таким на початку автор і зображує Шерлока Холмса. Йому і справді мало відомі людські взаємини, адже навіть Ватсона, свого друга, він використовує лише як партнера у своїй діяльності. Тенденціям пізнього модерну якраз і неоромантичний характер образу Шерлока. Адже даний персонаж уособлює в собі головну рису неоромантизму – культивування незвичайного у звичайному. Якщо залишити поза увагою кар'єру Холмса, то стає очевидною невлаштованість його особистого життя.

Ми вже бачимо не того інтелігентного детектива-аматора, котрий за допомогою своїх знань та спостережливості може підкорити світ, а звичайного відлюдника, що не має жодної різноманітності в своїх буднях. Образ Холмса демонструє те, що світлий розум і наука не можуть забезпечити повноцінного щастя. Абсолютизація раціонального має місце лише тоді, коли нівелюються інші аспекти життя людини. Тому блискуча кар'єра Холмса і закінчилась самоусуненням. Автор демонструє, що навіть великий Шерлок Холмс не здатен бути детективом-аматором до останнього подиху. А. Конан-Дойль по суті підвів діяльність свого героя до логічного завершення. Причиною цього було також і його бажання завершити написання детективних творів та через відчуття кризи модерну. Через цю кризу і небезпеку, що наростала в ті часи автор змінює світогляд свого персонажа. В останньому творі Шерлок зовсім не схожий на того впевненого в собі детектива, що здатен знайти вихід з будь-якої складної ситуації. Його мова стає барвистою, він вживає значну кількість художніх засобів і висловлює свою думку метафорично.

В даному дослідженні було б доцільно врахувати характеристику персонажем самого себе, адже в літературному тексті вона є важливим засобом створення образу. В такий спосіб ми можемо не лише побачити рівень егоцентричності або самокритичності персонажа, але і осягнути його взаємовідносини з оточенням. Як можна зрозуміти з попередньої частини дослідження, автор формував образ Холмса опираючись на принцип винятковості. Це означає, що герой наділений винятковими якостями та характеристиками, які в інших персонажів менш виражені або відсутні.

Шерлок Холмс цілком тверезо оцінює свої можливості і масштаб своєї особистості. Він змушує читача уявляти себе так, як сам про себе думає. Він є героєм із надзвичайними здібностями і ніхто не має права в цьому сумніватися.

Слава Холмса складається із суми його блискучих успіхів на сцені, де розкриваються таємниці та злочини, вирішуються питання життя та смерті. Саме на цьому поприщі він проявляє надзвичайний професіоналізм та унікальність своїх методів. У творі здібності Шерлока вихваляє Ватсон. Адже на фоні великого слідчого-аматора він є звичайною людиною зі звичайними поглядами і недалекоглядністю. Шерлок знає собі ціну і позиціонує себе так, наче він мало не об'єкт поклоніння серед усіх, з ким йому доводиться працювати та навіть просто мати справу. Його авторитет визнають усі, навіть задаваки на кшталт Лестрейда, котрий боїться Холмса, вважаючи, що останній може зруйнувати його кар'єру. Навіть злочинці його визнають і вважають людиною, яка бачить та знає про все. Навіть на читача в даних творах створюється постійний сугестивний вплив. У його свідомості укорінюється думка, що Шерлок справді унікальний.

Слава Холмса поширюється навіть на тих, хто не читав творів Дойля. Майже кожна людина при згадці про злочин чи детектива одразу пригадує Шерлока Холмса. Саме тому він і є ключовою фігурою даного дослідження. Він поєднує в собі всі риси детектива-аматора і не поступається героям інших книжок схожих жанрів. Хоча Шерлок і вважає себе генієм, він не сприймає свої здібності як те, що дане природою. Він вважає, що це результат тривалої праці над собою. Це спричиняє захоплення самою людиною, а не лише його незрівнянними здібностями. Завдяки цьому він стоїть на вищому щаблі ніж інші та займає позицію, яка ні до чого не зобов'язує і водночас дозволяє діяти, включаючись у суспільний процес, коли необхідно.

Це позиція детектива-аматора, якому практично байдуже до рішень поліції і який діє в незалежності від обставин так як забажає. Холмс вважає, що знати те, про що і не здогадуються інші – його фах. Тим самим ще раз зосереджуючи увагу на своїй винятковості. Хоч Шерлок і вважає, що досягти його рівня може кожен, хто готовий присвятити себе справі, ситуація зі Стенлі Гопкінсом демонструє протилежне. Не кожен, хто докладає значних зусиль має успіх, адже існує певний природний відбір. Варто зазначити, що

Холмсу властиво вражати Ватсона та інших людей з якими стикається при розслідуванні. Він захоплено пояснює що помітив і які висновки це породжує.

До порівнянь себе з іншими відомими фахівцями Шерлок ставиться дуже скептично, адже він не хоче слави в натовпі. Він прирівнює себе лише до внутрішньо гідних людей. Він отримує надзвичайну насолоду від розслідувань, а порятунок суспільства вважає за вищу мету своєї діяльності. Його неофіційне становище дозволяє самостійно вирішувати кого карати, а кого помилувати. Детективу характерне приховування причини смерті чи обставини злочину аж до самої розв'язки. І вже тут Холмс формує для нас цілісну картину того, що насправді відбулося. Незважаючи на всю свою самовпевненість, Шерлок визнає помилки і детально роз'яснює причину того, що події виходять з під його контролю. Від часу появи творів про Шерлока Холмса відбулася зміна декількох естетико-методологічних епох.

На даний момент стає чітко зрозумілим той факт, що саме ці твори стоять на порядок вище від тогочасної масової літератури. Не зважаючи на те, що Шерлок Холмс не є першим в історії літератури детективом-аматором, дослідники зауважують художню неповторність та найповнішу реалізацію даного образу. Зокрема К. Сміт зазначив, що саме суспільство перетворило образ Шерлока на іконічний. Читачі вважають, що його здібності безмежні. У Шерлокові має місце щось більше, ніж просто герой цікавих оповідок [1, с.6]. Проте культурний вплив здобутків епохи, що позначився на персонажі досить чітко, частково спричиняє суперечливість сьогоднішнього сприйняття цього образу. Образ Шерлока не тільки відображав, а і формував цінності пізньовікторіанського суспільства. Твори були не лише розвагою, а й несли в собі певний повчальний зміст.

Отже, детектив аматор – приватний детектив, якому до снаги вирішувати складні завдання, розгадувати таємниці, що стосуються злочинів та розслідувань. Він розглядає справи, які поліція не в змозі вирішити. Детективна література зазнала кардинальних змін, коли на світ з'явилися твори Е. По. Саме його вважають засновником цього жанру. З'явився так званий класичний детектив, в основу якого лягли неймовірні можливості тогочасної людини. Едгар По запропонував своєрідну модель, яку використовують письменники і нашого часу. В цю модель входив злочин,

показання свідків, логіка міркувань слідчого та безпосереднє встановлення особистості злочинця. При чому, висновки слідчого і є ключовим елементом, адже саме від їхньої дотепності залежить художня цінність детективу.

Напівфантастична постать Огюста Дюпена – героя детективних новел Е. По втілилася в образі Шерлока Холмса, котрого вже можна вважати цілком реалістичним. Шерлок є цілеспрямованою особистістю, вільною від будь-яких упереджень. Хоча, не зважаючи на це, він лишається досить яскравою, неповторною особистістю. Холмс відчуває у собі силу маніпулювати натовпом і підносить себе над ним, що має зв'язок із засадами волюнтаризму. Шерлока Холмса можна вважати людиною модерну, якому характерний культ сильної особистості. Якщо залишити поза увагою кар'єру Холмса, то стає очевидною невлаштованість його особистого життя. Шерлок Холмс не є першим в історії літератури детективом-аматором, дослідники зауважують художню неповторність та найповнішу реалізацію даного образу. Проте культурний вплив здобутків епохи частково спричиняє суперечливість сьогоднішнього сприйняття цього образу. Це дослідження є перспективним і потребує подальшого розгляду, адже образ детектива-аматора посідає значне місце в історії літератури та інших видів мистецтва.

Бібліографія

1. Smajic S. Ghost-Seers, Detectives, and Spiritualists: [Text] / Srdjan Smajic. – Cambridge, 2010.
2. Бєлоусов Р. Людина, яка була Шерлоком Холмсом. Прототипи літературних героїв: [Текст] / Роман Бєлоусов // Всесвіт. – 1971. – № 6. – С.150–156.
3. Борисенко А. Викторианский детектив: [Текст] / Александра Борисенко // Эллен Вуд. Не только Холмс. Детектив времен Конан Дойла (Антология викторианской детективной новеллы). – М., 2009. – С.5-31.
4. Винник-Остапишин В.Р. Модернізм як світоглядна парадигма: концептуалізація моральноетичної проблематики: [Текст] / В.Р. Винник-Остапишин // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник: зб. наук. праць. Вип. 30 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. – К., 2010. – С.242–254.
5. Жаркова А. Конан Дойл: [Текст] / А. Жаркова // 100 человек, которые изменили ход истории. Вып. № 58. – М., 2009.
6. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне: [Текст] / Ю. Хабермас; пер. с нем. – М., 2003.

7. Честертон Г.К. Шерлок Холмс: [Текст] / Гилберт Кит Честертон. Писатель в газете: Худож. Публицистика: пер. с англ. / Послесл. С. Аверинцева. – М., 1984.
8. Шерстюк Н. Постмодерн як особлива ситуація в культурі: [Текст] / Н. Шерстюк // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. Вип. 57 (№2). – К., 2012. – С.409–412.

УДК 003.26:083.73

А. В. Михайлюк

(Днепр)

ЗНАК И ТЕКСТ: ВЗАИМОСВЯЗЬ, ВЗАИМООБУСЛОВЛЕННОСТЬ, ВЗАИМООБРАТИМОСТЬ

Аналізуються знак і текст в семіотичному полі зору.
Ключові слова: текст, знак, сігніфікат, семіотика, писемність.
Sign and text are analyzed in the semiotic field of vision.
Key words: text, sign, signified, semiotics, writing.
Анализируются знак и текст в семиотическом поле зрения.
Ключевые слова: текст, знак, означаемое, семиотика, письменность.

Понимаемый в широком смысле слова как связная и полная последовательность знаков текст попадает в сферу интересов различных дисциплин. Каждая из них рассматривает его со своих позиций и опирается на свои методы исследования. Однако, как это ни парадоксально, несмотря на не поддающееся учету множество исследований, само понятие текста все еще нуждается в прояснении: далеко не ясно, что есть текст и как он организован [5, с.250].

Существует мнение, что поскольку знак всегда *контекстуализован и интертекстуализован*, он не может рассматриваться как первичное понятие. Поэтому предлагается другая версия семиотики, в которой первичным будет понятие текста, и, наоборот, знак будет рассматриваться как производное от текста [5, с.253]. На мой взгляд, дискуссии о первичности знака или текста, выглядят несколько искусственными.

Понятие «текст» предполагает очень широкое толкование. В широком смысле слова под текстом понимается «объединенная смысловой связью последовательность знаковых единиц, основными свойствами которой

являются связность и целостность» [10], «…связная и полная последовательность знаков» [13, с.647].

В качестве текста могут выступать любые феномены, которые могут быть поняты и истолкованы. Тексты – это знаково-символические информационные системы различного происхождения и назначения. Любой предмет с семиотической точки зрения можно рассматривать как текст. Как считает Ж. Деррида, «Внетекстовой реальности вообще не существует» [4, с.313]. Текст отсылает исключительно к тексту, текст не может отсылать к чему бы то ни было иному, кроме как к тексту, к любому другому тексту, к тому или к иному тексту, к тексту вообще [1, p.35-36]. Каждая реальность текстовая по своей структуре, поскольку воспринимается, переживается как система различий в смысле постоянных отсылок к чему-то другому. Реальность, представленная как текст, открывает возможность для бесконечных интерпретаций, трансформаций [6, с.391-392].

Представляется, что, все же, реальность как таковая существует независимо от знаков и текстов, только дана нам посредством знаков и текстов. Знаком может стать любой предмет реальности, если его наделить знаковостью или рассматривать как текст. Каждый объект, выделяемый интерпретатором в реальности, дан (или может рассматриваться) как знак или как текст. Внезнаковая реальность вообще не доступна нашему повседневному опыту. Ч. Пирс писал: «…реальность вовсе не необходимо независима от мысли вообще, но только от того, что вы, или я, или любое конечное число людей может думать о ней; и, с другой стороны, хотя объект окончательного мнения зависит от того, каково это мнение, то, что собой представляет это мнение, не зависит от того, что вы, или я, или любой человек думает» [12, с.292].

Все это позволяет делать выводы о всеобъемлющей природе текста. Текст обретает статус ключевого философского концепта. Однако текст – производное от знака, является знаковым макрообразованием. В свою очередь, любой текст – это тоже знак. Текст не только имеет признаки знака, но и функционирует как знак – указывает на свои референты, отражает их, и далее используется в процессе коммуникации вместо своих референтов [5, с.250].

Всякий знак представляет собой некоторый текст. Любой знак отсылает к тексту, его объясняющему. Всякий знак и в плане выражения, и в плане содержания всегда является определенным текстом. Любое описание реального объекта является определенным знаком, отражает свойства этого объекта с той или иной степенью полноты, но это совпадает с определением понятия модели. Модель – это определенное упрощенное подобие реального объекта, созданное человеком с помощью знаков [2, с.182].

Знак всегда адресован кому-то и предполагает его прочтение и интерпретацию. Значение есть перевод знака в другой знак. Интерпретация знака – это операция, заключающаяся в замене первоначального знака другим знаком или набором знаков, т. е. текстом. Для объяснения знака требуется довольно распространенный текст. Знак есть текстовая матрица. Знак – это свернутый текст, скрытый в его смысле и значении. Чем более развернут знак, чем более эксплицитным он является, т.е. чем объемнее его дефиниция, тем большую роль играет он в коммуникации в том отношении, что снимает многозначность знака [11, с.82, 89, 98].

Знак функционирует в тексте и определяется через другие знаки в этом тексте. Текст – это, прежде всего, совокупность знаков. При этом текст не сводится к сумме знаков, текст представляет собой качественно новое образование. Текст может состоять даже из одного знака, даже из нулевого знака (т. е. контекстуального отсутствия знака). В свою очередь, знак может быть сложным, т.е. состоять из нескольких знаков. В то же время, любой текст может рассматриваться как сложный знак, составленный по правилам синтаксиса из простых знаков. В широком плане текст предстает как интегративный сложный знак, способен обозначить любую связную последовательность знаков – высказываний. По сути, мы понимаем под текстом знак, имеющий некоторую внутреннюю структуру [14, с.29]. Значение текста образуют знаки и система отношений, связывающих их.

По мнению Ю.А. Шрейдера, текст может выполнять двойную функцию: как знак и как сообщения [14, с. 32]. Ю.А. Шрейдер отмечает, что согласно Ю. Лотману и А. Пятигорскому, текст – это сообщение, имеющее культурную значимость, а не только общеязыковое значение. Более того, одно сообщение может быть «более текстом», чем другое. Тем самым каждый знак в рамках некоторой культуры приобретает, кроме обычного, еще и

текстовое значение. Тем самым свойство знака «быть текстом» определяет его место в культурной иерархии [14, с. 30], т. е. обусловлено культурным контекстом.

Текст является фиксированным законченным сообщением. Именно текст является и знаком, и единицей коммуникации (сообщения), и структурой (форма организации информации) [5, с.250]. Текст понимается как иерархическое единство высшего ранга, многомерное, многоаспектное и многофункциональное системное образование, сочетающее характеристики сложного знака и коммуникативного целого [15, с.36].

Что-либо начинает функционировать (воспринимается, прочитывается, понимается, интерпретируется) как знак, благодаря контексту и в пределах контекста. Любая интерпретация задана всегда в определенном контексте. Контекст представляет собой как бы задний план возможных миров интерпретации [9, с.33].

Любой текст имеет контекст, то есть текстовое окружение, и осмысливается в зависимости от контекста, так же, как и знак, который приобретает свое значение и смысл в контексте. Каждое слово (каждый знак) текста выводит за его пределы. Всякое понимание есть соотношение этого текста с другими текстами [3, с.384]. Смысл текста выстраивается (конституируется) будучи обусловленный общественно-историческим контекстом, ситуацией интерпретации и лицом интерпретатора [15, с.288].

Тексты обеспечивают контексты, внутри которых могут создаваться и интерпретироваться другие тексты. Текст создает вокруг себя некое «смысловое пространство», лишь в нем обретая осмысленность. «Кто хочет понять текст, – пишет Г.-Г. Гадамер, комментируя хайдеггеровское понятие герменевтического круга, – тот всегда делает предположение. Он предполагает смысл целого, который кажется ему первым смыслом в тексте. Так получается потому, что текст читают уже со значительным ожиданием определенного смысла» [цит. по 7]. Ю.М. Лотман отмечал колебание в поле «семиотическая однородность <–> семиотическая неоднородность», напряжение между тенденцией к интеграции – превращению контекста в текст и дезинтеграции – превращению текста в контекст [8, с.130-131].

Таким образом, водораздел между знаком, текстом и контекстом оказывается весьма размытым. Знак, текст, контекст выступают как,

взаимосвязанные, взаимообусловленные и взаимообратимые составные единого знакового континуума.

Библиография

1. Derrida J. Outwork: [Text] / J. Derrida // Derrida J. Dissemination; transl. by B. Johnson. – Chicago, 1981. – P.1-60.
2. Агеев В. Семиотика: [Текст] / В. Агеев. – М., 2002.
3. Бахтин М.М. К методологии гуманитарных наук: [Текст] / М.М. Бахтин // Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М., 1986. – С.381-393.
4. Деррида Ж. О грамматологии: [Текст] / Ж. Деррида. – М., 2000.
5. Золян С. Между миром и языком: к основаниям семиотики текста: [Текст] / С. Золян // МЕТОД: Московский ежегодник трудов из обществоведческих дисциплин: сб. науч. тр. Вып. 5: Методы изучения взаимозависимостей в обществоведении. – М., 2015. – С.250-264.
6. Керимов Т.Х. Постструктурализм: [Текст] / Т.Х. Керимов // Современный философский словарь. – М.; Бишкек, 1996. – С. 391-392.
7. Кузнецов В. Герменевтика и ее путь от конкретной методики до философского направления: [Текст] / В. Кузнецов // Логос. – 1999. – № 10(20).
8. Лотман Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста: [Текст] / Ю.М. Лотман // Статьи по семиотике и топологии культуры. – Таллинн, 1992. – С.129-133.
9. Марков Б.В. Знаки бытия: [Текст] / Б.В. Марков. – СПб, 2001.
10. Николаева Т.М. Текст: [Текст] / Т.М. Николаева // Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990.
11. Новоселов В.Г. Философское понимание и онтология знака: дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.01: [Текст] / В.Г. Новоселов; Новосиб. гос. техн. Ун-т. Новосибирск, 2009.
12. Пирс Ч.С. Как сделать наши идеи ясными: [Текст] / Ч.С. Пирс // Избранные философские произведения. – М., 2000. – С.266-295.
13. Усманова А.Р. Текст: [Текст] / А.Р. Усманова // Новейший философский словарь. Постмодернизм. – Мн., 2007. – С.647-648.
14. Шрейдер Ю.А. Логика знаковых систем / Ю.А. Шрейдер. – М., 1974.
15. Щирова И.А. Многомерность текста: понимание и интерпретация: учеб. пособ.: [Текст] / И.А. Щирова, Е.А. Гончарова. – СПб., 2007.

УДК 021.7:659.1

М. І. Недошівіна
(Дніпро)

РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ БІБЛІОТЕКИ

Розглянуто поняття, значення і види реклами в сучасному суспільстві, бібліотечну рекламу як засіб формування іміджу бібліотек.

Ключові слова: реклама, цілі реклами, імідж бібліотеки, книжкова виставка, види реклами в сучасному суспільстві.

Conditions the concept, significance and types of advertising in modern society, library advertising as a means of forming the image of libraries.

Keywords: advertising, goals of advertising, image of the library, book exhibition, types of advertising.

Рассмотрены понятие, значение и виды рекламы в современном обществе, библиотечная реклама как средство формирования имиджа библиотек.

Ключевые слова: реклама, цели рекламы, имидж библиотеки, книжная выставка, виды рекламы в современном обществе.

У сучасному інформаційному суспільстві спостерігається стійкий інтерес до теорії та практиці побудови індивідуального і колективного іміджу. Крім того, бібліотека зіткнулася зі значними труднощами в залученні масового читача. Тому питання поліпшення іміджу сьогодні як ніколи актуальні [1, с.208-216]. Імідж бібліотеки можна визначити як сформований у масовій свідомості емоційно забарвлений образ, який визначається відношенням суспільства до бібліотеки, її продуктів, послуг та ресурсів. Образ бібліотеки постійно змінюється. Якість цих змін залежить від діяльності колективу, керівництва бібліотеки, які повинні цілеспрямовано, систематично формувати імідж на основі наявних ресурсів. Одночасно імідж бібліотеки в суспільстві і соціальний престиж – авторитет, вплив, повага до бібліотечної справи і бібліотечної професії залежить від ставлення суспільства до бібліотеки, рівня вимог суспільства [8, с.50-55].

Теоретичними питаннями бібліотечної реклами займаються різні автори. Фундаментальними роботами є роботи О.О. Борисової і С.Г. Матчиної. О.О. Борисова найбільш повно визначила етапи планування рекламної кампанії, враховуючи всі специфічні особливості бібліотечної

реклами, також, автор окремо виділила і обґрунтувала термін «бібліотечно-бібліографічна реклама». У своєму практичному посібнику «Приваблива бібліотека або Що може реклама» С.Г. Матліна розглядає ті складові, які можуть залучити користувачів в бібліотеки [3, с.2-3].

У сучасному інформаційному суспільстві реклама – самий дієвий інструмент з інформування читача про багатство фонду, про широту послуг, що надаються, створення позитивного іміджу. Тому перед бібліотеками стоїть завдання освоєння процесу рекламування продуктів і послуг бібліотеки, створення професійної та ефективної бібліотечної реклами. Реклама дозволяє зробити бібліотеку доступною для всіх верств і категорій населення, сформувати розуміння її особливої ролі в суспільстві.

Термін «реклама» походить від латинського «reclamare» – «голосно кричати» або «сповіщати». Так на базарах і площах Стародавньої Греції та Стародавнього Риму більше 2000 років тому голосно викрикували і розхвалювали різні товари. Реклама в англійській мові позначається терміном «advertising», що в перекладі з англійської означає «повідомлення» і тлумачиться як залучення уваги споживача до продукту (товару, послуги) і розповсюдження рад, закликів, пропозицій, рекомендацій придбати даний товар чи послугу.

Існує велика кількість різних визначень реклами. Розглянемо деякі з них [2, с.14]. Відомий маркетолог Філіп Котлер дає таке визначення: «Реклама – будь-яка платна форма неособистого представлення і просування ідей, товарів і послуг конкретного замовника». Автори книги «Реклама в торгівлі» 1968 р. Д.В. Беклешов і К.Г. Воронов визначають рекламу так: «Реклама – це друковане, рукописне, усне або графічне повідомлення про особу, товар, послуги або громадський рух, що йде від рекламодавця і оплачений ним з метою збільшення збуту, розширення клієнтури, одержання голосів або публічного схвалення». Автори книги «Реклама: принципи і практика» У.Уеллс, Дж. Бернет, С. Моріарті дають таке визначення: «Реклама – оплачена неперсоналізована комунікація, здійснювана ідентифікованим спонсором і що використовує засоби масової інформації з метою схилити до чогось аудиторію чи вплинути на неї».

Цілі реклами постійно еволюціонізувались: безпосередньо стимулювалюти продажі (1920-1930); знайти і донести до споживача

«унікальну торгову пропозицію» товару (1940-1955); створити унікальний імідж бренду (1955-1960); позиціонувати бренд-створити для нього повідомлення, що відрізняє його від конкурентів в обраному сегменті ринку і максимально близьке для його цільової аудиторії (з 1970-х).

Розрізняють економічні і комунікативні цілі реклами: перші прямо спрямовані на покупку товару, другі – опосередковано. До економічних цілей реклами відносять [2, с.14]:

– підтримку збуту товару;

– формування потреб даного виду товару або послуги;

– переконання покупця придбати даний товар;

– стимулювання попиту на конкретний товар та стимулювання збуту;

– оголошення про пільгові угоди, розпродажі, зниження цін;

– скорочення термінів виведення на ринок нового товару або послуги;

– спонуку потенційних покупців до відвідування магазину, виставки.

До комунікативних цілей реклами відносять [2, с.14-15]:

– ознакомлення споживачів з новим продуктом, новою маркою або новим підприємством;

– підвищення рівня популярності продукту;

– вплив на звички при споживанні продукту;

– інформування споживачів (наприклад, про зміну цін);

– змінення іміджу в певному напрямку (модернізація, підвищення привабливості);

– пробудження цікавості, яке призводить людей в магазин навіть без наміру придбати продукт.

Основними видами реклами в сучасному суспільстві є [5, с.40-44]:

– корпоративна (іміджева) реклама. Реклама не окремого продукту або класу продуктів, а самої фірми. Метою такої реклами є демонстрація суспільству значення діяльності фірми для економіки країни в цілому або окремої галузі, її внесок у вирішення найважливіших завдань добробуту народу. Така реклама останнім часом часто з’являється як на телебаченні, так і в пресі;

– політична реклама. Реклама, що проводиться політичними силами (партіями, рухами, організаціями) або окремими політиками. Як правило, така реклама заповнює ЗМІ в період проведення виборів, а оскільки вибори в

нашій країні проводяться практично постійно – то така реклама постійно присутня в нашому повсякденному житті;

– соціальна реклама. Соціальна реклама стала останнім часом помітним явищем не тільки в рекламному бізнесі, а й в житті країни. Добре відома соціальна реклама, що нагадує про необхідність своєчасно платити податки, про допомогу пенсіонерам, благоустрій дворів і т.д.;

– промислова реклама. У цього виду реклами мета одна – отримати запити на машини і обладнання, налагодити співпрацю в галузі кредитно-фінансових відносин. У таких рекламних зверненнях відводиться місце спеціальному поворотному купону, в якому передбачена можливість викласти питання, що виникли у споживача, і даються всі необхідні реквізити фірми-продавця або фінансового установи.

З метою формування позитивного іміджу бібліотеки та інформування користувачів про продукцію і послуги, Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія докладає зусиль для реалізації на практиці всіх наявних засобів реклами.

Основна вікова категорія користувачів, що обслуговуються в Дніпропетровській обласній науковій універсальній бібліотеці імені Первоучителів Кирила і Мефодія – молодь та дорослі від 18–70 років. Щоб залучити в бібліотеку якомога більшу кількість читачів, бібліотекарі проводять масову роботу з молоддю та дорослими. Масова робота розділяється на індивідуальну, групову та масову (фронтальну) [7, с.5]:

– індивідуальна робота проводиться при записі в бібліотеку. Це – заповнення анкети формуляра, з метою дізнатися читацькі уподобання дитини і його інтереси; екскурсія по бібліотеці, в ході якої він може познайомитися зі структурою бібліотеки, змістом фонду, його галузевою характеристикою і т.п.;

– групова робота передбачає задоволення культурно-інформаційних потреб невеликих колективів (груп) користувачів, об'єднаних спільними інтересами;

– фронтальна (масова) будується таким чином, щоб задовольнити культурно-інформаційні потреби, які характерні для більшості користувачів і

«некористивачів» бібліотеки. Така робота допомагає привернути їхню увагу до бібліотеки, читання, конкретного документа.

Одним з видів бібліотечної реклами є виставкова діяльність. Під виставковою діяльністю бібліотек, перш за все, мають на увазі бібліотечну книжкову виставку. Принципами виставкової діяльності є [4, с.3]: реалізація загальнонаціональної культурної політики; створення позитивного іміджу бібліотеки в сприйнятті читача, громадськості; здійснення просвітницької і освітньої функцій, у тому числі через реалізацію виставкової програми; максимально можлива повнота видового охоплення фондів, представлених на виставках; проведення виставок різних типів, застосування принципу комплексності в їх організації, активний розвиток пересувних виставок; використання технічних засобів і новітніх технологій, у тому числі і з метою розширення аудиторії; створення комфортних умов для користувачів бібліотеки.

Книжкову виставку називають самим звичним атрибутом бібліотек, самої традиційною формою бібліотечної діяльності. На думку професійних бібліотекарів, книжкова виставка є візитною карткою бібліотеки. Книжкова виставка – публічна демонстрація спеціально підібраних і систематизованих творів друку та інших носіїв інформації, які рекомендуються користувачам бібліотеки для огляду та ознайомлення [6, с.11-12]. Головне завдання бібліотечної книжкової виставки – представити книги та інші види документів. Гарне оформлення, різні матеріали і аксесуари – це не мета, а лише засіб, що допомагає вирішити поставлене завдання: не затулити книгу, а навпаки, привернути до неї увагу. Книжкова виставка повинна стати частиною, а краще – основою цілого комплексу заходів, присвячених певній темі.

Так в Дніпропетровській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія проводяться такі книжкові виставки:

- в інформаційно-ресурсному центрі «Вікно в Америку» проводилась книжково-ілюстративна виставка «Якщо Ви бажаєте навчатися в США», на якій представлені довідники про навчальні заклади різного рівня акредитації та рекламні матеріали, що були надіслані американськими коледжами та університетами;

- на абонементі проводилась виставка-вшанування «Співець народної долі» до дня народження Тараса Шевченка. Документи виставки розкривають творчий та життєвий шлях генія нації, його спадок як письменника, художника, мислителя і борця за волю України.

В сучасних умовах, як і багато бібліотек України, Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія, має доступ в Інтернет, де в 2008 році був створений свій офіційний сайт, який, в свою чергу, виступає як реклама бібліотеки, по-новому розкриваючи її інформаційні можливості. При створенні сайту були враховані психолого-педагогічні принципи реклами для дорослих та молоді. Головне меню складається з: «Ласкаво просимо», «Історія бібліотеки», «Структура бібліотеки», «Графік роботи», «Правила використання», «Бібліотечні новини», «Доступ до Інтернет», «Партнери бібліотеки», «Дарунки бібліотеці», а також «Фотогалерія» [9].

Найбільш оптимальною формою розкриття бібліотечних ресурсів, забезпечення інтелектуального доступу до них є електронні каталоги бібліотек. Вони складають основну частку бібліографічного потенціалу Інтернет. В даний час – це найбільш цінний інформаційний продукт, який можуть запропонувати мережевого співтовариства бібліотеки.

В Дніпропетровській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія діють сьогодні електронні каталоги, які містять в собі бібліографічні описи книг, періодичні видання, окремі номери та бібліографічні описи матеріалів із періодичних видань (журнали та газети) з усіх галузей знань українською, російською та іноземними мовами, бібліографічні описи нот та грамплатівок, держстандарти та представлені такими базами даних та каталогами, як [9]:

– імідж-каталог, який являє собою електронну модель традиційного паперового генерального алфавітного каталогу, побудованого на основі оцифрованих (відсканованих) образів каталожних карток. Відскановані образи каталожних карток розташовуються відповідно до порядку розстановки карток в традиційному генеральному алфавітному каталозі;

– база-даних періодичних видань, яка містять в собі періодичні видання, окремі номери та бібліографічні описи матеріалів із періодичних

видань (журнали та газети) з усіх галузей знань українською та російською мовами;

– база даних Дніпропетровщина, яка містить в собі періодичні видання, окремі номери та бібліографічні описи матеріалів із періодичних видань (журнали та газети) з усіх галузей знань українською та російською мовами, пов'язанних з сучасним життям та історією Дніпропетровської області та Катеринославської губернії. Електронну базу «Дніпропетровщина» засновано 1 липня 1998 року;

– зведений каталог періодичних видань бібліотек м. Дніпро на поточний рік, що містить в собі періодичні видання провідних бібліотек міста з усіх галузей знань українською та російською мовами.

Основним напрямом рекламної діяльності бібліотеки є інформаційна реклама її ресурсів, інтелектуальної продукції і послуг. Очевидно, що користувачів бібліотеки цікавить не тільки сам факт її існування, але перш за все можливості задовольняти з її допомогою свої інтереси і потреби. Тому найбільш ефективними є рекламні повідомлення, що містять інформацію не тільки про бібліотеку, але і про її можливості, ресурси і послуги.

Серед форм такої реклами можна назвати відкритий доступ до фондів, організацію виставок, проведення масових заходів в стінах бібліотеки і т. п. Прикладом подібного призначення бібліотеки є проведені заходи, присвячені 180-річчю Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія: «Вітаю тебе, бібліотеко!», історико-краезнавчі дослідження розитку бібліотечної краю, а також проведення круглих столів та клубів таких як: «Історія розвитку бібліотечної справи на Катеринославщині. XIX – початок XX століття», «Історія будинку: від синагоги до Обласної бібліотеки», а також «Ріднокрай» та «Літературна вітальня» [9].

Таким чином, бібліотекою ведеться рекламна робота, по створенню позитивного іміджу установи, з використанням як традиційних форм реклами, так і залученням нових. Отже можна сказати, що рекламна діяльність як складова частина маркетингової політики бібліотеки сприяє утвердженню іміджу, формує громадську думку шляхом реалізації системи заходів, що встановлюють комунікативний зв'язок установи та різних категорій населення, органів управління, влади. Реклама дозволяє зробити

бібліотеку доступною для всіх верств і категорій населення, сформувати розуміння її особливої ролі в суспільстві.

Бібліографія

1. Алтухова Г.А. Основы библиотечного имиджа: [Текст]: учеб.-метод. пособие / Г. А. Алтухова. – М., 2008.
2. Бернадская Ю.С. Основы рекламы: [Текст]: учеб. / Ю.С. Бернадская, С.С. Марочкина, Л.Ф. Смотрова. – М., 2005.
3. Боровик Ю.В. Библиотечная реклама как средство формирования имиджа библиотеки: теоретические аспекты [Текст] / Ю.В. Боровик; БГУКИ // Белорусская национальная культура и личность: сб. матер науч. конф. – Мн., 2013. – С.10-16.
4. Книжкова виставка – візитна картка бібліотеки: [Текст]: метод. рекомендації / Упр. культури і туризму Харк. облдержадмін., Харк. обл. універс. наук. б-ка; уклад. Г.В.Бакаєва. – Х., 2010.
5. Мудров А. Н. Основы рекламы: [Текст]: учеб. / А.Н. Мудров. – М., 2008.
6. Панова Р. Положительный имидж: как его создать: [Текст] / Р. Панова // Библиотека. – 1997. – № 2. – С. 11-13.
7. Основные формы обслуживания читателей в библиотеке: [Текст]: методич. пособие / ЯОУНБ имени Н.А. Некрасова; сост. Т.В. Лукьянова; ред. Е.А. Кузнецова; отв. за вып. Н.В. Абросимова. – Ярославль, 2015.
8. Пашкова В. Вклад национальных библиотечных ассоциаций в формирование имиджа библиотеки в обществе и повышение престижа библиотечной профессии: [Текст] / В. Пашкова // Бібліотечний форум України. – 2007. – № 2. – С. 50–55.
9. Офіційний сайт Дніпропетровської обласної наукової універсальної бібліотеки імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.libr.dp.ua/.

УДК 316.37

В. И. Палагута

(Днепр)

ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЕДИНОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ: МИФ ИЛИ РЕАЛЬНОСТЬ

Розглядаються можливості формування єдиної національної ідентичності як політико-ідеологічний проект сучасної української влади та перспективи і об'єктивні перешкоди його втілення в українському суспільстві.

Ключові слова: національна ідентичність, націопобудова, нація, етнос, етнонація, мононаціональна модель, конструкціонізм.

The possibilities of forming a single national identity as a political and ideological project of the modern Ukrainian government, prospects and objective obstacles to its implementation in Ukrainian society are considered.

Key words: national identity, nation-building, nation, ethnos, ethnonation, mono-national model, constitutionism.

Рассматриваются возможности формирования единой национальной идентичности как политико-идеологический проект современной украинской власти и перспективы и объективные препятствия его реализации в украинском обществе

Ключевые слова: национальная идентичность, нациостроительство, нация, этнос, этнонация, мононациональная модель, констукционизм.

Темой настоящего рассмотрения является обозначение ключевых аспектов животрепещущей для украинского общества проблемы возможности формирования единой национальной идентичности. Проблема детально изучается различными направлениями гуманитарных наук, имеет давнюю историю и множество аспектов, а в условиях нынешнего глубочайшего кризиса всей системы украинского государственного нациостроительства она приобретает особую остроту и актуальность.

Известно, что современное украинское нациостроительство использует исключительно политическое конструирование национальной идентичности как долговременную стратегию, осуществляя ее всеми возможными политическими, идеологическими и законодательно-правовыми методами (порой весьма репрессивными), применяя при этом все возможности современных средств массовой информации и, опираясь при ее проведении, в первую очередь, на языковую политику и символическую политику. Последняя включает в себя политическое использование прошлого, и ориентируется на политику памяти, что задает определенный вектор исторической политики нациостроительства. В свете нынешних украинских реалий данные взаимосвязанные аспекты имеют самое непосредственное отношение, что актуализирует изучение проблемы, в общем виде формулируемую следующим образом: возможна ли в принципе единая национальная идентичность в многонациональном, многоэтничном украинском обществе?

В настоящей статье исследуется проблема возможности формирования единой украинской национальной идентичности. Основная цель статьи – изучение политико-идеологических устремлений по конструированию правящей власти единой национальной идентичности.

Необходимо здесь вспомнить, что более десяти лет тому назад известный американский ученый Самюэль Хандингтон в своей книге «Кто Мы?» в контексте изучения американской национальной идентичности писал: «Все общества в своем развитии сталкиваются с различными угрозами - и рано или поздно этим угрозам поддаются. Тем не менее, некоторым удаётся приостановить процесс подчинения и даже, хотя бы на время, обратить вспять увядание и оживить собственную идентичность» [13, с.18]. Для американского социального мыслителя проблема вызовов национальной идентичности интересовали в первую очередь в связи с множеством этнических, религиозных и лингвистических групп, проживающих в США и расширенные волны эмигрантов, наводняющих эту страну, для которых важно постоянно поддерживать психологическую идентичность для сохранения целостности американской нации. Такой опыт нациостроительства из множества этносов в США и вопрос, поставленный американским учёным, приобретает сейчас для украинского общества свою остроту и актуальность.

Но стало уже реальностью, что в современную эпоху глобализации возникают и приобретают особую значимость для любого общества такие типы *коллективной идентичности* как религиозная, цивилизационная, гендерная, фанатская, интернетная и другие типы коллективной идентичности.

Важно рассмотрение такого типа коллективной идентичности как национальная идентичность. На сложность рассмотрения этого типа идентичности указывает тот факт, что она тесно переплетается с этнической идентичностью, что мы рассмотрим далее. А отсутствие общепринятых четких границ разграничения понятий «этнос» и «нация», затрудняющих изучение национальной идентичности, и что, как правило, многие исследователи ее рассматривают как слитную этнонациональную идентичность, которая является определяющим фактором формирования

национально-этнического сознания, «национального духа» народа, как выразителя коллективного мировоззрения нации.

Во многом благодаря этой неясности открытым в социально-гуманитарных исследованиях остаётся вопрос, какой подход в наибольшей степени будет способствовать эффективности исследования механизмов формирования национальной идентичности как коллективного мировоззрения. В исследованиях проблемы национальной идентичности используются как правило три подхода при понимании нации – *примордиальный* (органицизм, почвенность, кровное родство), модернистский (ориентация на монолит политической нации и гражданственность) и *постмодернистский* (конструктивизм), где нация рассматривается в трёх вариациях – или как *воображаемое сообщество*, или как *дискурсивная формация*, или как *общегосударственный символ*.

К слову сказать, само понятие «национальная идентичность» равно как и понятие «этнонациональная идентичность» и его содержательное наполнение сейчас относится исключительно к сфере политики и идеологии, что позволяет правящей властной элите формировать по своему усмотрению *политику идентичности.* При этом культурная, научная, прежде всего, социально-гуманитарная общественность или играет на стороне власти или оставлена не у дел. Это в равной степени (за редким исключением) относится и к мировому опыту отношений политики и социально-гуманитарной науки. Но как показывает мировая культурно-историческая практика – это опасная во всех отношениях игра с огнём.

И как отмечает известный философ О. Аронсон, что в нынешних условиях существования общества не только «нация заполняет собой пустоту, оставшуюся после искоренения общин и родства, переводя эту потерю на язык метафоры, то мы готовы нечто подобное сказать и об этносах. Только если нация- способ политического стирания общности ради формирования «общества», следы которого надо искать в метафорах политики, то этнос (этничность) – подобное же стирание, осуществляемое средствами науки» [2, с.145].

Сейчас уже можно утверждать, что нынешняя украинская правящая политическая элита с помощью своих политических, идеологических и административных институтов власти повсеместно проводят политику

идентичности на основе одной – мононациональной базисной модели, используя чисто модернистский подход, ориентированный на целостность и однородность мононациональной идентичности как характеристике формирования политической нации. Но просвещенная Европа уже давно прошла этот путь развития национальных государств [15] и отказалась от этой уже архаической модели. И стоит ли сейчас украинскому государству и обществу в эпоху глобализации и массовой миграции населения повторять этот, уже пройденный предыдущими обществами путь развития?

Достаточно упомянуть здесь, что этот уже изрядно устаревший модернистский подход открывает неограниченные возможности для всевозможных манипуляций с историей и исторической памятью в угоду тем или иным политическим амбициям и интересам. Это, в свою очередь, позволяет героизировать и приукрашивать одни исторические события и замалчивать, игнорировать, а порой и грубо фальсифицировать другие.

Исходя из данных рассуждений, зададим себе вопрос – какое значение для украинского общества на нынешнем этапе его становления имеет национальная идентичность, и существуют ли ее онтологические основания?

Так, общеизвестно, что само понятие «национальная идентичность» родственно понятию «нация» и является полисемантической конструкцией, в которую в той или иной степени включены и государственная, и гражданская, и этническая, и социокультурная, и языковая составляющая. Как говорил известный политический философ Дж. Джозеф: «Национальная идентичность – это означающее означаемого, которое существует только как желание, воля. Когда это желание становится настолько сильным, что достигает критической массы в предполагаемой нации, означаемое (нация) *становится* реальностью, насколько означаемые вообще бывают реальными» [5, с.31-32].

В этом определении особенно подчеркивается конструкционистский (он по своей сути несколько отличается от социального конструктивизма, но в данном аспекте мы не делаем принципиальных различий) характер национальной идентичности как конструкта, гипостазированного концепта, практически не существующего в реальности подобно физическим объектам. Об искусственном, конструкционистском характере национальной идентичности говорит и известная американская исследовательница

Л. Гринфельд: «Национальная идентичность не есть идентичность общая (generic), она есть идентичность специфическая (особая). Образование идентичности как таковой может быть психологической необходимостью, склонностью человеческой натуры. Образование национальной идентичности таковой необходимостью не является. <> Национальная идентичность дает организующий принцип, применимый к различным факторам, которые этот принцип затем наделяет значением, превращая их в элементы специфической идентичности» [4, с.17-18].

В этом смысле, сама идея национального единения как организующего и мобилизационного фактора, обладает важнейшим потенциалом для современной социальной и политической жизни, что украинские реалии наглядно продемонстрировали совсем недавно – в 2014 году. Природа социального конструкционизма такова, что помимо реально существующих физических объектов и социальных институтов, существует масса предметов и явлений, не имеющих своих непосредственных носителей, или находящихся с ними в опосредованной связи. Но парадокс здесь заключается в том, что в определенный момент им начинают приписывать дополнительные значения, актуализирующие их смысловой потенциал. Поэтому, предстоит обратиться к существующим подходам в концептуализации нации и национальной идентичности.

Как уже говорилось ранее, в социально-гуманитарных науках выделяется три основных подхода к исследованию наций и национальных идентичностей: примордиальный (органицизм), модернистский (технологический) и постмодернистский (конструктивистский) [8, с.15-17]. Примордиализм определяет нацию как объективную реальность этноса, «почвы», окончательно сформированную в эпоху возникновения буржуазных отношений, где всегда присутствуют неотъемлемые ее характеристики в виде общей территории, языка, культуры, традиций. Такое понимание нации позволяет определить национальную идентичность (отсюда получает свое развитие изучение специфики *национального характера*, *национальной психологии*, *народной души*, где роль языка определяющая) как коллективное чувство общности и духовной близости.

Модернистский подход (в некоторых научных источниках он именуется как технологический) трактует нацию как результат формирования

современных бюрократических государств и его социальных и политических институтов, нации сформировалась во многом благодаря промышленной революции, общегосударственной системы всеобщего образования, книгопечатания, типографского дела, всеобщей системы здравоохранения и социальны прав и гарантий граждан. А национальная идентичность определяется как маркер политической нации, где верховенствует всеобщее право и закон, и реализуются гражданские права всех и каждого, и на первые роли выходит гражданская идентичность индивида. При таком подходе национальная идентичность фактически преобразовывается в *национально-гражданскую идентичность*.

И наконец, постмодернистский (конструктивистский) подход к пониманию нации, одним из родоначальников которого является Б. Андерсон. В данном подходе национальная идентичность рассматривается как своеобразный индикатор, который определяет отношение индивида к нации как *воображаемому* политическому сообществу, без обязательной привязки к тем характеристикам, которые были выделены в предыдущих подходах [1]. Вернее, они являются вроде бы и необходимыми, но явно недостаточными.

Но известный британский политолог и социолог Б. Андерсон был далеко не единственный, кто в своих исследованиях нации и национальной идентичности применял конструкционистский подход. Так, такие известные ученые как Э. Геллнер [3], Э. Хобсбаум [14; 15], упоминавшийся ранее Дж. Джозеф и многие другие исследователи применяли различные элементы конструкционизма в своем понимании нации и национальной идентичности. Специфика данного подхода заключается в том, что он использует язык, прежде всего дискурс и дискурсивные практики, но не как всего лишь *словесное описание* социальной реальности, но как *со-творение* или созидание того, что получило концептуальное оформление у М. Фуко как «дискурсивная формация». Дискурс является практикой, «которая систематически формирует объекты, о которой они (дискурсы) говорят» [12, с.50].

Если речь заходит о политике, то дискурс задает властные отношения, то есть имплицитно содержит в себе практически все элементы политической структуры. Это в первую очередь касается и таких важнейших элементов как

представление о нации и национальной идентичности. Особенность конструктивистского подхода заключается в том, что, «главной «конструирующей» силой становится не индивид, не познающий субъект, а общество, точнее система социальной коммуникации, подчиняющая себе индивидуального субъекта и растворяющая его в себе» [11, с.30].

Этот подход ориентирован не только на понимание возрастающей роли социальной коммуникации в современном обществе, но и на конструирование благодаря речи, речевым практикам и нарративам национальной идентичности, придание ей как бы онтологического статуса. Она есть, поскольку существует в виде предлагаемого индивиду представления как один из компонентов социальной реальности, и который задействуется на данный момент. Национальная идентичность может конструироваться любыми современными средствами, а коммуникационные возможности сейчас неисчерпаемы – это и Интернет, и социальные сети, и всевозможные масс-медиа, прежде всего телевидение. Тот, кто их монополизирует, тот и может продуцировать, и пропагандировать определенные представления о нации и национальной идентичности, исходя из своих первоочередных и долгосрочных интересов. И в этом смысле «вряд ли бы сегодня к понятию идентичности было приковано такое внимание философов, ученых, публицистов, политиков, если бы его не снабдили предикатом «национальная».

Используя понятие «национальная идентичность» как познавательный и практический (политический) конструкт, большинство из его адептов берутся за создание всеобъемлющих концепций «национального бытия», «национального самосознания», «национальной идеи» [9, с.158]. Сейчас национальная идентичность становится объектом всевозможных манипуляций и ориентиром для конструирования сомнительных умозрительных моделей, провоцирующих раскол на межнациональной почве в украинском обществе.

В конце прошлого века был заявлен еще один подход, резонирующий и расширяющий конструктивистский подход к изучению нации и национальной идентичности, а именно трактовка *нации как всеобщего символа*. Автор этого подхода К. Вердери утверждала, что в символе нации сходятся множество силовых линий политического, идеологического и

социального плана и его использование создает условия воспроизводства символов нации и национальной идентичности. Иначе говоря, нация как символ созидает различные идеологические, политические и психологические конструкции, очень легко адаптирующиеся к массовому сознанию посредством всевозможных средств визуальных и дискурсивных практик, и которые программируют поведение обычных граждан. Постоянная включенность индивидов создает особого рода коммуникативное пространство, где созидается политическая и социальная реальность, и в которой пребывают все без исключения участники [8, с.124-127].

Это приводит к тому, что индивид, участвующий в многочисленных формах политико-идеологического дискурса, полностью им «захвачен», и все виды его личностной идентичности отходят на второй план, личностное я индивида, его индивидуальность растворена в социальной коммуникации и благодаря ей конструируется национальная идентичность. Именно такого положения вещей добивается современная украинская политическая элита и олигархические группы, содержащие и финансирующие украинские СМИ и многочисленный отряд блогеров-пропагандистов, которые способствуют максимальной политизации и разделения населения на «своих» и «чужих», культивирующих ненависть и враждебность.

Необходимо затронуть еще один аспект рассматриваемой проблемы – как влияет на формирование национальной идентичности этническая составляющая. Так, исходя из примордиального (органицистского) подхода к изучению нации, этнос исторически первичен. Но, если руководствоваться вторым подходом – модернистским, то нация формируется из одного или нескольких этносов, не являясь при этом высшей их стадией, нация – это продукт формирования институтов государства и гражданского общества, воплощая в себе идею *политической нации*.

Это очень точно выразила американская культуролог Л. Гринфельд: «Национальная идентичность часто использует этнические характеристики. Это очевидно в случае этнических национализмов. Однако следует подчеркнуть, что сама по себе этничность не имеет отношения к национальности. Этнические свойства представляют собой некий поддающийся организации сырой материал, которому можно придать сырой материал разнообразными способами» [4, с. 18]. Тем самым, этничность

представляет собой ресурс для конструирования национальной идентичности, но не более того, ее отождествление с этнической идентичностью, приводит к подмене единой национальной идентичности этнонациональной идентичностью. Как отмечает в этой связи Ю. Мёдова: «В науке отношение тождества этнической и национальной идентичности складывается в результате стремления той или иной этнической группы к господству во власти. В результате формируется *этнонация*, в которой этнос становится основой власти, его название переносится на название нации, а государство рассматривается как собственность одной этнической группы» [7, с. 120].

Поэтому глубоко ошибочна та политика идентичности, которая руководствуется постулатом о титульной нации, забывая при этом о том, что сконструировать этнически однородное государство в нынешних реалиях украинского общества невозможно. Так, еще в конце 20-го века и самом начале 21-го столетия известный этнолог В. Тишков, всесторонне изучая этничность, пришел к выводу, что «основным в феномене этничности является понятие *идентичности,* близкое по смыслу понятию *этническое (самосознание).* <> Мы рассматриваем групповую этническую идентичность как операцию конституирования «воображаемых общностей», основанных на вере, что они связаны естественными, и даже природными связями» [10, с.116].

«Этнификация» украинского общества привела и будет в дальнейшем приводить к многочисленным гражданским конфликтам, порождая таких этнических монстров как этноцентрическая идентификация, приводящая к закрытости и изоляционизму, этнодоминирующая идентификация, вытесняющая все другие типы идентификации, и самое вредоносное – этнический фанатизм как ресурс ненависти к людям другого этноса, языка, веры, культуры, традиций, понимания истории. И эта ложная этническая избранность в нынешних украинских условиях становится решающим фактором превращения «титульной» этнической общности в квазинацию, что приводит к ее *виртуализации*, что неминуемо влечет за собой поиск «чужого», «инакового», селекцию и присвоение «истории» и «исторического прошлого», «территории», что в конечном счете, создает устойчивый образ врага и превращает фактор войны в важнейшую характеристику современной украинской политики и идеологии.

По своей сути, в современном мире глобализации онтологический статус понятия этничность становится весьма проблематичным, оставаясь больше на позициях культурной идентификации по отношению к другим этническим общностям, но и как неисчерпаемый ресурс для проведения властью политики идентичности по макиавеллевскому принципу «разделяй и властвуй». Поэтому, и возникает такое положение вещей, о котором пишет М. Марусенко: «Сегодня в Украине в рамках одного унитарного государства существуют два этнических образования с отрицательной комплементарностью.

Один этнос, условно названный восточноукраинским, представляет собой осколок великорусского этноса, оказавшийся в составе другого государства. Второй этнос, также условно называемый западноукраинским, еще не закончил процесса своего государственного формирования. Но именно он сегодня приведен к власти и на государственном уровне навязывает свою волю первому этносу» [6, с.282-283]. С этим утверждением трудно не согласиться, анализируя сегодняшнюю украинскую государственную политику по многим вопросам межнациональных отношений, и, в первую очередь, – решению языкового вопроса. К тому же, формирование политической элиты и центрального аппарата государственного управления, особенно со времен президенства В. Ющенко стала прерогативой западноукраинского этноса.

Сейчас превалирует признание национальной идентичности как приоритета нациостроительства и как высшего принципа в политико-правовых и социокультурных отношениях. Деление украинского народа на национальное большинство и национальное меньшинство по языковому принципу, в котором западноукраинский этнос (составляющий абсолютное меньшинство) был выбран за *образец титульной нации*, является тупиком для развития украинского общества, ведет к дальнейшему расколу общества, предельно обостряя и без того существующий конфликт на языковой почве.

Политика идентичности, проводимая украинской политической элитой, скорее *имитирует*, чем реально выражает классический модернистский принцип монолитности и единства политической нации, что не способствует гармонизации взаимоотношений государства, гражданского общества и индивида, и делает практически невозможным конструирование единой

национальной идентичности в Украине. Напротив, единая национальная идентичность реализована во многих полиэтнических государствах (к примеру, в Бельгии, Финляндии, Швейцарии, Канаде и других), и где национальный суверенитет и национально-гражданская идентичность начинается с личностной идентичности конкретного человека.

Во многом долгосрочная стратегия подобной политики идентичности созвучна эстонской и латвийской национальной политике, разделяющая население по национальному и языковому принципу на граждан и неграждан, то есть людей первого и второго сорта. В этих прибалтийских странах конструируется так называемая политическая система «этнической» демократии, где всеми гражданскими правами пользуется только титульные нации – эстонцы и латыши.

Применяя конструктивистский подход к пониманию национальной идентичности, и рассматривая нацию как воображаемое сообщество, как дискурсивную формацию и как общезначимый символ, проясняются механизмы конструирования национальной идентичности и ее место в системе личностных идентификаций человека.

Но есть ли необходимость сейчас, в 21 веке, когда мир стремительно меняется благодаря процессам глобализации, формировать единую национальную идентичность? Так, в странах ЕС, куда Украина стремится, существует тенденция к конструированию *наднациональной* или *транснациональной* идентичности. Они основываются на плюрализме и толерантности к другим языкам, вере, культуре, традициям, историческому прошлому и исторической памяти, что является руководящими принципами жизнеустройства, и резко контрастирует с нынешними реалиями украинской действительности.

Исходя из проведенного краткого рассмотрения обозначенной проблемы, можно сделать вывод, что возможности формирования единой национальной идентичности при сложившемся положении вещей в украинском обществе представляются весьма сомнительными, эфемерными, лишенными глубинной онтологической основы и скорее являются мифом, который насаждается в украинском обществе действующей политической властью. На наш взгляд, никакими идеологическими и политическими

средствами в условиях современного украинского общества невозможно реализовать на практике единую национальную украинскую идентичность.

Библиография

1. Андерсон Б. Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма: [Текст] / Б. Андерсон. – М., 2001.
2. Аронсон О. Силы ложного. Опыты неполитической демократии: [Текст] / О. Аронсон. – М., 2017.
3. Геллнер Э. Условия свободы. Гражданское общество и его исторические соперники: [Текст] / Э. Геллнер. – М., 2004.
4. Гринфельд Л. Национализм. Пять путей к современности: [Текст] / Л. Гринфельд. – М., 2012.
5. Джозеф Дж. Язык и национальная идентичность: [Текст] / Дж. Джозеф // Логос. – 2005. – № 4 (49). – С.20–48.
6. Марусенко М. Языки и национальная идентичность: современные вызовы национальному единству и территориальной целостности: [Текст] / М. Марусенко. – М.: Научно-политическая книга, 2015. – 575 с.
7. Мёдова Ю. О соотношении этической и национальной идентичности: [Текст] / Ю. Мёдова // Философия и общество. – 2010. – № 4. – С.119-125.
8. Миллер А. Нация или могущество мифа: [Текст] / А. Миллер. – СПб., 2016.
9. Мосунова Н. Национопонимание: поиск объективных оснований и социальное конструирование: [Текст] / Н. Мосунова, Г. Корнев. – СПб., 2012.
10. Тишков В.А. Реквием по этносу: исследования по социально-культурной антропологии: [Текст] / В.А. Тишков. – М., 2003.
11. Труфанова Е.О. Субъект и познание в мире социальных конструкций: [Текст] / Е.О. Труфанова. – М., 2018.
12. Фуко М. Археология знания: [Текст] / М. Фуко. – СПб., 2004.
13. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности: [Текст] / С. Хандингтон. – М., 2004.
14. Хобсбаум Э. Все ли языки равны? Язык, культура и национальная идентичность / Э. Хобсбаум // Логос № 4(49). – 2005. – С.49-59.
15. Хобсбаум Э. Нации и национализм после 1780 г. / Э. Хобсбаум. – СПб.: Алетейя, 2017. – 308 с.

УДК 004.738:930.53+37

К. А. Прокоф'єва, Р. В. Кожанов
(Дніпро)

ГЕНЕЗА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ЯК НАУКИ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Розглядається виникнення й початковий етап розвитку науки про документ та закладання принципів професійної підготовки фахівців у цій галузі.

Ключові слова: документознавство, наука, освіта, фахівець, фахівець-документознавець.

An origin and initial stage of development of science dealing with are examined document and gobbing of principles of professional preparation of specialists in this industry.

Keywords: scientific discipline of documentation, science, education, specialist, a specialist is on documents.

Починаючи з середини XIX століття, спричинений зростанням національної самосвідомості в країнах Європи, відбувається значний підйом інтересу до історичних досліджень: підвищена увага до історичних творів як таких, з одного боку, і необхідність звернення до нових комплексів історичних документів – з іншого. Відповідно актуалізувалася й проблема спеціальної фахової підготовки для здійснення таких досліджень. Університетська освіта загального типу виявилася відверто недостатньою для цього.

Побіжно ця проблема постала як практична архівна. Насамперед вона була усвідомлена у Франції. Тут в результаті найбільшої в новочасної історії події – Великої французької революції (1789-92) відбулися зміни всієї політичної системи, зокрема адміністративного апарату та державних установ. Оскільки старі державні установи перестали існувати, тим самим виникли водночас можливість та необхідність збирання, зберігання, використання їх документів. Йшлося про архіви політичної системи, влади й адміністрації старого режиму, про документи політичних, адміністративних, релігійних установ всієї французької нації. Тоді ж з'ясувалася й нова

потреба – надання архівних документів – як надбання нації – в розпорядження громадян.

Історична освіта не могла вирішувати подібні завдання, постало питання про формування фахівця нового типу. У 1821 році в Парижі була створена Школа хартій. Її метою була підготовка архівістів і бібліотекарів – фахівців для роботи з величезним масивом документів історії середньовічної Франції. Саме тут в той час почали викладати палеографію, дипломатику, інші історичні дисципліни, що вважалися допоміжними, які дозволяли вести дослідницьку роботу з документами середньовічної епохи. З 1846 року кадри французьких архівістів формувалися переважно із випускників Школи хартій, з 1850 року це стало обов'язковим.

Слідом за Школою хартій подібні вищі школи створювалися в інших країнах Західної Європи. Зокрема в 1854 році у Відні німецький історик і ерудит Т. фон Зіккель (1826-1908) заснував Інститут австрійських історичних досліджень. Т. Зіккель провів кілька років у Парижі, навчаючись в Школі хартій. У створеному ним інституті особливо широко розвивалися дипломатика, палеографія та інші історичні дисципліни, пов'язані з критикою джерел. У 1856 році в Мадриді відкрилася Школа дипломатики під егідою Академії історії, в 1857 році – Школа палеографії та дипломатики у Флоренції під керівництвом Ф. Бонаїні (1806-1874), італійського ерудита і архівіста.

Керовані істориками-архівістами, в більшості своїй медієвістами, архіви ставали дослідницькими центрами історичної науки. Так, Ф. Бонаїні реформував архіви Тоскани і сховища державних архівів у Флоренції, Пізі, Сієнні, Луккі, бельгійський історик і архівіст Л.П. Гашар (1800-1885) – архіви Бельгії, англійський історик і архівіст Ф. Палграф (1788-1861) – архіви Великобританії. Це покоління вчених створило найцінніші описи великих за обсягом архівних фондів, чим відкрило можливості публікації документів, найбільш важливих для історії своїх країн. До того ж державні діячі того часу зрозуміли політичне значення публікацій джерел: їх роль у формуванні образу країни як серед її громадян, так і в європейському світі.

Становлення національних держав, розвиток ідей юридичних і цивільних прав особистості, зростання самосвідомості сформували новий підхід до документа, що на очах суспільства перетворювався на втілення

пам’яті історії. Провідні державні діячі, дбаючи про ідеї національної самоідентифікації, пов’язують з цим дбайливе, зацікавлене й професійне ставлення до історичних документів.

Все це дозволяє по-іншому подивитися на те, чим є архівознавча та джерелознавча освіта, відмінна від історичної університетської в традиційному сенсі. Зазвичай головний акцент робиться на знанні методів роботи з джерелами: палеографії, дипломатики, археографії, історичної метрології тощо. Отже створення Школи хартій у Франції, грандіозна суспільно-наукова ініціатива видання фундаментальної серії історичних документів («Пам’яток історії Німеччини, 500-1500» Monumenta Germaniae Historica (лат., скорочено MGH) з 1826 р.), діяльність російських просвітителів-меценатів (особливий тип інтелектуалів – зберігачів національної історичної традиції – «архівних юнаків» пушкінської доби) заклали основи концепції діяльності архівіста як фахівця найвищої кваліфікації, майстерного дослідника історичних текстів.

Однак те, що у першій половині XIX століття було головною професійною ознакою та предметом гордості професіонала-архівіста, історика, текстолога, в умовах кінця XIX – початку XX століть стало сприйматися критично. У центрі уваги такого типу фахівця перебувала країнознавча, вузькоспеціалізована модель. Орієнтованість на фундаментальне вивчення традиційних установ та їх діловодних матеріалів або актових джерел висувала вимоги до вузькоспеціальних, тісно пов’язаних з конкретним комплексом документації допоміжних історичних методик.

Історик-країнознавець, архівіст, дипломатист-текстолог, що знаються на конкретній проблематиці, не завжди в змозі піднятися до теоретичного осмислення професійних методик. Фахівець даного типу відчував великі труднощі, коли перехід від країнознавчої тематики до глобальних узагальнень опинявся за необхідне. Такий спеціаліст не готовий до теоретичного узагальнення накопиченого емпіричного досвіду. Про їхнє ставлення до історичного пізнання Л. Февр (1878-1956) писав: «Історія – це історія – така була відправна точка для її визначення» [2, с.11]. Неготовність до осмислення власної дослідницької практики поставила такого фахівця в критичну ситуацію.

«Нове століття, – писав про цю ситуацію в історичній науці А. Тойнбі, – окреслив своє поле дослідження, необмежене рамками однієї національності, і вчені змушені будуть пристосувати свій метод до інтелектуальних операцій ширшого масштабу» [1, с.20]. Становлення методології історії та відокремлення методів історичного дослідження від документознавчих як особливого предмета професійного освіти стало, починаючи з XX століття, характерною тенденцією формування нового професійного менталітету.

Бібліографія

1. Тойнби А.Дж. Постижение истории: пер. с анг.: [Текст] / А. Дж. Тойнби. – М., 1991.
2. Февр Л. Бои за историю: пер. с франц.: [Текст] / Люсьен Февр. – М., 1991.

УДК 007.316:77

О. М. Решетілова, О. Р. Козар

(Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Розглядається роль та місце інформаційної поведінки особистості у формуванні інформаційної культури, аналізується рівень впливу інформаційної культури на інформаційний простір.

Ключові слова: інформаційна культура особистості, інформаційний простір, інформаційна поведінка.

The role and place of information behavior of the individual in the formation of information culture is considered, the level of influence of information culture on the information space is analyzed.

Keywords: information culture of personality, information space, information behavior.

В умовах існування й розвитку глобального інформаційного простору, неймовірної насиченості інформацією та змін, які вимагають від особистості швидко отримувати, вивчати, аналізувати й використовувати велику кількість інформаційного матеріалу, дедалі актуальнішою стає проблема інформаційної культури.

Інформаційна культура особистості – одна зі складових загальної культури людини, сукупність інформаційного світогляду та системи знань і умінь, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність за

оптимальним задоволенням індивідуальних інформаційних потреб із використанням як традиційних, так і новітніх інформаційних технологій.

У межах культурологічного підходу інформаційна культура розглядається як спосіб життєдіяльності людини в інформаційному суспільстві, як складова процесу формування культури людства.

Оволодівання сучасними інформаційними технологіями передбачає одночасне виховання інформаційної культури особистості, почуття відповідальності, пов'язане із застосуванням новітніх технологій. Інформаційна культура особистості передбачає формування необхідних знань, ціннісних орієнтацій, умінь і навиків регулярно працювати з інформацією, оволодівати нормами і правилами поведінки в інформаційному середовищі [2, с.17].

Науковці виділяють наступні критерії інформаційної культури особистості:

- вміння адекватно формулювати свою потребу в інформації;
- ефективно здійснювати пошук потрібної інформації у сукупності інформаційних ресурсів;
- аналізувати інформацію та створювати якісно нову;
- запроваджувати індивідуальні інформаційно-пошукові системи;
- адекватно відбирати й оцінювати інформацію;
- володіти здібністю до інформаційного спілкування та комп'ютерною грамотністю [1, с.85].

Інформаційна культура людини особливо проявляється в інформаційній поведінці. Інформаційна поведінка передбачає систему цілеспрямованих дій та сукупність зусиль, що виконуються людиною для отримання, засвоєння, створення та використання нових знань, передачі та розповсюдження їх у суспільстві. Інформаційна поведінка характеризує активність особистості в процесі пізнання, її вміння орієнтуватися в інформаційному просторі [3].

Інформаційну поведінку зумовлюють інформаційно-технологічні можливості, надані суспільством особі, яка прагне реалізувати свої інформаційні потреби у навчанні, професійній діяльності та повсякденному житті.

Науковці прогнозують, що найближчого часу доля кожної конкретної людини залежатиме від того, наскільки вона здатна своєчасно знаходити,

отримувати, адекватно сприймати та продуктивно використовувати нову інформацію, а надалі це і нові знання, у своєму повсякденному житті. Рівень інформаційної культури відчутно впливає на успішність життєдіяльності особистості та розширює свободу дій людини. Високий рівень інформаційної культури особистості здатний забезпечити формування духовної, інтелектуальної, морально-етичної та політичної поведінки людини і суспільства загалом [1, с.139].

Сьогодні є всі підстави говорити про формування нової інформаційної культури, яка може стати елементом загальної культури людства. Нею стануть знання про інформаційне середовище, закони його функціонування, уміння орієнтуватися в інформаційних потоках.

В даний час уміння знаходити і використовувати інформацію впливають на соціальний статус такою ж мірою, як і здобута освіта, економічний і соціальний стан сім'ї та інші соціальні чинники. Можна передбачати час, коли умовою входження до інтелектуальної еліти стане рівень інформаційної культури особистості. Інформаційна культура людини поки що є показником не загальної, а, скоріше, професійної культури, але з часом стане важливим фактором розвитку кожної особистості [4].

Як висновок зазначимо, що сучасне суспільство висуває низку вимог до особистості стосовно рівня її інформаційної культури, серед яких:

- уміння адекватно формалізувати знання;

- адекватність інтерпретації формалізованих даних та використання нових інформаційних технологій у своїй життєдіяльності;

- спроможність ефективно використовувати сучасну комп'ютерну техніку та інформаційні технології, що сприяють формуванню парадигми інформаційної людини.

Таким чином, фундаментальний суспільний інтерес у цьому контексті полягає у формуванні світоглядної культури, стрижнем якої є інформаційна культура, яка органічно поєднує в собі культуру мислення й мовлення, культуру комунікацій, культуру організації праці, культуру роботи з інформацією у всіх її виявах.

Бібліографія

1. Близнюк М. Формування інформаційної культури особистості: [Текст] / М. Близнюк, М. Коляда. – К., 2000.

2. Кравець В.О. Питання формування інформаційної культури: [Електронний ресурс] / В.О. Кравець, В.М. Кухаренко – Режим доступу: http://www.e-joe.ru/sod/00/4_00/ku.html 8.
3. Миронова В.В. Інформаційна культура як основа загальної культури людини: [Електронний ресурс] / В.В. Миронова. – Режим доступу: http://mdgukid.at.ua/publ/informacijna_kultura_jak_osnova_zagalnoji_kulturi_ljudini/1-1-0-68.
4. Прудникова О.В. Інформаційна культура: концептуальні засади та світоглядний сенс: моногр.: [Текст] / О.В. Прудникова. – Х., 2015.

УДК 930.251

В. Б. Остапчук

(Київ)

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ

Розглядаються перспективи залучення електронних документів під час формування фондів особового походження в державних та місцевих архівних установах України в сучасних умовах.

Ключові слова: архів, електронний документ, аудіовізуальний документ, фонди особового походження.

Perspectives for attracting electronic documents during the formation of funds of personal origin in state and local archival institutions of Ukraine in modern conditions are considered.

Keywords: archive, electronic document, audiovisual document, funds of personal origin.

Пріоритетну роль у збереженні і трансляції ретроспективної інформації відіграє збереження і примноження архівних документів, у яких знайшла відображення історична реальність, що дозволяє реконструювати факти і події конкретного історичного періоду життя не тільки певного регіону, а й країни в цілому [1]. Як показує практика, документи організацій (як державних, так і приватних), якими комплектуються державні та місцеві архівні установи, не в повній мірі відображають значні громадські події чи події, що мали суспільний резонанс.

В такому випадку фахівці архівної справи самостійно починають збирати документи (ініціативне збирання), залучаючи громадські організації, звертаючись до громадськості і через засоби масової інформації або

розшукуючи учасників чи очевидців подій. Наповнення Національного архівного фонду документами особового походження сприяє персоніфікації, суттєво збагачує документальну базу відомостями про відомих людей, дозволяє майбутнім дослідникам відтворити певні події минулого, що в інший спосіб є практично неможливим [2]. Водночас різноманітність представленої інформації (паперові носії, електронні та аудіовізуальні документи тощо) й відсутність унормованих критеріїв її визначення, часто призводять до часткової або повної втрати безцінної інформації для нащадків [3].

Особливо ситуація ускладнилась сьогодні, в період тривалого карантину, що спричинений поширенням COVID-19. Саме нові виклики, призвели до активного пошуку шляхів, які направлені на пристосування до все більш складного правового середовища і тісного зв'язку з останніми інформаційними технологіями. Прикладом може слугувати етап відбору аудіовізуальних чи електронних документів, де все більша роль відводиться технічним показникам (при криптографічній перевірці, описуванні документів), або проблемі забезпечення постійного зберігання документів на цифрових носіях. Уже сьогодні існує гостра необхідність залучення спеціалістів з інших галузей при формуванні складових фонду особового походження та визначення ролі самого архівіста, за умови часткової передачі його функцій. Відповідно сучасному фахівцю архівної справи знадобляться або нові уміння, для можливості забезпечення процесів зберігання інформації, або делегування частини функцій засобам штучного інтелекту та автоматизованим системам чи іншим фахівцям, сконцентрувавши свої зусилля в напрямках, які неможливо автоматизувати.

Одним з таких напрямків є використання джерел, які раніше цікавили тільки вузьке коло фахівців. До цих ресурсів можна віднести аудіовізуальні документи, що в купі з цифровими технологіями створюють можливість для збирання та збереження максимально повної інформації про роль відповідних подій в житті певних видатних особистостей.

Використання інтернет-ресурсів також має значний потенціал при створенні фондів особового походження, але створює проблему перевірки достовірності великих обсягів інформації. Особливої уваги і контролю в такому випадку привертають «альтернативні новини» або «фейки». Вони

часто своєю кількістю вводять в оману, викривляють та забруднюють інформаційний простір, маскуючи правду. Хоча саме фейки іноді можуть спричиняти подальший розвиток подій в суспільстві, в такому випадку ці «підроблені новини» стають вже частиною реальної історії і повинні бути збережені.

На прикладі лише етапу відбору аудіовізуальних документів відбувається як збільшення відповідальності, так і отримання нових можливостей через використання сучасних технологій для реалізації поставлених завдань, до яких відноситься обмежена ємність обсягів сховищ, труднощі при обробці та класифікації великих масивів інформації. В результаті майбутній дослідник, що працює з фондами особового походження, зможе отримати таку кількість документів різного виду, яка ніколи раніше не могла бути доступною при використанні тільки паперових носіїв, що може зробити його практично свідком минулих подій.

Бібліографія

1. Рабчун О.С. Поняття та сутність інформатизації джерельно-інформаційного потенціалу архівних фондів особового походження у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: [Текст] / О.С. Рабчун, І.В. Рабчун // Теорія і практика сучасної науки: матер. Між нар. наук.-практ. конф., Дніпро, 24-25 лютого 2017 року. – Дніпро, 2017. – С.222-226.
2. Балишев М.А. Фонд особового походження О.М. Бекетова у Центральному державному науково-технічному архіві України (до 155-річчя від дня народження зодчого): [Текст] / М.А. Балишев // Архіви України. – 2017. – № 3-4. – С.130-139.
3. Робота з документами особового походження: [метод. посіб.]: [Текст] / Л.О. Драгомірова та ін. – К., 2009.

УДК 070.1:316

А. І. Макабула

(Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ МЕДІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Розглядається питання розвитку телекомунікацій та фейкових новин сьогодення та як запобігти оману у соціальних мережах.

Ключові слова: масові комунікації, телебачення, новини, «глибокі фейки», журналістика, мас-медіа, інформація, соціальні мережі, медіасистеми, фальсифікація.

The development of telecommunications and fake news of today and how to prevent deception in social networks is considered.

Keywords: mass communications, television, news, «deep fakes», journalism, mass media, information, social networks, media systems, falsification.

Процеси глобалізації й трансформації систем масової комунікації змушують нас надалі говорити не тільки про існування інформаційної індустрії, а й індустрії масової комунікації – індустрії впливу на людину, суспільство й цивілізацію.

Людина, як істота соціальна, потребує певного обсягу соціально значимої інформації, яка б дозволяла їй орієнтуватися в суспільних відносинах, конструювати власну картину світу. Інформування суспільства про події в країні і в світі, про політику, економіку, науку, культуру, внутрішнє життя людини, про всю багатоманітність дійсності стало іманентною ознакою телебачення, перетворює споживача інформації на очевидця подій. Актуальним є здійснення впливу на аудиторію з метою утвердження певного способу життя, політичних та соціокультурних цінностей. Мас-медіа є не тільки засобом вираження і формування громадської думки, але й способом естетичного осмислення реальної дійсності [2, с.81].

Телебачення – це своєрідна суспільна система, яка живе за законами соціуму. І тому, аналізуючи телебачення, слід виходи з його соціальної та культурної взаємодії із соціумом. Тим більше, що посилення взаємозв'язків культур у новому столітті буде здійснюватися на новітній технологічній базі, з використанням досягнень сучасної інформаційної революції, в умовах формування глобальних інформаційних мереж (телекомунікацій). Це відкриває додаткові можливості для діалогу всіх культур і водночас несе в собі загрозу уніфікації та вульгаризації культур, втрати їх самобутності. У цій парадигмі найбільш оптимально розглядати телебачення як соціокультурний феномен.

Медіа накладають відбиток на ритм щоденного життя окремої людини й календар публічних подій спільноти, правлять за важливий засіб зв'язку між владою та народом і між різними суспільними групами, великою мірою визначають уявлення індивідів і колективів про себе та про інших.

Телебачення стало основною «культурною зброєю» суспільства і головним творцем синтетичних культурних моделей. Оскільки більшість телестанцій спрямовані на одну і ту ж аудиторію і залежать від порівняно узагальнених, формалізованих і повторюваних типів програм та сюжетів, то ТБ можна трактувати як стабілізатора і транслятора соціальних моделей.

Таким чином, з одного боку, телебачення як соціокультурний феномен відіграє важливу роль у суспільній взаємодії, з іншого – виникає ціла низка проблематичних ситуацій щодо можливостей у нинішніх умовах здійснення впливу на аудиторію, діє багато чинників, які обумовлюють реалізацію можливостей або, навпаки, унеможливлюють її [3, с.21].

В сучасних медіасистемах люди можуть щодня стикатися з неправдивою та оманливою інформацією. Різниця між достовірними та неблагонадійними новинами на публічних форумах стала обговорюваною темою за останні кілька років.

У сучасний час його часто називають «фейковою новиною», термін «дезінформація» визначається як неправдива або недостовірна інформація, яка може поширюватися з метою обману тих, хто її читає.

Для кращого розуміння терміну «дезінформація» розглянемо приклад. На початку 2020 року в багатьох міфах з’явилися заголовки щодо передбачуваного лікування COVID-19, який зазвичай називають коронавірусом. Багато підставних тверджень було представлено як факт, включаючи ідею про те, що вживання червоного м’яса або кокосової олії може лікувати вірус.

Цей випадок дезінформації чітко розроблений для просування конкретного продажу фальшивого рішення для відчайдушного ринку. Такий вміст може завдати шкоди публічному дискурсу, впливаючи на людей шляхом впровадження недостовірної інформації, коли йдеться про політику чи їхній особистий добробут. Розвінчання таких заяв вимагає ретельного дослідження, перевірки фактів та криміналістики ЗМІ [1, с.2].

Джерела новин розвивають репутацію на основі якості та послідовності їхніх повідомлень, особливо коли йдеться про перевірку фактів та виважену перспективу питань. Існують як надійні, так і ненадійні джерела новин, і важливо визначити достовірність джерела і його змісту.

Протягом останнього десятиліття в соціальних мережах процвітала дезінформація. Хоча інформація про користувачів, включаючи їх демографічні показники та поведінку в Інтернеті, призначена для використання маркетологами, вона також може бути використана тими, хто бажає поширювати дезінформацію. Використовуючи ці дані, фейкові новини можуть бути розроблені так, щоб закликати основну аудиторію, заохотити справжнє залучення. Звідти вміст може швидко потрапляти в свідомість людини, отруюючи її небезпечною вірусною інформацією [4, с.2].

Таким чином, соціальні медіа розширюють охоплення відповідальних за дезінформацію. Кожна мережа соціальних медіа по-різному сприяє дезінформації, впливаючи на те, як люди вирішують питання, пов'язані з політикою, здоров'ям тощо.

На сьогоднішній день основна увага приділяється «глибоким фейкам» на основі впливу фальсифікованого відео політиків, громадських діячів та знаменитостей. Проте в наш час набагато небезпечнішою тенденцією, яку ми бачимо, є зростання обсягу «сфальсифікованих новин». Сфальсифіковане відео може вплинути на результати виборів, але в той же час громадськість настільки добре знає своїх представників в органах влади, що цікаво поспостерігати за тим, чи здатна фейкова інформація про них змінити їхній імідж в очах цієї громадськості [1, с.3].

З іншого боку, журналісти та диктори – це сфера, про яку дискутували набагато менше. Торговці фальшивими новинами уже створюють фальшиві веб-сайти, які виглядають ідентично реальним веб-сайтам великих інформаційних мереж, а також діляться фальсифікованими відеозаписами на екрані твітів, які нібито є висловлюванням визнаних журналістів.

Уявіть собі пряму трансляцію з акаунта в соціальних мережах, який дуже схожий на офіційний акаунт 1+1 або СТБ і зображує одного зі своїх звичайних дикторів у своїй звичайній студії, що обговорює щоденні новини. Раптом пряма трансляція переходить на останні новини про те, що сталася велика кібератака, яка призведе до краху банківської галузі протягом декількох годин, але що банкам було наказано заперечувати проблему. За короткий термін ці фейкові новини можуть стати цілком реальними, оскільки громадяни поспішають до банку, щоб забрати кошти.

Крім того, глибокий фейковий «прямий ефір» може оголосити, що триває серйозний теракт, і шукати когось, одягненого певним чином або з певним видом рюкзака, а також, що люди носять у своїх сумках осколкові бомби і мають намір підірвати їх у місцях скупчення. Неважко уявити бурхливі та трагічні наслідки.

Короткі відеоролики, що повідомляють про важливі новини, є основним елементом у соціальних мережах. Сьогодні більшість цих відео є справжніми, незважаючи на те, що вони можуть бути відредаговані помилковими способами.

Найпростіший спосіб боротьби з такою брехнею – порівняти їх із відомими довіреними архівами, такими як Інтернет-архів телевізійних новин.

Відеокліпи, стенограми які не відповідають нічому, що міститься в архівних записах, можуть бути позначені як підозрілі, тоді як ті, що співпадають, можуть бути прив'язані безпосередньо до фактичного моменту оригінальної трансляції, що дозволить користувачам побачити його в контексті та зрозуміти, чи під час редагування кліпу не видалили важливий контекст, що змінило його значення.

Звичайно, це не зупинить «глибоких фейків», але принаймні варто торкнуться питання фальсифікованих новин.

Поєднуючи все це, це лише питання часу, коли «глибокі фейки» будуть націлені на журналістів та дикторів, викликаючи абсолютно нові занепокоєння щодо довіри до журналістики в найгірший час. Проте, принаймні для світу ефірної журналістики та випусків новин, прості пошуки ключових слів у відомих довірених архівах, таких як Архів новин телебачення Інтернет-архіву, суттєво стримували б такі підробки, а також забезпечили б критичний контекст навіть для законних кліпів. Зрештою, цілком ймовірно, що жоден аспект суспільства не буде застрахований від експансії «глибоких фейків» [4, с.3].

Фейкових новин у соціальних мережах неможливо уникнути. Але ви можете допомогти зупинити поширення, критично думаючи. Підтримуйте здоровий рівень допитливості до прочитаного у вашій стрічці, розумійте, як платформи соціальних медіа контролюють те, що ви бачите, і використовуйте дослідницькі практики. Соціальні медіа – це потужний інструмент як для бізнесу, так і для приватних осіб.

Бібліографія
1. Конор С. Дезінформація – це загроза демократії у країнах, що розвиваються: [Текст] / С. Конор. – К., 2019.
2. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки: [Текст] / В. Кулик. – К., 2010.
3. Моль А. Соціодинаміка культури: [Текст] / А. Моль. – М., 1973.
4. Національний фонд демократії. Як дезінформація впливає на політику та громадськість: [Текст]. – К., 2018.

УДК 811.111:004

Т. Ш. Балтабаєв
(Дніпро)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Розглядаються особливості застосування комп'ютерних програм при перекладі науково-технічної літератури.

Ключові слова: лексика, переклад, граматика, література, програми, машинний переклад.

Features of the use of computer programs in the translation of scientific and technical literature are considered.

Keywords: vocabulary, translation, grammar, literature, programs, machine translation.

Рассмотрены особенности использования компьютерных программ при переводе научно-технической литературы.

Ключевые слова: словарный запас, перевод, грамматика, литература, программы, машинный перевод.

За останні 10-15 років характер роботи перекладача і вимоги до нього істотно змінилися. В першу чергу зміни торкнулися письмового перекладу науково-технічної, офіційної та ділової документації. Сьогодні вже недостатньо просто перекласти текст, користуючись комп'ютером як друкарською машинкою [2].

Замовник пред'являє серйозні вимоги до перекладеного тексту і розраховує на помітну економію часу і коштів при перекладі повторюваних або схожих фрагментів тексту. Відповідно, перекладач повинен не тільки досконало володіти рідною й іноземною мовами та глибоко вивчити обрану предметну галузь, а й впевнено орієнтуватися в сучасних інформаційних технологіях. Актуальність і необхідність вивчення особливостей перекладу

науково-технічних текстів пояснюють теоретичну значимість дослідження проведеного в даній роботі.

Для автоматизації своєї перекладацької діяльності лінгвісти використовують он-лайн-перекладачі, такі як Google, Transneed, он-лайн – словники Multitran, Lingvo, MrTranslate та інші он-лайн-ресурси. Багато компаній розробляють програми для автономного використання.

Окремо стоять CAT-системи, наприклад Transit, Promt, Trados, Wordfast, Across, Meta Texis, Star тощо. Вони знаходяться на значно вищому рівні на відміну від програм-перекладачів і порталів, які пропонують науково-технічний переклад он-лайн, однак, поступаються багатьом бюро перекладів [3].

Переклад був важливий завжди. Науковий прогрес дійшов до винаходу машинного перекладу, який багато в чому полегшив життя перекладачам. Звичайно, зараз існує величезна кількість недоліків і в такому винаході. Але ми повинні докласти всіх зусиль, щоб розвивати машинний переклад. І до цього є стимули. Можна виділити два основних стимули до розвитку робіт з машинного перекладу в сучасному світі.

Перший, власне науковий. Він визначається комплексністю та складністю комп'ютерного моделювання перекладу. Інші способи подолання мовних бар'єрів на шляху комунікації – розробка або прийняття єдиної мови, а також вивчення іноземних мов – не можуть зрівнятися з перекладом за ефективністю. Стрімкі потоки інформаційного обміну між високорозвиненими промисловими країнами, лавина науково-технічної документації, яка надходить від виробників товарів і сучасних технологій, вимагають абсолютно нового підходу до перекладу науково-технічної літератури [2].

Вихід один: максимально автоматизувати процес, залишивши людині його творчу редакційну частину. У цьому допомагає система машинного перекладу. Її параметри повинні задовольняти чотирьом основним вимогам: оперативність, гнучкість, швидкість, точність.

Оперативність машинних систем – це можливість постійного поповнення словникового запасу і створення нових тематичних словників. У цьому параметрі вони значно випереджають звичні друкарські видання різних словників.

Гнучкість – це можливість «грубої настройки» на конкретну предметну галузь (для цієї мети служать спеціалізовані словники) і «тонкої настройки» на конкретний текст, книгу або групу документів (модифіковані словники).

Швидкість – можливість автоматичного введення та обробки текстової інформації з паперових носіїв (система оптичного введення текстів – OCR-System).

Точність – стилістично і граматично правильна адекватна передача сенсу вихідного тексту мовою перекладу. Це найбільш вразливе місце систем машинного перекладу [1, с. 40].

Отже, машинний переклад є ефективним засобом для адаптації науково-технічних текстів іншою мовою, і саме це є головним при роботі. Далі, в результаті настройки на предметну галузь та інтеграції з іншими програмами обробки документів засіб машинного перекладу дозволяє автоматизувати отримання нового тексту. І нарешті, це унікальний гуманітарний інструмент, що дозволяє долати проблеми спілкування в системах, що працюють різними мовами.

Безсумнівно, засоби машинного перекладу ніколи не зможуть вловлювати всі смислові нюанси оригінального тексту. Відмінності в синтаксисі та семантиці, особливо між західними і східними мовами (скажімо англійською та китайською) занадто великі для цього. Навіть прихильники машинного перекладу визнають, що він здатний в кращому випадку передати основну суть документа. Але не можна забувати, що помилки часто трапляються і у звичайних перекладачів, тому наївно очікувати від комп'ютерної програми, що вона здатна виправити помилки оригіналу і видати грамотний переклад [1, с.20].

Безумовно, що мозок людини досконаліший за комп'ютер. Тому програма-перекладач – це, перш за все, інструмент, який дозволяє вирішити проблеми перекладу або підвищити ефективність праці перекладача тільки в тому випадку, якщо вона використовується раціонально.

Бібліографія

1. Казакова Т.А. Практические основы перевода: English-Russian: [Текст] / Т.А. Казакова. – СПб., 2001.
2. Коваленко А.Я. Общий курс научно-технического перевода: [Текст] / А.Я. Коваленко. – К., 2003.

3. Федоров А.В. Основы общей теории перевода: [Текст] / А.В. Федоров. – М., 1983.

УДК 82.09

А. А. Безродная, А. С. Киченко
(Черкассы)

ФАБУЛА И ФИНАЛ: О ЧЕХОВСКОМ ПРИЕМЕ СЮЖЕТОСЛОЖЕНИЯ

Проаналізована особливість поетики А.П. Чехова, пов'язана з організацією фіналу оповідання «Пари», де чеховський прийом розгортання фабули проілюстровано на прикладі двох редакцій оповідання як двох самостійних ідейних структур: новий фінал оповідання змінює його ідейний смисл на протилежний.

Ключові слова: ідея, прийом, поетика, структура, сюжет, фабула, фінал.

Analyzed the peculiarity of the poetics of A.P. Chekhov, connected with the organization of the finale of the story «Pary», Chekhov's method of unfolding the fabula is illustrated by the example of two editions of the story as two independent ideological structures: new finale of the story changes its ideological meaning to the opposite.

Keywords: idea, reception, poetics, structure, plot, fabula, finale.

Проанализирована особенность поэтики А.П. Чехова, связанная с организацией финала рассказа «Пари»,где чеховский прием развертывания фабулы проиллюстрирован на примере двух редакций рассказа как двух самостоятельных идейных структур: новый финал рассказа меняет его идейный смысл на противоположный.

Ключевые слова: идея, прием, поэтика, структура, сюжет, фабула, финал.

Изучению особенностей чеховского поэтического приема в области сюжета посвящена специальная глава в книге А.П. Чудакова «Поэтика Чехова», где внимание сосредоточено, прежде всего, на принципах организации «предметного слоя» повествования, «уплотнения» материала, «сосуществования» поэтических эпизодов, создающих художественную целостность рассказа [2, с.190-191]. В результате формулируется идея своеобразного чеховского «принципа обобщенности», когда «и фабула, и сюжет демонстрируют картину нового видения мира – случайностного, и случайностного … его изображения» [2, с.228]. Эти и другие проницательные

наблюдения исследователя получили многократное подтверждение и развитие в поэтологических работах В.Я. Звиняцковского, В.Б. Катаева, Э.А Полоцкой, И.Н. Сухих. Поэтическая структура чеховского сюжета, природа его целостности, органичности и обобщающего приема – сфера, достаточно изученная сегодня. Актуальную исследовательскую тему составляет «предметный мир» рассказов Чехова (А.П. Чудаков разрабатывает ее в книге «Мир Чехова. Возникновение и утверждение» [4]). Интерпретируется специфика изображения пейзажа, указываются истоки стилистической школы писателя: спектр научных интерпретаций тут весьма широк, и, тем не менее, замкнут на сюжетном приеме, опять-таки заметно «детализированном» и «усложненном» [3, с.12-15].

Однако есть у Чехова и еще один принцип организации сюжета, когда поэтическая «обобщенность» достигается при помощи приема сокращения повествования, не уплотнения эпизодов, а наоборот, их усечения и – как результат – переосмысления (переустройства) фабулы и внутренней идеи рассказа. Наше наблюдение в данном случае основано на особенностях редакторской работы Чехова (в частности, в связи с подготовкой собрания сочинений для издания А.Ф. Маркса в 1899 году). В большинстве случаев Чехов кардинально меняет финал повествований – многие его ранние рассказы, как известно, существенно сократились как раз за счет финального разрешения событий, приобретших эффект «открытости» и кажущейся идейно-художественной «неопределенности». Между тем, речь может идти лишь об «эффекте», оптической иллюзии незавершенности рассказа.

Творческий смысл сокращения повествовательного эпизода можно проследить на примере рассказа «Пари» (1888), представляющего уже «пост-юмористический» этап эволюции Чехова. Тем не менее, как и большинство ранних рассказов, «Пари» подвергается основательной *смысловой обрамляющей редакции:* от изменения названия до переорганизации сюжетного финала. Попытаемся определить суть такого приема сюжетосложения.

Первоначально рассказ публикуется в новогоднем выпуске суворинского «Нового времени» (1889, 1 января, с. 1-2) под заглавием «Сказка». Подобный рождественско-новогодний жанр со всей его внутренней специфичностью, как известно, виртуозно разработан и воплощен Чеховым,

начиная с «таинственного» «святочного фантастического рассказа» «Кривое зеркало» (открывающего, кстати, собрание Чехова в издании А.Ф. Маркса 1899-1902 гг.).

Рассказ «Сказка» 1888 года имеет три главы и, соответственно, три фабульных элемента: 1) заключение пари, 2) бегство студента из заточения и отказ от выигранных двух миллионов, 3) возвращение студента в дом банкира с просьбой о выдаче выигранных денег. Такое сюжетное размещение материала целиком соответствует святочному жанру с его неожиданными поворотами событий (бегство/возвращение), однако вызывает и некоторые критические вопросы и замечания. Например, один из самых внимательных и благожелательных читателей Чехова, Д.В. Григорович, «остался недоволен сказкой», прежде всего, по-видимому, ее идейным смыслом: «как будто это прославление денег… что они всё в жизни…» [1, с.666]. Можно полагать, что Чехов не из подобных идейных соображений, но лишь под влиянием жанровой тенденции разрабатывает фабулу «Сказки». Этим и объясняется тот факт, что десятилетие спустя «интересный рассказ» (оценка Чехова в письме А.С. Суворину 23 декабря 1888 г.) показался ему «не в меру холодным и суровым» и потребовал переработки.

В этом случае как раз и проявляется элемент переосмысления фабулы за счет смыслового редактирования текста. Во-первых, Чехов меняет название рассказа, полностью снимая его святочный антураж и выводя фабульное событие из сферы «сказочной» на уровень как бы «истинного» происшествия. Во-вторых, такой ход потребовал и более радикального вмешательства в текст: вслед за заглавием и незначительными изменениями (с точки зрения хода повествования) в первых двух главах, Чехов убирает третью главу (содержание ее см.: 1, с.564-566). Финал второй главы (бегство и отказ от денег) остается без изменений. Наконец, подобное сюжетное переустройство сместило, что очевидно, первоначальный идейный акцент рассказа на противоположный: сила честолюбивой натуры оказывается сильнее власти денег. Идейная концепция игры (без преувеличения, фундаментальная и смыслообразующая для литературы XIX века: Пушкин, Лермонтов, Толстой, Достоевский) совершенно по-иному проявляется в новой версии «Пари». Оказывается, что усечение финала в данном случае формирует если не новый текст рассказа, то, по крайней мере, новое его

восприятие. Контекстуальные связи его резче выступают на первый план, «поле текста» приоткрывает пушкинские, лермонтовские аллюзии игровой темы. Получается, что «Сказка» и «Пари» – рассказы с различной оптикой, нацеленной на традицию.

Речи нет, разумеется, об «улучшении», «поэтическом совершенствовании», «художественной отделке» рассказа и подобных оценках. В этом аспекте почти вся редакторская работа Чехова потеряла бы смысл. Задача писателя заключается в возможности творческого создания новой, параллельной версии фабулы «Сказки». В случае «Пари» (ср. также редакционные варианты «Толстого и тонкого», «В море», «Анюты», «На кладбище», пьесы «Леший» и т.д.) мы наблюдаем не технический, а сущностной прием, ведущий к переоценке внутренней структуры рассказа. Конечно, не исключено, что «зрелый» Чехов в 1899 году стилистически редактирует и дописывает (переписывает) фрагменты своей «ранней» прозы, безжалостно и часто безосновательно убирая из готовящегося собрания сотни рассказов. Но это лишь *малая часть* чеховской поэтической работы; *большая* ее часть связана с переосмыслением общей структуры повествования, с шагом от фрагментарной редакции рассказа к редакции фабульной. На примере рассказа «Пари» ярко видна сущность такого редакторского взгляда на текст.

Таким образом, наши наблюдения можно суммировать в следующих выводах. Поэтика чеховского рассказа основана на широком спектре приемов – от художественного суммирования и уплотнения материала до смыслового усечения, фабульной недосказанности повествования. В последнем случае наблюдается возможность оценки (и переоценки) различных фабульных версий и их финалов. Два разрешения сюжетного финала в «Сказке» и в «Пари» представляют две кардинально различные идеи рассказа. Прием Чехова в рассказе «Пари» – не исключение, а лишь один из многих вариантов смещения художественного взгляда (в данном случае – с «завершенной» жанрово мотивированной фабулы «Сказки» на структуру открытого финала «Пари»). Интерпретация идеи повествования в аспекте переустройства сюжета может в перспективе составить тему отдельного самостоятельного исследования. Как вариант, возможно также установление

идейных перекличек «Пари» с разработкой темы игры в русской литературе XIX века.

Библиография

1. Чехов А.П. Полное собрание сочинений и писем: В 30-ти тт. Сочинения. Т. 7.: [Текст] / А.П. Чехов. – М., 1985.
2. Чудаков А.П. Поэтика Чехова: [Текст] / А.П. Чудаков. – М., 1971.
3. Чудаков А.П. Рождение художественного мира Чехова: [Текст] / А.П. Чехов. Повести и рассказы / А.П. Чудаков. – М., 1984. – С. 3-22.
4. Чудаков А.П. Мир Чехова. Возникновение и утверждение: [Текст] / А.П. Чудаков. – М., 1986.

УДК 821.161.1

И. Н. Новоселецкая

(Черкассы)

ЧЕРТЫ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ СТРУКТУРЫ РОМАНА М. Ю. ЛЕРМОНТОВА «ВАДИМ»

Аналізуються структурні особливості раннього роману М. Лєрмонтова, зв'язки твору з літературним романтичним контекстом, наявність соціальної і моральної проблематики роману.

Ключові слова: контекст, структура, роман, соціально-історична проблематика.

Analyzes the structural features of M. Lermontov's early novel, the connections of the work with the literary romantic context, the existence of social and moral problems of the novel.

Keywords: context, structure, novel, socio-historical problems.

Поэтическое и прозаическое наследие М.Ю. Лермонтова всегда было предметом исследования литературоведов.

Романтические произведения Лермонтова наполнены глубокими размышлениями о человеке и обществе, о жизни и смерти, о любви и трагизме человеческих переживаний. Такое разнообразие тем и особенный художественный стиль автора всё ещё остается актуальным, изучается в аспектах литературного контекста лермонтовского творчества.

К сожалению, большинство прозаических произведений Лермонтова являются незаконченными. К их числу относится «юношеская повесть» «Вадим». Творческая история этого романа начинается в 1833 году, и он

является первым опытом молодого писателя в художественной прозе. Г.В. Москвин объясняет незаконченность романа следующими причинами:

– противоречие двух сюжетообразующих ситуаций: историческое событие (Пугачевское восстание) и личная драма героя;

– неполнота изображения и неразрешенность любовного конфликта;

– невозможность достижения идейной цели – преодоления ненависти через достижение любви [2].

Л.Б. Перльмуттер, наряду с другими литературоведами, говорит о том, что в прозаических произведениях Лермонтова отразились все черты романтического этапа русской прозы. В частности, в «Вадиме» прослеживаются особенности, уже наметившиеся в романтической поэзии Лермонтова. Таким образом, автор, по-видимому, чувствовал как традиционность темы романа, так и путей ее художественной разработки.

Учитывая романтический поэтический опыт Лермонтова, можно сформулировать задачу исследования структуры романа «Вадим» как романтического исторического повествования в его синтетической связи с готическим романом, традицией В. Скотта, Пушкина, русского исторического романа начала XIX века.

Впервые опубликованный в журнале «Вестник Европы» в 1873 году, роман «Вадим» с тех пор разносторонне исследован в трудах И.С. Чистовой, С.И. Родзевича, И.Д. Томашевского, Л.Б. Перльмуттера, В.В. Виноградова и др.

Первой проблемой, с которой сталкивается исследователь во время изучения произведения – определение жанра. Б.М. Эйхенбаум назвал роман «Вадим» «поэмой в прозе». М.А. Егорова и Л.И. Шевцов в работе «Поэтика готического в романе М.Ю. Лермонтова "Вадим"» находят черты готического романа. Но всё-таки большинство литературоведов определяют произведение Лермонтова и как романтический роман, и как исторический роман. Наиболее концептуальным мы считаем мнение С.М. Петрова, о том, что «Вадим» «…представляет собой особую модификацию исторического романа, отражение в своеобразной жанровой форме особенностей исторической обстановки в романтическом восприятии и истолковании Лермонтова» [6, с.144].

В своей статье «Лермонтов в работе над романом о пугачёвском восстании» И.Л. Андроников детально изучил источники и время написания романа. Автор статьи датирует роман 1833-1834 гг. Основой для написания произведения послужили эпизоды Пугачевского восстания 1773-1775 гг., услышанные Лермонтовым от его родственников Столыпиных и от соседей-помещиков [1, с.290]. С.М. Петров считает, что замысел романа возник у Лермонтова на фоне обострившихся социальных противоречий в крепостной России и революционной настроенности самого писателя в начале 1830-х годов [6, с. 142].

Многие литературоведы не раз отмечали двойственность сюжета «Вадима». Объяснением этому служит наличие в романе двух сюжетных линий, одновременно связанных друг с другом и вместе с тем разъединённых, не сливающихся: первая линия – личная история Вадима и любовная интрига, которая возникает в ходе событий, вторая – крестьянское восстание.

В центре первой сюжетной линии стоит главный герой – Вадим. Не смотря на «реалистичный» жанр исторического романа, герою присущи чётко выраженные романтические черты. Вадим – одинокий герой-мститель, который жаждет любви и справедливости, но не находит их. В «Вадиме» герой представлен зловеще и с характерным для романтиков акцентом на дефектах внешности: «горбат и кривоног», «синяя жила пересекала его неправильные морщины», «безобразен и отвратителен». В то же время автор наделяет его позитивными чертами: «лоб его был желт, как лоб учёного», «в глазах блистала целая будущность», «в глазах было столько огня и ума», чтобы компенсировать физическое безобразие внутренними качествами.

Образ Вадима ассоциируется у Лермонтова с проявлением неуправляемой, дьявольской силы. Лермонтоведы отмечают, что «демонический» образ характерный для всего его творчества. «Демоническое» описание Вадима обнаруживается ещё в начале романа: «уважали в нём какой-то величайший порок, а не безграничное несчастье, демона – но не человека» [4, с.276].

По мнению И.С. Чистовой, социально-историческая проблематика (тема крестьянского восстания) подчинена теме сильной личности, которая противостоит обществу [3, с.439]. Конфликт общества и индивида является одним из главных во всём творчестве Лермонтова.

Интересной является речь Вадима. Его монологам и репликам присуща резкость и экспрессивность, большая эмоциональная напряженность. Вадим часто прибегает к использованию морально-философских афоризмов и сентенций, сравнений и метафор. Его речь – это речь героя романтической поэмы. Ещё одной романтической чёртой в романе есть противопоставление образов. Так, например, Вадиму противопоставлена Ольга, как образы добра и зла – «демон» и «ангел».

Крепостническое дворянство Лермонтов изображает аморальным, жестоким и надменным. Именно их распутное и жестокое поведение по отношению к крестьянам, по мнению автора, послужило причиной восстания: «дворянство, потеряв уже прежнюю неограниченную власть свою и способы её поддержать, – не умело переменить поведения: вот одна из тайных причин, породивших пугачёвский год!» [4, с.283].

Изображая события пугачевского восстания, Лермонтов выдвигает на первый план его моральную сторону, обличив антигуманную и бесчеловечную сущность крепостного строя: «Каждая старинная и новая жестокость господина была записана его рабами в книгу мщения, и только кровь могла смыть эти постыдные летописи. Люди, когда страдают, обыкновенно покорны; но если раз им удалось сбросить ношу свою, то ягненок превращается в тигра; притеснённый делается притеснителем и платит сторицею» [4, с.282]. Именно народ в «Вадиме» выступает направляющей силой в большом историческом событии, затрагивающем судьбу всей нации.

Изображая восстание, Лермонтов прибегает к романтическому изображению и исторических событий. Бунт и расправу с помещиками он описывает как праздник, буйное веселье: «На широкой и единственной улице деревни толпился народ в праздничных кафтанах, с буйными криками веселья и злобы...»; «дворяне гибнут, надобно же игрушку для народа ... без этого и праздник не праздник! Вино без крови для них стало слабо» [4, с.304, 362].

Важно отметить, что в структуре романа соединяются лирическое и повседневно-бытовое начала. В пределах произведения переплетается язык условно-романтический, с оттенком приподнятости, свойственный поэтическим произведениям, и язык разговорной речи, который в некоторых

случаях сближается с диалектной лексикой (сцены с участием слуг, крестьян, казаков из отряда Пугачева). Использование разностилевой лексики, обусловило стилистическую неоднородность романа.

Таким образом, мы можем сделать вывод, что в романе «Вадим» Лермонтов сохраняет романтическую традицию. Исторические события изображены в духе романтизма, с его героем-бунтарём, одиноким и непримиримым с миром. Лексические и синтаксические особенности произведения также сохраняют отпечаток предыдущего поэтического опыта автора. Лексика преимущественно возвышенная, но с использованием живой разговорной речи, что создает стилистическую неоднородность романа.

Библиография

1. Андроников И. Лермонтов в работе над романом о пугачевском восстании: [Текст] / И. Андроников // Литературное наследство. М.Ю. Лермонтов: в 2 т. Т. 2 – М., 1948.
2. Лермонтов М.Ю.: [Текст]: // Энциклопедический словарь / Моск. гос. обл. ун-т, Ист.-филол. ин-т; гл. ред. и сост. И. А. Киселева. – М., 2014.
3. Чистова И.С. Проза Лермонтова: [Текст] / И.С. Чистова // Лермонтов М.Ю. Собр. соч.: в 4 т. / [редкол.: В.А. Мануйлов (отв. ред.) и др.]. Т. 4. Проза. Письма / [подгот. текста и примеч. И.С. Чистовой и др.]. – Л., 1981.
4. Лермонтов М.Ю. Сочинения: в 2 т. Т. 2: [Текст] / М.Ю. Лермонтов; сост. и комм. И.С. Чистовой. – М., 1990.
5. Перльмуттер Л.Б. Язык прозы М.Ю. Лермонтова: [Текст] / Л.Б. Перльмуттер // Жизнь и творчество М.Ю. Лермонтова: Исследования и материалы: Сб. 1. – М., 1941.
6. Петров С.М. Русский исторический роман XIX века: [Текст] / С.М. Петров. – Изд. 2-е. – М., 1984.

УДК 81-11:373.167

Э. Г. Галустян

(Черкассы)

КОНЦЕПТЫ «ВЕРА», «ЧЕЛОВЕК» И «ЦЕРКОВЬ» В ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА

(на материале религиозных паремий)

Аналізується функціонування паремій на релігійну тематику у мовній картині світу та відображення концептосфери «Релігія» у російській національній ментальності.

Ключові слова: концепт, мовна картина світу, релігія.

Analyzes the functioning of paroemias with religious topics in the linguistic world picture and the reflection of the conceptosphere "Religion" in the Russian national mentality.
Keywords: concept, linguistic world picture, religion.

В современной лингвистике, как указывает лингвист Елена Самуиловна Кубрякова [3], антропоцентрическая парадигма доминирует при изучении языковых явлений, поскольку «язык – это окно в духовный мир человека, в его интеллект, средство доступа к тайнам мыслительных процессов». В основе антропоцентрического подхода лежат учения Вильгельма фон Гумбольдта [2], Лео Вайсгербера [1], гипотезы лингвистической относительности Эдварда Сепира – Бенджамина Ли Уорфа [4], ряд антропологических и культурологических исследований картины мира, концептов, концептосфер. Функционирование паремий со словом на религиозную тематику – достаточно интересное явление в языке, нуждающееся в детальном изучении.

Ученые подчёркивают, что религиозность и вера являются одними из наиболее важных морально-этических ценностей русского народа, представляющих духовное свойство человека, верующего в Бога. Гнёзда паремий с опорными лексемами этой тематической группы, как правило, разветвлены, спектр применения таких поговорок и пословиц чрезвычайно широкий. Поэтому это является ценным материалом для языковедческих исследований.

Актуальность работы обусловлена усилением в русистике интереса к изучению языковой картины мира; растущим интересом к проблемам концептуализации мира и исследованию концептов, изучению глубин национальной ментальности сквозь языковою призму; интерпретации поговорок и пословиц как способа эмоционально-экспрессивного осмысления действительности и отображения субъективности в языке. Целью исследования является определить особенности лексем религиозной тематической группы в паремиях и, используя поговорки и пословицы, охарактеризовать религиозные образы, бытующие в народном воображении.

Каждый язык отражает способ восприятия и концептуализации мира тем или иным этносом, отличающимся своей историей, культурой, своими

ценностями. Единицей концептуализации в когнитивной лингвистике является концепт.

Концепт принадлежит к сфере сознания человека, это глобальная единица мыслительной деятельности, которая принимает участие в конструировании языковой картины мира.

Концепт отображает определенные элементы культуры в сознании человека, дает возможность культуре входить в ментальный мир человека, а человеку входить в культуру и в отдельных случаях влиять на неё.

Упорядоченная совокупность взаимосвязанных концептов называется концептосферой. Анализ контекстов, составляющих концептосферу, дает возможность расширить представление о концептосфере, исследовать этнокультурные особенности общества – его менталитет.

Ключевые концепты каждого народа выражены в пословицах и поговорках. Пословицы и поговорки принадлежат к лингвокультурологическим единицам, они представляют информацию, необходимую для изучения специфики национального и являются отражением опыта людей конкретной этноязыковой группы. Они реагируют на основные явления действительности, отражают мировоззрение народа, его жизнь и быт, традиции и обычаи.

Взаимосвязь действительности и человека отображается в языке в разных аспектах, в том числе и в концептуализации мира. В этой связи актуальным представляется изучение особенностей представления концептосферы «Религия» в русском языке. Указанная концептосфера достаточно разнообразно и разноплановo представлена в паремиях и является одной из наиболее актуальных в русской языковой картине мира.

Концептосфера «Религия» – многоуровневая иерархическая структура, на первом уровне которой выделяются три основные сферы: «Духовное», «Материальное», «Человек». Каждая сфера представлена различными концептами. К примеру, в сферу духовного входят вера, молитва, святость, грех, душа, Бог, а также помощники и противники Бога. Материальную сферу составляют церковь, монастырь, икона и др. Сфера человек представлена верующими и неверующими людьми, служителями церкви и др.

Данная концептосфера имеет важное значение, поскольку она является отражением внутреннего морально-нравственного мира человека.

Содержательная сущность этого концепта зависит от психофизиологических и социальных характеристик человека. По своему содержанию изучаемая концептосфера представляет собой комплексную, целостную функциональную мыслительную структуру, концептуальными центрами которой является Бог и вера.

Достаточно многочисленной является группа паремий, в которых акцентируются духовные ценности религиозного мира. В пословицах и поговорках подчеркивается «Вера» и её ценность, святость и действенность молитвы, оберегание души от греха, осуждаются грехи и нарушения Божьих заповедей.

Ключевым концептом религиозной материальной сферы является «Церковь». Среди массива паремий, в которых используется соответствующая лексема, выделяются две группы:

I – в которой сконцентрировано внимание на святости Божьего места;

II – которую составляют паремии, отображающие негативное отношение к церкви.

Концепт «Человек» встречается почти во всех исследуемых пословицах и поговорках. Это обуславливается сущностью религии, поскольку она формируется в человеческом обществе и является средством осмысления человеком своего существования.

Как правило, пословицы и поговорки отражают положительное отношение к верующим людям. Некоторые паремии фиксируют ироническое отношение к людям, которые предпочитают материальные блага духовным. Особенно иронией и сарказмом проникнуты пословицы и поговорки о представителях религиозного культа, в которых высмеивается алчность, аморальный образ жизни, сребролюбие и другие грехи попов, дьяков, монахов и др.

Таким образом, можно сделать вывод о том, что ключевые концепты каждого народа выражены в пословицах и поговорках. Пословицы и поговорки принадлежат к лингвокультурологическим единицам, они представляют информацию, необходимую для изучения специфики национального и являются отражением опыта людей конкретной этноязыковой группы. Они реагируют на основные явления действительности, отражают мировоззрение народа, его жизнь и быт,

традиции и обычаи. Пословицы и поговорки наделены незаурядной жизнеспособностью, поскольку им удалось пройти такую тщательную проверку временем.

Некоторые из них несколько изменились, отшлифовались, вместо диалектизмов начали употребляться литературные формы. И сейчас эти поговорки и пословицы воспринимаются нашими современниками как непревзойденные словесные образцы, выполняющие в речи этичную и эстетическую функции. Их словесная организация и содержание – залог дальнейшего функционирования. Пословицы и поговорки естественно входят во все виды словесного искусства. Кроме того, талантливые писатели, публицисты, ученые, политики сами создают оригинальные афоризмы.

Библиография

1. Вайсгербер Й.Л. Родной язык и формирование духа: [Текст] / Й.Л. Вайсгербер. – М., 2009.
2. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры: монография / В. фон Гумбольдт: [Текст] – М., 1985.
3. Кубрякова Е.С. О когнитивной лингвистике и семантике термина «когнитивный»: [Текст] / Е.С. Кубрякова // Вестн. Воронеж. гос. ун-та. Сер.: Лингвистика и межкультурная коммуникация. Вып. 1. – Воронеж, 2001. – С. 3–9.
4. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии: [Текст] / Э. Сепир. – М., 2001.

УДК 821.111.1

А. А. Безродная

(Черкассы)

ИРОНИЧЕСКИЙ ДИСКУРС РАННИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ А. П. ЧЕХОВА

Аналізуються особливості іронійного дискурсу ранніх творів А.П. Чехова, окреслюється загальна картина стилю автора раннього періоду творчості.

Ключові слова: іронія, дискурс, художній прийом, розповідь.

Analyzes the features of the ironic discourse of A. P. Chekhov's early works, outlines the overall picture of the author's style of the early period of creativity.

Keywords: irony, discourse, artistic technique, narrative.

Ирония как художественный приём используется писателями довольно часто, в зависимости от стиля и жанра, в котором самовыражается творец.

Наиболее меткие иронические выражения обретают славу не на одно десятилетие. Одним из авторов таких искусных выражений является Антон Павлович Чехов. Его произведения составляют большой интерес для литературоведов, но несмотря на это мы можем привнести и свой вклад в исследование следующей темы, а именно – «Иронический дискурс ранних произведений А.П. Чехова».

Для начала дадим определение понятию *иронии,* обратившись к литературоведческому словарю:

«Ирония (от греч. eigopeia – притворство, насмешка) – осмеяние, содержащее в себе оценку того, что осмеивается; одна из форм отрицания. Отличительным признаком иронии является двойной смысл, где истинным будет не прямо высказанный, а противоположный ему, подразумеваемый; чем больше противоречие между ними, тем сильней ирония. Осмеиваться может как сущность предмета, так и отдельные его стороны. Таким образом, характер иронии, объем отрицания, выраженный в ней, не одинаков; в первом случае ирония имеет значение уничтожающее, во втором — корректирующее, совершенствующее» [3].

Что же касается дефиниции *дискурса,* то единого определения не существует по причине многоаспектности самого понятия. Наиболее подходящими для данной темы исследования дефинициями мы выявили следующие:

1) в «Новейшем философском словаре» – «дискурс (франц. discour – речь) – в широком смысле слова представляет собой сложное единство языковой практики и экстралингвистических факторов (значимое поведение, манифестирующееся в доступных чувственному восприятию формах), необходимых для понимания текста…» [1];

2) в «Толковом словаре иностранных слов» Л.П. Крысина под «дискурсом» понимается «… речь, беседа как объект лингвистического изучения» [4];

3) в «Словаре иностранных слов» дискурс «[фр. discours – речь, выступление] – … речь, реальный (не учебный) текст…» [2].

Так проблема дискурса в литературе возникает ещё на стадии его конкретного определения.

Виды или типы дискурса А.А. Чернобров классифицирует по:

- тематике – образовательный, медицинский, религиозный, музыкальный и т. д.;

- источнику или сфере распространения – дискурс власти, молодежный дискурс, интернет-дискурс и т. д.;

- цели – учебный, исследовательский, манипулятивный, фатический и т. д.;

- стилю – иронический, возвышенный, поэтический и т. д.;

- уровню – профессиональный и профанный [5].

В связи с данной классификацией мы можем рассматривать иронический дискурс как стиль повествования А.П. Чехова. Для данного исследования мы обработали произведения всего раннего периода творчества А.П. Чехова, а именно – с 1880 года по 1884 год.

В рамках иронического дискурса можно рассматривать все ранние повествования А.П. Чехова, но в нашей работе мы бы хотели определить главные особенности такого типа дискурса на примере нескольких произведений писателя, которые вошли в сборник «Сказки Мельпомены». Это первый изданный сборник, опубликованный в 1884 году под псевдонимом Антоша Чехонте. В его состав входят шесть рассказов о жизни служителей искусства. Особенности иронического дискурса трёх из этих рассказов мы проанализируем на следующих трёх уровнях:

1) на уровне целого текста;

2) на уровне описаний героев автором и самими героями;

3) на уровне диалогов или обращений героев друг к другу.

Наиболее раннее произведение из «Сказок Мельпомены» – «Жёны артистов», написанное в 1880 году, в целом представляет собой иронию над артистами разных видов искусств, которые эгоистично возвышают свои творения, забывая о помощи и жертвах их жён. Вот как описывает автор главного героя Альфонсо Зинзага, который считает, что его великий талант обязательно прославит его имя на весь мир: «… молодой романист, столь известный… только самому себе и подающий великие надежды... тоже самому себе...» [6, с.72]. В финале рассказа Чехов обращается к читательницам, тем самым подтверждая своё отношение к изображаемым артистам: «Знаете что, девицы и вдовы? Не выходите вы замуж за этих артистов! «Цур им и пек этим артистам!», как говорят хохлы...» [6, с.85].

«Он и она» – произведение, написанное Чеховым в 1882 году, о супругах, которые «кочуют» по всем столицам Европы. «Она» – известная артистка, «он» – её слуга. Начало рассказа построено на описании этой пары так, как её видят посторонние люди, но интерес составляет его продолжение – письма супругов о друг друге. В своих записях они унижают друг друга в глазах читающего: он называет её «мегерой», «уродом», «обрюзглой», «неряшливой», «пьющей», «невежливой», «капризной», «непостоянной», «тысячу раз испорченной женщиной» [6, с.276-278]; она же тоже не скупится на оскорбления, называя его «некрасивым и несимпатичным», «пьяным как сапожник», «нигде не закончившим курса», «лентяем», «вечно оборванным» [6, с.279-280].

Несмотря на такие громкие уничижения, герои находят мелкие моменты, детали, за которые позволяют всё же любить, восхищаться и оставаться вместе. Он влюбляется в неё, когда она начинает петь и становится замечательной актрисой: «Посмотрите, какая она актриса! Сколько глубокого смысла кроется в каждом движении», когда они присутствуют на балах или обедах и «из ощипанной утки она делает павлина» [6, с.279]. Она любит его за то, что «он не трус и не боится людей» и «за его дерзость она заплатила браком с ним» [6, с.280]. Вся их супружеская жизнь построена на ироническом противопоставлении чувств и эмоций.

Не менее интересен для исследования рассказ «Барон», написанный А.П. Чеховым в 1882 году. Это история о «маленьком» человеке, Бароне, «маленького, худенького старикашки лет шестидесяти» [6, с.406], который так и не осуществил свою заветную мечту – играть в театре Гамлета. Из-за своей несмелости в молодые годы он упустил эту возможность, но всё равно был покорным слугой искусства и работал и жил в театре, но этого, конечно, никто не ценил. Часто Барон становился предметом насмешек, «служит мишенью для большинства закулисных острот и каламбуров… он не ответит», «жалкое он создание!» [6, с.408]. Он жил театром, переживал за каждый монолог актёров, знал их наизусть, раздавал советы, «усердней его трудно найти кого-либо во всем театре» [6, с.409].

Но Барон был достаточно нервным, особенно, когда давали Шекспира. В такой вечер случился с ним скандал, когда во время представления ему не понравилось как декламирует Гамлета рыжий молодой актёр и он начал

выкрикивать, бранить его и раздавать советы, а потом и вовсе сам задекламировал и «этот голос был бы голосом Гамлета настоящего, не рыжего Гамлета, если бы на земле не было старости» [6, с.412]. Так рассказ построён на ироническом восприятии людьми, возможно невероятно талантливого, Барона и на комические ситуации, в которые он попадал, тем самым вызывая смех и неуважение окружающих.

Таким образом, проанализировав несколько ранних произведений А.П. Чехова, мы увидели, что ирония как художественный приём реализуется на уровне текста, высказываний, фраз, словосочетаний, тем самым создавая общую картину произведений. Каждый рассказ наполнен различными средствами выражений, которые собственно и транслируют иронию. Всё это даёт материальную основу для изучения иронического дискурса на научном уровне.

Библиография

1. Новейший философский словарь: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru.
2. Словарь иностранных слов: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru.
3. Словарь литературоведческих терминов: [Текст] / ред.-сост. Л.И. Тимофеев, С.В. Тураев. – М., 1974.
4. Толковый словарь иностранных слов: [Текст] / сост. Л.П. Крысин. – М., 1998.
5. Чернобров А.А. Типы и жанры дискурса в лингвистике и философии языка: [Электронный ресурс] / А.А. Чернобров. – Режим доступа: https://cyberleninka.ru/article/n/tipy-i-zhanry-diskursa-v-lingvistike-i-filosofii-yazyka/viewer.
6. Чехов А.П. Собрание сочинений: в 12 т. Т. 1: Рассказы: [Текст] / А.П. Чехов. – М., 1960.

УДК 82.0

Д. В. Ткаченко

(Черкаси)

РОМАН-АНТИУТОПІЯ: ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ

Розглядається особливості жанру антиутопії у сучасній світовій літературі, коротко описано ключові концепції анти утопії в сучасному літературному процесі, проаналізовано наукове вивчення жанру антиутопії.

Ключові слова: антиутопія, утопія, роман.

Features of the genre of anti-utopia in modern world literature are considered, key concepts of anti-utopia in the modern literary process are briefly described, scientific study of the genre of anti-utopia is analyzed.
Keywords: anti-utopia, utopia, novel.

У XX столітті серед письменників та серед читачів був надзвичайно популярний жанр «антиутопії». Суспільно-історичні процеси, зв'язок з тогочасною реальністю – характеристики, які є цікавими для читачів незалежно від часу. Антиутопія розвінчує стандарти утопічних творів. Деякі науковці, зокрема [1-6], вважають, що антиутопічній традиції не менше 2500 років, а з'являтися вона почала з появою державних інститутів.

У 1960-х роках у радянській та англомовній літературі з'являється термін «антиутопія». Деякі вчені розрізнюють антиутопію і дистопію. Дистопія – це «перемога сил розуму над силами добра», антиутопія – відмова від ідеалів утопії, антиутопія надає більше свободи героям. Термін антиутопія є більш поширеним.

Дистопія – прояв ідеально поганого суспільства, прояв ще не існуючого зла, абсолютного зла. Варто зазначити, що в Є. Замятіна і Дж. Оруелла різні думки щодо прояву зла в майбутньому. Отже, у Є. Замятіна – це технології, в Дж. Оруелла – контроль підсвідомості. О. Хакслі найбільш змістовно описав майбутнє зло, яке починається з пробірок та розвитку як представників різних соціальних шарів – частин антиутопічного світу, які підтримують його існування та стабільність.

Отже, в основі сюжету антиутопії – суспільство, яке опинилося у соціально-етичний, економічній, політичній стагнації через неправильну політику, яка була проведена протягом тривалого часу. Антиутопія – «утопія навпаки», де суспільство побудоване на антигуманному тотальному контролі.

Важливе значення у побудові сюжету антиутопії відіграють засоби комічного, такі як сатира, іронія, гротеск, пародія. Антиутопічна сатира та іронія змінюється порівняно з іншими епохами. Новій антиутопії властива обрядовість життя та перетворення подій.

У літературознавстві існує традиція, що антиутопія розглядається в противагу утопії, пародія на утопію. Аргументами до цієї думки є етимологія слова. Префікс «анти-» додає слову нового значення, що означає вороже налаштування та напрям проти чогось.

У науковій літературі, яка присвячена жанру антиутопії, існує три аспекти досліджень: 1) аналіз антиутопій в позалітературному сенсі як пояснення історичної епохи та вірувань; 2) взаємовідношення антиутопій з іншими літературними жанрами; 3) дослідження жанру антиутопії в контексті його функціонування та романів-антиутопій як структурного цілого.

Така класифікація створена для розрізнення художньої та реальної дійсності та проводить розмежування між реальністю читача і героя. Особливість романів-антиутопій полягає в злитті цих двох світів. Не випадково сюжет антиутопій дослідники характеризують як лабіринт, що містить різні види соціальних вимислів. Дослідження поетичної природи антиутопії – пріоритетний напрям сучасного літературознавства.

Скажімо, останнім часом у науковій літературі складається нове спрямування, що полягає в аналітиці романного хронотопу, з'являється тенденція віднесення антиутопій до жанру «роману-попередження» та дослідження його прогностичної функції.

З цього кута зору антиутопію (заперечення утопії, зображення образів небажаного світу) поділяють на контрутопію (утопія, що налаштована на полеміку і не завжди негативна) і негативну утопію (какотопію, дистопію) – зображення «нездорового світу».

Існує декілька пояснень терміну *антиутопія.* Один з них таких трактувань запропонував, наприклад, Ф. Мануель. Він вважав, що утопія – «усякий твір, де зображується картина ідеального людського існування на Землі, змальовується суспільство спільного благоденства».

У дослідженні антиутопії особливу увагу слід приділити її структурі. Основними структурними компонентами антиутопії є топос, етос, телос. Топос – це основний елемент побудови утопічних романів. Реалії в романах-утопіях розглядається неприйнятними для побудови ідеального суспільства, тому письменники-утопісти створюють ідеальний устрій, де це не зовсім прийнятно.

В основі сюжету антиутопії – страх. Але неможливо постійно боятися. Людина все ж хоче задоволення. Особливості антиутопії полягають: 1) у співвіднесенні з уявним суспільством тих рис сучасного для автора суспільства, які є найбільш неприйнятними; 2) часові та просторові межі розташовані на відстані; 3) опис антиутопічного суспільства такий щоб у

читача виникав страх. Отже, можна зробити висновок, що особливістю антиутопії як жанру є критичний опис усіх вад суспільства. Загалом же антиутопістів цікавить спрямованість в майбутнє.

Бібліографія

1. Аинса Ф. Реконструкция утопии: эссе: [Текст] / Ф. Аинса; предисл. Федерико Майора: пер. с франц. – М., 1999.
2. Іконнікова М.В. Антиутопічний дискурс в оцінці літературознавства ХХ століття: [Текст] / Іконнікова М.В. // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Вип. 33. – Житомир: ЖДУ, 2007. – С.142-145.
3. Кучер В.В. Поетика роману-антиутопії в рецепції сучасного літературознавства: [Текст] / Василь Кучер // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Філологічна. Вип. 36. – Острог, 2013. – С.184-187.
4. Кучер В.В. Сюжетно-образні константи романів-антиутопій / Василь Кучер // Наукові записки. Сер.: Літературознавство. Вип. 30 / За ред. проф. М. Ткачука. – Тернопіль, 2010. – С.193-200.
5. Сабат Г.П. У лабіринтах утопії й антиутопії: монограф: [Текст] / Г.П. Сабат. – Дрогобич, 2002.
6. Manuel F.U. Utopian thought in the Western World: [Text] / Manuel F.U., Manuel F.P. – Cambridge (Mass.), 1979.

УДК 070 316.77 (477)

В. Г. Галацька

(Дніпро)

СУЧАСНА ТЕАТРАЛЬНА ПУБЛІЦИСТИКА УКРАЇНИ: ЖАНРОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ

Характеризуються основні жанри театральної публіцистики сучасної України: рецензія, інтерв'ю, огляд, розглядаються їхні стильові особливості.

Ключові слова: рецензія, інтерв'ю, огляд, театр, жанр.

The main genres of theatrical journalism of modern Ukraine are characterized: review, interview, review correspondence, their stylistic features.

Keywords: review, interview, review correspondence, theatre, genre.

У сучасному глобалізлваному світі театральне мистецтво виступає потужним засобом художньої комунікації, закладаючи в соціум проблему гармонізації людської особистості, вибору демократичних цінностей, інтерпретуючи сценічні смисли буття. Сьогодні театр, на думку відомого

теоретика К. Бальме, вважається важливою мистецькою медіа, здатною перетворити світ [1, с.214].

Аналітично-художня інтерпретація фактів сценічного буття України відбувається в таких найбільш традиційних та усталених жанрах театральної публіцистики, як рецензія, інтерв'ю, театральний огляд. Вони нечисленно представлені у спеціалізованій друкованій періодиці України, на сторінках часописів «Кіно-театр», «Український театр», «Просценіум». Найбільш відомі театральні критики та журналісти О. Вергеліс, Ю. Швець, М. Гарбузюк, О. Саква, А. Підлужна та інші демонструють авторське, не заангажоване ідеологічно бачення театральних реалій в логічно вибудованій атмосфері доказової інтерпретації, з використанням образних засобів, відомих риторичних фігур, які уособлюють авторську стильову манеру.

Аксіологічна інтерпретація проблем сучасного театру відбувається в багатій гамі драматичного, наприклад, у творчій манері О. Вергеліса, який поєднав жанрові характеристики рецензії та огляду, представивши останні в часописі «Дзеркало тижня». Символічно-аналітична манера мислення відомого критика виражає самодостатню авторську свідомість, проблемну оцінку предмета зображення, що є рідкісним для сучасної театральної критики. Автор майстерно використовує символ як важливу мовно-експресивну одиницю мислення (назви матеріалів «Як летіти?», «Левина доля», «Сад-виноград»).

Жанр інтерв'ю на сторінках часописів «Просценіум» та «Український театр» активно реалізований у вербально-візуальній практиці емоційного впливу на інтелектуального адресата. За частотністю вживання він є найбільш розповсюджений у різних модифікаціях для відтворення сучасної театральної картини світу. Це визначається активністю авторської позиції журналіста (інтерв'юєра) та носія інформації (інтерв'юйованого), яка підкреслює аксіологічну природу естетичної категорії драматичного.

Героями подібних інтерв'ю постають відомі театральні діячі, актори, драматурги, які формують сьогодні національний соціокультурний простір, творчі досягнення яких є класичними з точки зору художньої довершеності та гідними наслідування. Інтерв'ю органічно трактується сьогодні дослідниками мас-медіа як об'єкт-суб'єктний комунікативний акт, «синкретичний варіант ментальнокультурного простору» [2, с.20].

Естетична сутність драматичного цікаво позиціонується в сучасній журнальній театральній критиці в численних жанрових модифікаціях інтерв'ю, яке виступає формою акторського монологу з притаманною їй сугестивно-медитативною манерою викладу матеріалу. Сьогодні актуалізується така варіація цього жанрового утворення, як інтерв'ю-замальовка з аналітичною преамбулою, що містить авторську оцінку зображуваного. Для неї властива помірна об'єктивізація публічної манери, ампліфікативна форма побудови, стриманий емоційний темпоритм і водночас інтригованість авторської думки.

Нерідко жанр інтерв'ю-замальовки вибудовується як потік авторської свідомості з концентрацією метафоричних елементів, які виконують «важливі персуазивні та мислетворчі функції». Різноманітно це простежується в матеріалах постійної рубрики «Обличчя» всеукраїнського спеціалізованого часопису «Кіно-Театр», який систематично знайомить читачів з відомими персоналіями сучасного театрального життя України.

Рідкісним у театральній публіцистиці виступає огляд, як аналітичний жанр, що узагальнює сучасні театральні процеси в Україні, творчі проблеми митців театру. До нього звертаються автори на сторінках часопису «Просценіум» (М. Гарбузюк, С. Максименко), «Кіно-Театр» (Ю. Швець, В. Котенок). Для матеріалів подібного роду притаманні об'єктивність висвітлення театральних подій, логічність викладу, стримана манера авторської оцінки.

Доцільно зауважити, що журналісти, пишучи на театральні теми, часто вдаються до пошуку індивідуально-авторських порівнянь, які будують за принципом зіставлення неординарних явищ і подій, пошуку спільного елемента між ними, що органічно відтворює драматичний темпоритм мовлення.

Бібліографія

1. Бальме К. Вступ до театрознавства: [Текст] / Бальме Крістофер. – Л., 2008.
2. Пелипенко А.А. Культура как система: структурная морфология культуры: [Текст] / А.А. Пелипенко, И.Г. Яковенко. – М., 1998.

УДК 651.9:003.05

К. А. Прокоф'єва, А. Р. Лук'яненко

(Дніпро)

ФІКСАЦІЯ ДІЛОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ ЗАСІБ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Аналізується діловодство як специфічний напрям практичної діяльності протягом історії людства.

Ключові слова: діловодство, інформація, фіксація інформації, діло, практична діяльність.

Record keeping is analyzed as a specific area of practical activity throughout human history.

Keywords: office work, information, information recording, business, practical activity.

Діловодство – це документаційне забезпечення процесів управління. Воно складається з: утворення документів; оформлення документів; обробки документів; зберігання документів; форм організації роботи з документами.

Раціонально організоване діловодство забезпечує своєчасність та правильність управлінського рішення. Завданням діловодства є ефективне використання документної інформації та її зберігання для можливого використання у майбутньому. Діловодство – це специфічний напрям практичної діяльності людини. Його ведення потребує фахових знань та професійних навичок.

Основними поняттями діловодства на сьогодні є:

1) діловодство (справочинство, документаційне забезпечення управління) – діяльність, що охоплює питання документування та організації роботи із службовими документами у процесі виконання управлінських дій в установах, організаціях, на підприємствах. Цикл опрацювання документів починається з моменту їх створення чи одержання, закінчується виконанням чи відправленням;

2) документ (діловий папір) – матеріальний об'єкт на якому міститься інформація у зафіксованому вигляді, оформлена у заведеному порядку, маюча юридичну силу у відповідності до чинного законодавства;

3) документування – створення документів – їх підготовка, складання, оформлення, виготовлення, допоміжні операції (фіксація думки на папері,

арифметичні підрахунки, звірення, виправлення, збирання підписів, візування, затвердження тощо). Доки кількісному відношенні переважають допоміжні операції, треба говорити про недосконалість документування.

4) організація роботи з документами – створення умов, підпорядкованих принципу ділової необхідності, які забезпечують рух, пошук та збереження ділових паперів;

5) документообіг – рух документів в установі з моменту їх створення або одержання до виконання або відправлення. Обсяг документообігу визначається кількістю вхідних, вихідних та внутрішніх документів за певний період, як правило, за рік. Документообіг забезпечує послідовність руху і опрацювання документованої інформації, її точність та швидкість проходження, однократну реєстрацію та децентралізацію відповідальності при виконанні управлінських функцій;

6) уніфікація – встановлення єдиного комплексу видів і різновидів документів для аналогічних управлінських ситуацій, єдиних форм та правил складання і оформлення. Уніфікація включає стандартизацію, зменшення кількості видів та різновидів, встановлення певного кола ділових паперів, вияв зайвих документів;

7) трафаретизація – включення якомога більшого обсягу постійної інформації у типовий бланк. Складання документів із застосуванням трафаретів побудоване на поєднанні текстів або їх частин, що часто зустрічаються, зі змінними частинами. Трафаретна частина друкується на бланку або вводиться у пам’ять комп’ютера, змінна доповнюються від руки або додруковується;

8) справа – сукупність документів, сформованих за якоюсь ознакою (види документів, питання, кореспондент), які вміщені в окрему обкладинку;

7) номенклатура справ – це систематизований перелік конкретних заголовків створюваних у діловодстві установи справ із зазначенням строків їх зберігання, складений у відповідному порядку. Вона обов’язкова для кожної установи як документ, що забезпечує обґрунтований розподіл документів, встановлення єдиної системи формування справ, їх облік, швидке відшукування документів за змістом та різновидом, відбір документів для державного зберігання у процесі діловодства. Вона є класифікаційним

довідником і використовується при виконанні інформаційно-пошукової роботи;

9) формування справ – групування документів у справу (під певну обкладинку) у відповідності до номенклатури справ та систематизація документів всередині справи.

Необхідність у діловодстві з'явилась у людей ще в глибоку давнину для закріплення результатів усної домовленості аби вони не були забуті чи перекручені. До нашого часу збереглися домовленості, зафіксовані на глиняних табличках, кам'яних стелах, бересті.

Засоби фіксації інформації змінювались у часі: малюнки, графіка, писемність, машинопис, друк.

Піктографія (від лат. «pictus» – розмальований і гр. «grapho» – пишу) – малюнкове письмо або картинопис, де умовні знаки – схематичні малюнки наочно зображують предмети та явища дійсності.

Ідеографія (від гр. «idea» – поняття) – спосіб письма, де умовні знаки – цифри або ієрогліфи позначають суть, зміст слова чи поняття.

Фонографія (від гр. «phone» – голос) – спосіб літерно-звукового письма, де умовні знаки – букви позначають звукові елементи слова – склади чи звуки (перше таке письмо створили фінікійці у 12–10 ст.ст. до н. е. – алфавіт на 22 літери).

Найбільш давньою технікою діловодства є рукопис. Перші рукописні тексти виконувались уставом, кожен знак малювався, літери мали чіткі квадратні (архітектурно-геометричні) форми та писались перпендикулярно до рядка. У 14 ст. виникає півустав. Руйнується архітектурно-геометричний принцип, з'являються нахил, скорочення. Півустав викликаний прагненням прискорити написання документів. У 17 ст. виникає скоропис, для нього характерно сумісне зображення сусідніх букв.

З 4 ст. до н. е. відома стенографія (від гр. «stenos» – вузький та «grapho» – пишу) – швидке письмо, засноване на використанні спеціальних систем знаків та скороченні слів і словосполучень. Швидкість стенографічного запису 120 слів у хвилину (в 5-6 разів перебільшує скоропис). Виникла стенографія у Давній Греції, найбільшого розвитку досягла у Давньому Римі. Римську систему стенографії вживали до 11 ст. Сучасні стенографічні системи склалися у Англії у 17 ст.

У 19 ст. з виникненням друкарської машинки з’являється машинопис. Він швидко витісняє ручні способи письма при копіюванні та оформленні документа. У 20 ст. для створення, корегування, редагування, оформлення, виготовлення та відправлення документів почали використовувати комп’ютери. Сьогодні в діловодній практиці перевагу мають машинописи, виготовлені комп’ютерним друком. Документи на паперовій основі можуть виготовлятися у друкарнях. Крім паперових носіїв інформації зараз використовуються стрічкові, магнітні, лазерні, оптичні тощо.

Термін «діло» вперше вжитий у 1584 році для позначення зібрання документів з якогось питання [1, с.209]. З 17 ст. почав вживатися термін «діловодство». Він позначав процес приймання рішення, коли ведення діла є вирішенням питання.

Бібліографія

1. Словарь русского языка (XI – XVII вв.). Вып.4.: [Текст] – М., 1977.

УДК 651.4/9:005.911

Ю. А. Киба

(Днепр)

РАБОТА СЕКРЕТАРЯ РУКОВОДИТЕЛЯ УЧРЕЖДЕНИЯ: ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ОБЯЗАННОСТИ И ИХ ОПТИМАЛЬНАЯ РЕАЛИЗАЦИЯ

Розглядаються основні аспекти роботи секретаря керівника.

Ключові слова: секретар, керівник.

The main aspects of the work of the manager’s secretary are considered.

Keywords: secretary, leader.

Рассматриваются основные аспекты работы секретаря руководителя.

Ключевые слова: секретарь, руководитель.

Соответствие работника квалификационным требованиям является необходимым, но недостаточным условием его эффективной работы. В зависимости от сферы деятельности организации, ее корпоративной культуры, организационной структуры, размера, стиля управления, перечень функциональных обязанностей секретаря может быть разным, и для их эффективного выполнения требуется не только соответствующий уровень

профессиональных знаний, но и определенные навыки, умения, деловые и личностные качества.

Секретарь руководителя (офиса) выполняет довольно значительный объем обязанностей: прием телефонных звонков, встреча клиентов, ведение делопроизводства, снабжение офиса канцелярскими товарами и расходными материалами. Секретарь руководителя должен знать систему документационного обеспечения управления, деловой этикет, уметь пользоваться компьютером, компьютерными программами и Интернет-ресурсами [2].

Профессия секретаря требует от человека, избравшего ее, высокого уровня подготовленности, ряда комплекса деловых и личностных качеств. Специфика работы секретаря заключается в том, что ему приходится не только выполнять операции с документами, с современной оргтехникой и работа на ПК, но и осуществлять многочисленные контакты с людьми: руководителем, сотрудниками, посетителями, телефонными абонентами; подготовка заседаний и совещаний и т. п. Очень важным фактором в работе секретаря является хороший контакт с руководителем, умение выполнять работу в стиле руководителя, оказание максимальной помощи руководителю и экономия его времени.

Эта задача подразумевает выполнение таких работ, как: работа с документами; работа со средствами связи; работа с посетителями; подготовка и проведение совещаний; работа хозяйственного характера.

Секретарь может внести большой вклад в совершенствование работы с документами предприятия, т. к. значительная часть делопроизводственных операций выполняется на его рабочем месте. Такая централизация позволяет проводить все операции с документами более квалифицированно и широко применять для однотипных работ средства оргтехники. Именно секретарь может объективно оценить эффективность принятой на предприятии системы делопроизводства и, по мере приобретения опыта, внести существенные замечания и предложения по его изменению.

Секретарь – стержневое звено «команды». У нее устанавливаются и в дальнейшем поддерживаются контакты не только с ближайшим окружением, но и с большинством служащих. Поэтому она должна служить образцом,

эталоном хороших манер, а хорошие манеры служат залогом слаженной «командной игры» всего персонала офиса.

За последние годы профессия секретаря-референта претерпела существенные изменения. И не зря секретаря принято называть «лицом фирмы», «правой рукой руководителя». Действительно, на секретаре сходятся все внутренние и внешние связи предприятия. Именно секретарь должен быть безупречным связующим звеном между руководителем и сотрудниками, между руководителем и его деловыми партнерами, отвечая по телефону, организуя приемы, совещания, презентации, обмениваясь деловыми бумагами.

С появлением персональных компьютеров на рабочем столе секретаря упростились процедуры подготовки документов, их регистрации, поиска и хранения. Но в тоже время возросла роль секретаря как организатора, диспетчера, консультанта. От профессионального уровня секретаря во многом зависит престиж фирмы.

Большое значение имеет то, как секретарь организует работу с документами. Неряшливо оформленный служебный документ, орфографические и логические ошибки, не вовремя и не по адресу отправленный документ, письмо или факс, забывчивость и небрежность могут нанести большой ущерб делу. Кроме того, секретарь должен быть всегда в форме: продумано и опрятно одет, уметь быстро, и квалифицировано выполнять данные ему поручения, уметь спокойно, без резкости и суеты решать вопросы в рамках своей компетентности. Секретарю приходится сталкиваться с большим разнообразием решаемых задач, значительными различиями в них по степени трудности, необходимостью выполнять параллельно несколько работ.

Чтобы достичь высокого уровня квалификации, секретарь должен развивать в себе необходимые для этого деловые и личностные качества, работать над своим характером, образованием, развивая хороший вкус [3, с.12].

Взаимоотношения секретарь-руководитель – это один из важнейших и наиболее частых деловых контактов в системе межличностного общения секретаря. Секретарь является первым помощником руководителя, он оказывает помощь в своевременном выполнении намеченных на тот или иной

период мероприятий, выполняет вспомогательно-технические операции, готовит необходимую корреспонденцию и информацию, регулирует телефонные звонки и потоки посетителей, по просьбе руководителя подает ему и его гостям чай или кофе.

Специалисты для создания идеальных отношений между руководителем и его секретарем рекомендуют обладать следующими качествами:

1) секретарь не должен допускать ошибок в любом документе, освобождая своего руководителя от необходимости проверять каждый документ;

2) секретарь должен четко представлять свои обязанности и уровень компетенции при самостоятельном решении вопросов в отсутствии руководителя. Руководителю, в свою очередь, необходимо постоянно информировать секретаря о всех делах, чтобы он мог максимально помочь ему;

3) секретарь должен следить за событиями в личной жизни руководителя, например, позаботиться о цветах для специальных случаев, о поздравительных открытках и т. д.;

4) хороший секретарь считает непреложной обязанностью проявлять тактичное внимание к руководителю и ненавязчивую заботу о нем. Когда взаимопонимание достигнуто, руководитель может передать секретарю право решения некоторых вопросов [4, с.500-501].

Зачастую секретарь является лицом, наиболее приближенным к руководителю. Поэтому от того, как будут складываться отношения с руководителем, зависит многое: успех трудовой деятельности, психологический микроклимат, удовлетворение от работы и т. п. Любые недоразумения и взаимные недовольства надо разрешать на ранней стадии, пока они не переросли в настоящую скрытую конфронтацию. На замечания руководителя не стоит реагировать слишком эмоционально, иначе деловые отношения рискуют перерасти в не лучшие межличностные. Опытный знающий секретарь может со временем стать настоящим управляющим в офисе. Руководитель считает его своей правой рукой и доверяет ему решение многих, даже непростых вопросов, но, разумеется, оставаясь в курсе происходящего.

Важнейшая функция секретаря – упорядочивать напряженный рабочий день руководителя, корректировать его планы в зависимости от ситуации, составлять график мероприятий. В начале и конце рабочего дня желательно обсуждать с руководителем текущие проблемы и планы на следующий день, напоминать ему о делах, выполнение которых по какой-либо причине затягивается и находится под угрозой срыва.

Если секретарь проявляет инициативу и сумеет помочь руководителю в осуществлении его планов, то это одновременно услуга секретарю в его карьере. Работа секретаря, прежде всего, связана с многочисленными контактами. Умение взаимодействовать с людьми различного социально-психологического уровня – важное качество профессионального секретаря.

Ученые-психологи считают, что конфликты неизбежны в любом производственном коллективе: в большой корпорации или в малом офисе. Поэтому управление конфликтом и достойный выход из него являются одним из важнейших элементов в работе секретаря [1, с.267].

В последние годы в условиях новых экономических и социальных реалий стали формироваться интегрированные требования к секретарям. Фактически многие работодатели начинают предъявлять к работникам требования международных профессиональных стандартов. Основой профессиональных стандартов в Европе и США является стандарт ИСО-9000, на нем базируются системы управления качеством, в центре которых стоит сертифицированный работник [2].

Библиография

1. Психология и этика делового общения: [Текст] / Под ред. В.Н. Лавриненко. – М., 2002.
2. Седова О.Л. Современные требования к работникам секретариата: [Текст] / О.Л. Седова // Секретарь-референт. – 2004. – № 1. – С.30-36.
3. Смирнова Е.П. Делопроизводство для секретаря: [Текст] / Е.П. Смирнова. М., 2007.
4. Энциклопедия секретаря: [Текст] / В.И. Андреева, Т.А. Быкова, Л.М. Вялова и др. – М., 2004.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Айтов Спартак Шалвович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та українознавства ДНУЗТ імені академіка В. Лазаряна

Балтабаєв Тимур Шухратович – студент групи ДІ01-16-М факультету комп'ютерних систем, енергетики та автоматизації НМетАУ

Безена Іван Михайлович – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти КЗВО «ДАНО» ДОР

Безродна Анастасія Анатоліївна – студентка групи 66 ННІІМ ЧНУ імені Б. Хмельницького

Білецька Ірина Михайлівна – студентка групи ДІ901-16-М заочного факультету НМетАУ

Бурла Микола Валентинович – студент групи 63 ННІІМ ЧНУ імені Б. Хмельницького

Галацька Валентина Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та перекладу ДНУЗТ імені академіка В. Лазаряна

Галустян Евеліна Гарегінівна – студентка групи 66 ННІІМ ЧНУ імені Б. Хмельницького

Галушко Тетяна Едуардівна – студентка групи ДІ01-16-М факультету комп'ютерних систем, енергетики та автоматизації НМетАУ

Жорняк Андрій Миколайович – аспірант кафедри публічного управління та адміністрування ДРІДУ НАДУ при Президентові України

Іванова Наталія Петрівна – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри російської мови, зарубіжної літератури та методики навчання ЧНУ імені Б. Хмельницького

Киченко Олександр Семенович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри російської мови, зарубіжної літератури та методики навчання ЧНУ імені Б. Хмельницького

Кіба Юлія Олександрівна – студентка групи ДІ901-15-М заочного факультету НМетАУ

Кожанов Роман Володимирович – студент групи ДІ01-16-М факультету комп'ютерних систем, енергетики та автоматизації НМетАУ

Козар Оксана Романівна – студентка групи ДІ01-15-М факультету комп'ютерних систем, енергетики та автоматизації НМетАУ

Коцюбовська Галина Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та політології НМетАУ

Лук'яненко Аліна Романівна – студентка групи ДІ901-16-Т заочного факультету НМетАУ

Лучанінова Ольга Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інженерної педагогіки НМетАУ

Макабула Анна Ігорівна – студентка групи ДІ901-16-Т заочного факультету НМетАУ

Михайлюк Олександр Володимирович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ

Мішина Ольга Вікторівна – студентка групи ДІ901-16-М заочного факультету НМетАУ

Мосюкова Наталія Геннадіївна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії та політології НМетАУ

Недошівіна Марія Ігорівна – студентка групи ДІ901-15-М заочного факультету НМетАУ

Новоселецька Ірина Миколаївна – студентка групи 66 ННІІМ ЧНУ імені Б. Хмельницького

Остапчук Валерія Борисівна – аспірант Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського

Палагута Вадим Іванович – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри інженерної педагогіки НМетАУ

Прокоф'єва Катерина Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ

Решетілова Оксана Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ

Савич Анжеліка Вікторівна – старший викладач кафедри філософії та політології НМетАУ

Ткаченко Дар'я Вікторівна – студентка групи 63 ННІІМ ЧНУ імені Б. Хмельницького

Трофимчук Ангеліна Вікторівна – студентка групи ДІ901-16-М заочного факультету НМетАУ

Якубенко Юлія Сергіївна – студентка групи 63 ННІІМ ЧНУ імені Б. Хмельницького

Шановні колеги!

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ запрошує вас до співпраці у збірнику наукових праць «Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ» («Вчені записки КДІД»).

Найближчий збірник планується вийти друком у 2022 році (електронна версія буде надіслана авторам публікацій одночасно з виходом збірника та розміщена на сайті ЗВО). Він матиме розділи: «Статті» й «Тези та повідомлення».

Тематика збірника: документознавство, інформологія, соціальні комунікації, філософські, історичні, філологічні, інші гуманітарні та суспільно-політичні тощо питання, пов'язані з вивченням та викладанням дисциплін кафедри документознавства та інформаційної діяльності зокрема, гуманітарного та соціального профілю взагалі.

Обсяг статті 6 та більше сторінок, тез та повідомлень 3-5 сторінок.

Текст публікації друкується у редакторі Microsoft Word, береги 3 см, шрифт 14, Times New Roman, інтервал 1,5, абзац 1,25 см.

Студенти та аспіранти сплачують за публікацію у гривневому еквіваленті із розрахунку 1$ США за сторінку, викладачі ЗВО 1$ США за дві сторінки (вираховується середнє арифметичне між банківськими покупкою та продажем). Остання сторінка заповнюється не менш ніж на 2\3 та сплачується як всі інші. Публікація праць докторів наук (одноосібно) здійснюється безкоштовно.

Праці приймаються за адресою doc_info@ukr.net, у темі листа вказувати «Вчені записки КДІД – 2022» або на кафедрі документознавства та інформаційної діяльності (м. Дніпро, пр. Гагаріна, 4, кім. 429). Після подання заявки з автором праці зв'яжеться редколегія збірника. На роботи, що написані у співавторстві заявка подається на кожного автора окремо.

Праця повинна містити: УДК, прізвище та ініціали автора (авторів), їх наукові ступені та вчені звання (за наявності), посаду, місто, кафедру, місце роботи (для студенів – місце навчання, групу та факультет), назву роботи, стислу анотацію до тексту в одне речення та перелік ключових слів українською, англійською та російською (за бажанням) мовами, текст,

бібліографію (перелік посилань у вигляді списку джерел за абеткою), відсилання до бібліографії у тексті за формою [1, с.25] або [2, т.3, с.34-36].

Зразок оформлення:

УДК 821.111 – 1

О. Г. Бовкун

(Київ)

БІЛЯ ВИТОКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ХУДОЖНЬОЇ СВІДОМОСТІ: особливості рецепції античних та італо-ренесансних концептів філософської творчості в англійських та українських поетиках XVI – XVIII ст. ст.

Розглядаються естетичні засади і поетологічні домінанти української та англійської літератур доби їх становлення, визначаються соціокультурні витоки їх розбіжності.

Ключові слова: національна література, художня свідомість, поетика, риторика, жанр, стиль, мімесис, ренесанс, маньєризм, бароко.

Dwells upon aesthetic principles and poetical dominants of English and Ukrainian literature in the period of their formation and defines the sources of their dissimilation.

Keywords: national literature, artistic consciousness, poetics, rhetoric, genre, style, mimesis, Renaissance, Mannerism, Baroque.

Рассматриваются эстетические основы и поэтологические доминанты украинской и английской литератур периода их становления, определяются социокультурные истоки их расхождения.

Ключевые слова: национальная литература, художественное сознание, поэтика, риторика, жанр, стиль, мимесис, ренессанс, маньеризм, барокко.

Як відомо, особливо великий вплив на розвиток європейської літературної думки XVI – XVII століть мала «Поетика» Аристотеля. «Історія поступового освоєння аристотелівського трактату новоєвропейською літературно-теоретичною думкою – це одночасно й історія зміни самої поетичної свідомості в її найбільш глибинних і принципових компонентах» [1, с.298]. З одного боку, основні її положення увійшли в поетики багатьох національних літератур, з іншого боку, вони стали засадами своєрідного зламу у русі художньої свідомості від ренесансу до маньєризму і бароко.

Бібліографія

1. Андреев М. Л. Итальянское возрождение: от стиля к жанру: [Текст] / М. Л. Андреев // Историческая поэтика. – М., 1994. – С. 273-330.
2. Ігнатенко М. А. Генезис сучасного художнього мислення: [Текст] / М. А. Ігнатенко. – К., 2017.

3. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади: Постанова: від 05.11.2008 № 976: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/ua.

До праці додається заявка на друк

Заявка

Від _____

(ПІБ, ступінь, звання, посада, місце роботи – для викладачів/аспірантів

_____

ЗВО, факультет, група, курс – для студентів)

Прошу включити до збірника «Вчені записки КДІД – 2022» (вип. 4) мою працю за темою «_____ _____», яка є статтею (або тезами чи повідомленням) та розмістити її у відповідному

(вибрати потрібне)

розділі збірника.

Мої контакти: _____

(телефон, вайбер, електронна / почтова адреса)

Потреба у друкованому варіанті збірника _____

є чи немає

З повагою

Редколегія збірника «Вчені записки КДІД»

Наукове видання

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДІД)
НМетАУ

Збірник наукових праць

Випуск 3

Підписано до друку 31.05.2021. Формат 60х84 1/16. Папір друк. Друк плоский.
Облік.-вид. арк. 10,41. Умов. друк. арк. 10,34. Замовлення № 67

Національна металургійна академія України
49005, м. Дніпро, пр. Гагаріна, 4

Кафедра документознавства та інформаційної діяльності НМетАУ